بسم الله الرحمن الرحيم

KEVSER SÛRESİ

Rahman, Rahim Allah'ın Adıyla

"Şüphesiz biz, sana Kevser'i verdik.

Şu hâlde Rabbin için namaz kıl ve tekbir

alırken, namazda ellerini boğazına kadar kaldır.

Doğrusu asıl soyu kesik olan, sana kin duyandır."

ALLAME M. HÜSEYİN TABATABAÎ

TÜM BOYUTLARIYLA
İSLÂM'DA ŞİA

Çeviri:

Kadir AKARAS

Abbas AKYÜZ

KEVSER

Kevser Yayınları: 6

Kitabın Orijinal Adı: Şia Der İslâm

Tercüme: Kadir Akaras - Abbas Akyüz

Dizgi ve Mizanpaj: Kevser

Kapak: Ramazan Erkut

Baskı: Can Matbaacılık

Basım Tarihi: 1. Baskı: Ocak 1993 / 2. Baskı: Ağustos 1999

3. Baskı: Mart 2005 / 4. Baskı: Mayıs 2009

ISBN: 978-975-6640-45-6

İsteme Adresi:

Kevser Basın Yayın Ltd. Şti.

Sofular Mah. Simitçi Şakir Sok. No: 14 / 1

Fatih – İSTANBUL

Tel: 0212 – 534 35 28 Faks: 0212 – 631 36 01

www.kevseryayincilik.com

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

Yirmi birinci yüzyılın inançlar asrı olacağı bugünden kesinleşmiş durumdadır. Son yıllarda toplumlar üzerinde araştırma yapan psikologlar, insanların maneviyat boşluğu hissettiklerini ve bu boşluğu doldurmak için inanç arayışlarına girdiğini belirtmektedirler.

Yine son yıllarda sosyal-siyasal gelişmeleri gözlemleyen bilim adamları ve araştırmacılar, tüm ülkelerde din faktörünün toplumun yaşam tarzında önemli rol oynamaya başladığını gözler önüne sermektedir.

Asrımızın iletişim çağı olduğunu da göz önünde bulundurursak, bu seyir daha hızlı bir şekilde gelişecek gibi görünmektedir. İnsanoğlu, yapısı gereği (fıtrî) doğruları arayan, doğrulara özlem duyan ve doğruları yaşama gayreti gösteren bir varlık olması hasebiyle taassuptan kurtularak, en doğru inanışı elde etmek için çaba harcayacak ve buna ulaşacaktır. Bu gerçeği görenler, inançlarını toplumlara sunma yarışına girmiş; hatta görülüyor ki, bir çok düşüncenin savunucuları eskimiş, bilim ve akla aykırı maddeleri inançlarından çıkarmaya çalışarak, en doğruyu sunma gayreti içine girmişlerdir.

Bu gerçekleri izleyen yönlendirici bilim adamları ve siyasiler, bu konuyu son Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na getirip dinler arası diyalogu resmen başlatmış oldular.

Kaynağını, mutlak doğru olan yüce Yaratıcının elçisi Hz. Muhammed'e (s.a.a) indirdiği vahiyden alan İslâm dini, bu

asırda evrensel kurallarıyla bütün düşünce ve dinleri gölgede bırakmış ve asrımıza damgasını vurmuştur. Kaynağı vahiy ve sünnet-i sahih olan İslâm dini, iki önemli ekolde kendini arz etmektedir. Bunlardan biri sosyal-siyasal ve ilmî alanda uzun yıllar konuşulan "Ehlisünnet Ekolü"dür. Diğeri ise, Kur'an ve Sünnet-i Sahihin Ehlibeyt (hepsine selâm olsun) tarafından pratize edilmiş şeklini temsil eden "Şia Ekolü"dür. Bu ekol yirminci asrın ikinci yarısında dünya gündemine oturdu ve hala en ciddi gündem konularından biri olmayı sürdürüyor.

Şia ve Ehlibeyt Ekolü'nü tanıtmayı kendine gaye edinmiş olan yayınevimiz, bu doğrultuda Şia ideologlarının en yetkililerinden biri olan Allâme Tabatabai'nin **İslâm'da Şia**" eserini yayınlamış ancak kısa zamanda bu eser tükenmiştir. Okuyucularımızın yoğun istekleri üzerine bu eserin üçüncü baskısını özlem duyana ve araştırmacı kitlemize sunmaktan mutluluk duymaktayız.

Ümit ederiz ki, insanların birbirini kavgasız ve hoşgörü ortamında tanımasına vesile olur ve ideal kent özlemini gerçekleştirmiş oluruz.

Tevfik Allah'tandır

Kevser

TAKDİM

Seyyid Hüseyin Nasr

Elinizde bulunan "İslâm'da Şia" adıyla yayınlanan bu kitap, Batı dünyasına Şia Mezhebi'ni (Teşeyyü Mezhebi'ni) tanıtmak için yapılmış olan araştırma ve tahkikin bir bölümünü oluşturuyor. Batılı düşünürler geçtiğimiz asırda, İslâm'ın değişik boyutlarında ve İslâm medeniyeti hakkında araştırma yapmışlardı; ama yayınladıkları eserlerin çoğunun bağnazlık ve ard niyetten kaynaklandığı ve araştırmalarında İslâm'ı tahrif etme amacını güttükleri gözlenmektedir.

Avrupalı -sözde- bu araştırmacı düşünürlerin İslâm hakkında yaptıkları incelemelerde yararlandıkları kaynaklar Ehlisünnet Mezhebi'nin menba kitaplarıdır. Kur'ân, hadis, sire-i nebevî, fıkıh ve kelamdan söz ettiklerinde görüşleri genellikle Ehlisünnet ve'l-Cemaat Mezhebi'nin görüşleriyle bağdaşmaktadır. Gerçi onların bu konulardaki görüşlerinin çoğunu da garazlı ve kasıtlı olarak tahrif ederek aktarmışlardır.

Batılı dillerde yayımlanan eserlerde Şia Mezhebi fer'î bir fırka olarak tanıtılmış, toplumsal ve siyasî birtakım çekişmeler sonucu ortaya çıktığı iddia edilmiş ve Teşeyyü Mezhebi'nin ortaya çıkmasının dinî sebeplerine fazla deyinilmemiştir. Şia Mezhebi hakkında yaptıkları araştırmaların da büyük bir bölümünü İsmailiyye fırkası üzerinde yoğunlaştırmışlardır. Hatta "İsna Aşeriyye" (On İki İmam Şiası) Mezhebi, İsmailiyye fırkasına verilen önem kadar dikkate alınmamıştır.

Şayet, Batı dünyasının tarihî geçmişi, Şia'yı İsmailiyye ile sınırlamaya neden olmuştur. Batı şimdiye kadar iki defa İslâm'la iç içe olmuş ve müstakim olarak temasta bulunmuş; Endülüs (İspanya) ve Sakliye (Sisil) de Araplarla, Doğu Avrupa'da Türklerle, her ikisinde de Ehlisünnet İslamı'yla iç içe olmuşlardır. Şia Mezhebi'yle irtibat ve ilişkileri ancak, haçlı savaşlarından Filistin'de bulunan İsmailiyye fırkasıyla ve Endülüs merkezinde bazı yerlerde kısa ve sınırlı olmuştur.

Batı dünyası yeni çağdan önce Teşeyyü âlemiyle, bilhassa Şiî İran'la hiç irtibatta (temasta) bulunmamıştır; İran kültürüyle de ilk defa Hindistan'da tanışmıştır.

Her hâlükârda bu faktörler ve şayet batılıların aklî yönünün ağırlıkta olduğu İslâmî öğretileri tahkir etmek için çaba harcamalarındandır ki, Teşeyyü Mezhebi İslâm tarihinde sahip olduğu gerçek çehresiyle ve günümüzde kendisine tabi olan milyonlarca Fars, Arap, Pakistanlı ve Hindistanlının bulunduğu bölgeler dışında gerektiği gibi tanınmamıştır. Batı dünyasında müsteşriklerin, Teşeyyü Mezhebi'ni İslâm'da ortaya çıkmış bir bidat olarak nitelendirdikleri görüşü yaygındı. Hatta bazıları Teşeyyü Mezhebi'nin asırlar sonra İslâm düşmanları tarafından icat edildiğini zannediyorlar. Şia hakkında yapılmış veya Şia Mezhebi'nden de söz eden bir kaç meşhur kitaba bakmak bu sözlerimizin doğruluğunu ispat etmeye yeter.

Bu alanda ve Batı dünyasında dinler hakkında yapılan araştırmalara tedrici olarak hakim olan bilhassa Anglo Sakson ülkelerinde yeni düşünce tarzına ve fikri akıma dikkat edildiğinde Teşeyyü Mezhebi hakkında köklü araştırma ve tahkikin zarureti gün geçtikçe daha fazla hissediliyor.

Birinci dünya savaşından önce Amerika'da, daha sonra İngiltere'de şu gerçeğe vardılar ki bir dini tanımanın ve tanıtmanın en iyi yolu o dine mensup bir kişinin aracılığıyla olmalı

ve sadece yüzeysel bir tanıtım özellikle de, dine inancı olmayan veya üzerinde araştırma yaptığı dini önceden kabullenmeyen bir kimse tarafından olursa asla yeterli olmayacaktır.

Bu gerçeğin ortaya çıkması ve batılı düşünürlerin bilhassa genç neslin, Amerika ve Avrupa'da Hıristiyanlığın tezyif edilmesi, Materyalizmin yaygınlaşıp hakim olmasıyla meydana gelen fikri boşluğu gidermek için doğulu dinlerden yararlanma gereksiniminin gün geçtikçe çoğalması, tedricen Amerika'da dinler hakkında köklü bir inceleme yapmak için araştırma merkezlerinin kurulmasına neden olmuştur. İmkan dahilinde bu dinleri iyi anlayabilmek için onların bilim adamlarından ve kaynaklarından yararlanıyorlar; bu araştırmalarda özellikle İslâm, bilhassa Teşeyyü Mezhebi göz ardı edilemezdi tabii.

Bu dalda ilk olarak araştırma yapan ve ün kazanan Colgate üniversitesi üstatlarından bilim adamı Profesör Kenneth Morgan, ömrünün bir bölümünü doğuda, doğulu dinlerin hepsinin büyük alimleri ve düşünürleriyle devamlı diyalog halinde görüşmelerle geçirmiştir.

Bu bilim adamı derlediği "İslâm Doğru Yol" adlı kitap ile İslâm aleminde şöhret kazanmıştır. Bu kitap İslâm alimleri tarafından yazılmış, Üstad Mahmut Şahabi de o kitabın "Teşeyyü Mezhebi" bölümünü kaleme almıştır.

Yıllar önce Colgate Üniversitesi'nde, dünyadaki dinlerin düşünür ve temsilcilerini bir araya toplayabilmek için, dinleri araştırma merkezi kurmuştur ve kendisi de şimdi bu merkezin yöneticisi olup bir grup başarılı öğrenciyi dinlerin tarihi hususunda yönlendirmektedir.

Profesör Morgan, Doğulu dinlerin temel kaynaklarını basıp, daima bu dinleri gerçek taraftarları açısından Batılılara tanıtmaya çalışmıştır.

Sekiz yıl önce ilk defa bu merkezi ziyarete gittiğimde, Şiîlik hakkında asıl kaynak kitapların yetersizliği konusu dile getirildi. Tabii ki Sorbon Üniversitesi öğretim üyelerinden olan Profesör Hanri Korbon, Şiî tefekkürünü tanıtmada değerli çalışmalar yapmıştır. Profesör Hanri'nin eserleri Fransızca olup, çok derin bir şekilde kaleme alınmıştır ve ayrıca bu eserler irfan ve hikmet boyutlu olduğundan dinin diğer genel boyutlarını konu etmemiştir. İngilizce yazılmış olan diğer iki üç kitap ve broşür ise, genelde Şiîliği yok etmek veya reddetmek için ömrünü tüketmiş birkaç Mesih tebliğcilerinin kendi yorumlarıyla yaratmış oldukları düşünceleri ihtiva etmiştir.

Tesadüfen iki yıl kadar önce 1964 yılı yaz mevsiminde Profesör Morgan İran'a geldi. Bu sırada ben değerli üstadım Allame Seyyid Muhammed Hüseyin Tabatabaî'nin huzurunda öğrencilik yapıyordum. Haftada birkaç defa üstadımın evine gidip sonsuz ilim harmanından gücüm yettiği kadar ve kavrayabileceğim miktarda başak deriyordum. Bir gün Profesör Morgan ile beraber Allame Tabatabaî'nin yanına gittik. Profesör Morgan, Allame Tabatabaî'yi gördüğü andan itibaren onun maneviyat ve ruhaniyetine aşık oldu. Bu Amerikalı üstat, ilim ve hikmetin düşünce aşamasından geçip, amel merhalesine varan ve tüm söylediklerini tadan birinin karşısında olduğunu hemen anladı. Allame Tabatabaî'nin evinden dönüp dar ve topraklı ve aynı zamanda maneviyatla dolup taşan sokaklardan geçtiğimizde Batılılar için Allame Tabatabaî'nin benim yardımımla Şiîlik hakkında bir kitap yazması önerildi. Çok geçmeden bu işin programı belirlendi. Allame Tabatabaî iki üç sene zarfında biri "İslâm'da Şiîlik" ve diğeri "Şia Açısından Kur'ân" olmak üzere iki değerli kitap yazdı ve böylece İslâmî ilimler doğrultusundaki hizmetlerini daha da artırdı.

Bu kitabın metnini (İslâm'da Şiîlik) iki yıl önce İngilizce'ye çevirdim ve bir süre de Amerika'da üniversite çapında ders olarak okutuldu. Öğrencilerin doğrudan doğruya büyük bir İslâm aliminin kendi kalemiyle yazmış olduğu bu eseri iyi bir şekilde kavradıkları görülüp değerlendirildikten sonra, son aşamaları da kitap halinde yayınlanmaya hazır bir hâle geldi.

Bu dizi kitapların Kur'ân hakkında olan ikinci cildi de tercüme edilmektedir. Üçüncü cilt ise Şia'yı dünya çapında tanıtmaya yöneliktir. Bu da gerçekten Batı dünyasında boşluğu hissedilen ve gizli bir hazine niteliğini taşıyan Şia imamlarının bazı sözlerinin çevirisini ihtiva edecektir.

Buna göre "İslâm'da Şiîlik" kitabı, yepyeni bir araştırma olup daha yeni bir hedef peşindedir. Bu kitap, Şiîliği ve onun muhtelif boyutlarını İslâmî ve Şiî düşünce alemi hakkında malumatı olmayıp, İslâm'ın bu önemli bölümüne genel bir şekilde bakmak isteyen kimselere tanıtma amacını gütmektedir.

Allame Tabatabaî, Ehlisünnet ve'l-Cemaat'e hiçbir ihanette bulunmadan, aynı zamanda Şiîliğin asaletini savunarak ve Şiîliğin ortaya çıkma nedenini açıklayarak bu kitabın hedefini takip etmişlerdir. Teşeyyü ve Tesennün arasında hiçbir sorun ve tefrika çıkarmamaya bütün çabalarını sarf ederek, Şiîlikteki imametin İslâm'ın asıl bir boyutu olduğunu sergilemeye çalışmışlardır. Hatta Allame bu kitabında Şiîliğin asaletini savunarak, İslâm'ın iki asıl bölümü olan Şiîlik ve Sünnîlik arasındaki diyalogu daha bir kolaylaştırmıştır. Çünkü, Şiîlik ve Sünnîlik arasındaki gerçek yaklaşım ancak ve ancak her iki tarafın asalet ve asilliğini korumakla mümkün olacaktır...

Batılı araştırmacılar ve ilim hayranlarına yönelik olarak yazılmış olan bu kitap, İranlılar için de büyük bir önem taşıdığından Farsça olarak da basıldı. Bu kitabın kendi dalında eşsiz bir eser olduğu söylenebilir.

Allame Tabatabaî, açık bir dil ve kolay bir üslupla takriben Şia'nın bütün tarih, hikmet, irfan vb. boyutlarını, İslâmî ve Şiî öğretilerin en önemli hakikatini bu özet kitapta açıklamışlardır.

Bu kitabı mütalaa eden birisi, Şiî düşünce temellerini iyice kavrayabilir ve kendi araştırma ve tahkiki yolundaki zorlukları aşabilmesi için bir takım anahtar niteliği taşıyan konuları elde edebilir. Hakikatte bu nefis eser, Şianın manevî aleminden haberdar olmayan kişilerin bu manevî aleme adım atması için kılavuz olup, bu emin kılavuza dayanarak yolunu kaybetmeyeceğine ve hatta sağlam ipe sarılarak nihai hedefine varacağına emin olabilir.

Ancak ve ancak gerçek bir üstadın kaleminden akabilecek olan Şiîliğin ilim öğretilerinin tüm aşamaları, bunların tarihçesi, fıkıh ve şeriat hatta en ince manevî gerçekler kolay bir şekilde bu kitabın ihtivasını gerçekleştirmiştir. Her yönlü ve kolay üsluplu böyle bir kitaba her zamandan daha çok ihtiyaç duyulurken, şimdiye kadar böyle bir kitap topluma sunulmamıştır. Bu boşluğu sadece Allame Tabatabaî'nin her yönlü düşüncesi ve usta kalemi doldurabilirdi.

Allame Tabatabaî'nin Kısaca Biyografisi

Allame Seyyid Muhammed Hüseyin Tabatabaî, ilim sahibi bir soydan dünyaya gelmiş ve onun on dördüncü büyük babasından itibaren kendi babasına kadar hepsi Tebriz'in meşhur alim ve bilginlerindendir. Allame 1321 H. kamerî (1282 H. Şemsi) yılının sonunda Tebriz'de dünyaya geldi ve ilk tahsilini kendi doğum yerinde yaptı.

İlmin bu ilk aşamasını geride bıraktıktan sonra 1304 H. Şemsi yılında Necef-i Eşref'e gidip Şiîliğin bu büyük merkezinde on yıl tahsil ederek, İslâmî ilimlerin muhtelif dallarında

kendi bilgisini tamamladı. Fıkıh ve Fıkıh Usulü derslerini Naini ve Kompani gibi meşhur üstatlardan ders aldı. Felsefe'yi Cilve ve Ağa Ali Müderris'in öğrencilerinden olan Seyyid Hüseyin Badkubi'den, Riyaziyatı (Matematiği) Seyyid Ebu'l-Kasım Hansari'den, Ahlak'ı ise ameli hikmet ve irfanda büyük bir makama sahip olan Hacı Mirza Ali Kazi'den öğrendi. Daha sonra 1314 H. Şemsi yılında kendi doğum yerine döndü.

Allame Tabatabaî sadece fıkıh dalında değil hatta sarf, nahiv, Arap edebiyatı, fıkıh ve usul'ün yanı sıra Eklidus'un "Usul"ünden Betlemyos'un Mecesetasına kadar eski matematik usulleri hakkında ayrıca felsefe, kelam, irfan ve tefsir dalında da ihtisas sahibi olacak derecede derin bir şekilde tahsil gördü.

Allame Tabatabaî bazı siyasî olaylar sonucu ortaya çıkan ve kötü sonuçlar bırakan ikinci dünya savaşından sonra doğum yerini terk edip Kum şehrine giderek, 1325 H. yılından itibaren oraya yerleşti. Hiçbir şeye ses-seda çıkarmadan tefsir ve felsefe dalında ders toplantıları düzenledi. Tahran'a da sık sık gitmekle felsefe ve İslâmî öğretilere ilgi duyan kimselerle irtibata geçti. Din ve felsefe muhalifleriyle çekinmeden tartışarak doğru yoldan sapan nicelerini akıl ve mantık yolundan girerek onları dinî ve felsefî konular hakkında aydınlattı.

Son yirmi küsur yıl zarfında ise hem alimler arasında ve hem de Batıda tahsil görmüş aydın kişiler arasında nefis ve değerli bir eser geride bıraktı. Yıllar yılı her sonbahar mevsiminde Allame Tabatabaî Üstat Hanri Korbon ve bir grup alim ve bilgin kişilerle toplantı düzenler ve bu toplantılardan din ve felsefe hakkındaki çok önemli konular, ayrıca günümüz dünyasının manevî boyutlu ve hakikat peşinde olan şahısların karşısına diktiği konular gündeme getirilirdi. Bu toplantılar çok önemli ve olumlu sonuçlar yaratmıştı. Şüphesiz bu gibi yüksek düzeyde ve geniş ufuklu toplantılar günümüz

İslâm âleminde benzersizdir. Hatta İslâm ve Mesihiyet arasındaki asıl fikri ve manevî irtibat orta çağ döneminde kesildikten sonra, İslâm alemiyle Batı dünyası arasında böyle bir toplantı tertip edilmemiştir. Böylece Allame Tabatabaî sadece Tebriz'de değil Tahran'da ve İran'ın diğer ilmî havzalarında da meşhur oldu.

Allame Tabatabaî'nin büyük hizmet ve himmetiyle Kum şehrinin ilmî havzalarında aklî ilimler ve ayrıca Kur'ân-ı Kerim tefsiri ihya oldu. Allame, tedricen felsefenin temeli sayılan "Şifa" ve "Esfar" gibi kitapları tedris etmekle bu ilim dalını da ilmî medreselerde sabit (imal edilmiş) kıldı. Allame'nin yüce şahsiyeti, güzel sıfatlara sahip olması ve talebelerine karşı güzel davranışı gün geçtikçe felsefeye ilgi duyan ve kabiliyetli öğrencilerin Allame'nin dersine akın etmesine neden oldu. Öyle ki son yıllarda felsefe dersinde yüzlerce öğrencisi vardı. Yirmi küsur yıl zarfında niceleri Allame'nin kılavuzluğu ve dersi sayesinde felsefe dalında ihtisas sahibi oldular ve bunlardan bir grubu şimdi felsefe üstatlarındandır.

Allame Tabatabaî'nin birçok talebeleri eğitmekle ve felsefî kitaplar neşretmekle felsefeye yapmış olduğu hizmetten daha da önemlisi, öğrencilerinin ahlaki terbiyesine ve nefis tezkiyesine göstermiş olduğu titizliktir. Allame, hakikatte ilim ve ahlakı beraberce öğrenip yaymak isteyen şahısları terbiye etmek için yepyeni bir mektep tesis ederek çok değerli fertler topluma kazandırmış ve sürekli olarak da öğrenim ve tezkiyenin bir arada sürdürülmesinin gerekli olduğunu vurgulamıştır.

Allame Tabatabaî'nin Eserleri

1- **el-Mizan Fî Tefsiri'l-Kur'ân**: Allame'nin Arapça yazmış olduğu yirmi ciltlik çok nefis bir Kur'ân tefsiridir.

2- Usul-i Felsefe-i Realizm (Realizm Felsefesi Usulü):

Ayetullah Şehit Murtaza Mutahhari'nin haşiyesiyle (dipnotlu açıklamalarıyla) beş cilt olarak yayımlanmıştır.

3- Sadruddin Şirazi'nin "Esfar"ına Haşiye: Allame Tabatabaî'nin nezaretinde yayınlanmakta olan Esfar'ın yeni baskısına yazılmış ve şimdiye kadar altı cildi yayınlanmıştır.

4- Munazirat Ba Korbon (Üstad Korbon İle Söyleşiler): İki ciltten ibaret olup birinci cildi "Mekteb-i Teşeyyü" dergisinin yıllık sayısında (1339 hicrî) yayınlanmış ve ikinci cildi de basıma hazır durumdadır.

5- İslâmî Hükümet Hakkında Risale: Farsça, Arapça ve Almanca olarak basılmıştır.

6- Haşiye-i Kifaye.

7- Risale Der Kuvve ve Fiil

8- Risale Der İsbat-ı Zat

9- Risale Der Sıfat

10- Risale Der Ef'al

11- Risale Der Vesait

12- el-İnsan Gable'd-Dünya

13- el-İnsan Fi'd-Dünya

14- el-İnsan Ba'de'd-Dünya

15- Risale Der Nübüvvet

16- Risale Der Velayet

17- Risale Der Müştakkat

18- Risale Der Burhan

19- Risale Der Müğalata

20- Risale Der Tahlil

21- Risale Der Terkib

22- Risale Der İtibarat

23- Risale Der Nübüvvet ve Menamat

24- Manzume Der Resm-i Hatt-ı Nestalik

25- Aliyyün ve'l-Felsefetü'l-İlahiyye

26- Kur'ân Der İslâm ("İslâm'da Kur'ân" adıyla Türkçe'ye kazandırılmıştır.)

27- Şia Der İslâm (Elinizde bulunan kitap).

Bunların yanı sıra Allame Tabatabaî'nin "Mekteb-i Teşeyyü", "İslâm Mektebinden Dersler" ve "Kitap Kılavuzu" gibi dergilerde birçok makaleleri de yayınlanmıştır.

Allame Tabatabaî'nin en önemli eseri kesinlikle "**el-Mizan**" tefsiridir. Bu kitap yirmi ciltten oluşmuş ve Kur'ân-ı Kerim'in hepsinin tefsirini ihtiva etmektedir. Bu nefis eser, çağımızın en büyük tefsirlerindendir. Eski büyük tefsirlerin kendi zamanlarındaki Kur'ân anlayışına yönelik ilim ve felsefeyi göz önünde bulundurarak yapmış oldukları hizmeti günümüz nesli için de bu tefsir ifa etmektedir. Ayrıca Allame tefsir hususunda hadis nassına dayalı yeni bir yöntem seçmiştir. Yani Kur'ân-ı Kerim'in ayetlerini diğer ayetleriyle tefsir etmiştir.

Allame Tabatabaî olanca metanetiyle hiçbir kargaşalığa kapılmadan, zahiri süse püse aldırmadan sade ve mütevazı yaşamını ilme, dine hizmet etmekle, öğrencilerini terbiye etmekle ve değer biçilmez kitaplar telif etmekle sürdürmüştür.

Elinizde bulunan bu kitap, hiç şüphesiz Allame Tabatabaî'yi ilk olarak yeni bir İranlı tabakasına ve aynı şekilde, İslâm'ı ve İran'ı tanımaya ilgi duyan Batılılara tanıtıp kazandırdı. Tabii ki Allameyi İran'ın ilmî mahfillerine tanıtmaya hiç gerek yoktur ve eğer bu kitabın okuyucularını bu ilmî kesim teşkil etmiş olsaydı böyle bariz bir şahsiyeti tanıtmak için bu naçiz satırları yazmaya kendime cüret veremezdim. Ancak niceleri de bu kitabı okumakla bu büyük üstadın eserleriyle ilk olarak tanışacağından ayrıca yıllar yılı Allamenin

huzurunda öğrencilik yapmak tevfikini bulduğumdan ve de bu kitabın İngilizce'ye çevirisi de görev olarak bana verildiğinden dolayı Allamenin hakkında bu bir kaç satırı yazmayı, hakeza çağımızın ilim ve felsefe sütunlarından olan Allameyi tanıtmayı kendime vazife bildim.

Tabii ki Allame'nin yüce şahsiyetini tanıtmak için kalem yetersiz ve söz ise onun kemal, fazilet ve ruhani makamını tasvir etmede kasırdır (yetersiz). Bu sayfalar yıllar boyu huzur ve sükunetle İslâm ve İran toplumuna temel hizmetlerde bulunmuş denizden bir damladır. Allame'nin kendisi hakikate kavuşma mertebesine vardığından dolayı aynen kendi etrafını aydınlatan bir meşale gibi öğrencilerinin ve uzaktan yakından kendi eserlerine ilgi duyan okuyucularının yoluna ışık tutmuş, onların düşünce ve manevî hayatlarına ruh, yön ve mana bahşetmiştir.

Seyyid Hüseyin Nasr

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

"İslâm'da Şia" adıyla yayınlanan bu kitap, iki büyük İslâm mezhebinden (Şia ve Ehlisünnet) biri olan Şia Mezhebi'nin gerçek hüviyetini ortaya koymaktadır.

Bu konu üç bölüm ve başlık altında ele alınıp incelenecektir:

1- Şia'nın Doğuşu ve İlerlemesi.

2- Şia'nın Dinî Düşünce Metodu.

3- Şia Açısından İslâmî Öğretiler.

GİRİŞ

Din

Şüphesiz, insan fertlerinden her biri yaşantısında diğer insanlara özenerek, toplumsal çevrede ve toplu yaşamada, birbiriyle ilişkili bir takım işler yapmaktadır; insanın sergilemiş olduğu yeme, içme, uyuma, konuşma, duyma, oturma, yürüme, davranış vb. bütün hareketleri, zahirde farklı şeyler olmalarına rağmen, birbirleriyle tamamen ilişkili şeylerdir; her iş her yerde ve biri diğerinin peşi sıra yapılamaz. Kuşkusuz yapılan işlemlerde bir hesap, bir düzen vardır.

O hâlde insanın hayatı boyunca yaptığı işler, herhangi bir düzene tabi olup, ondan ayrılmazlar. Gerçekte bütün bu işler belirli bir noktadan kaynaklanmaktadır. O da insanın mutlu bir yaşantıya sahip olup, mümkün olduğu kadar kendi istek

ve arzularına erişme düşüncesidir. Diğer bir deyişle; kendi varlığını korumak, baki ve ebedi olmak için gerekli bütün ihtiyaçları giderme isteğidir.

Bu nedenle insan, yaşantısında belirli bir yolu seçip işlerini kendisinin yasalaştırdığı ve hoşlandığı, yahut da başkalarından algılayıp benimsediği sistem ve kurallara uygun bir biçimde yapar, yakıştırır; yaşantısında gerekli olan her şeyi elde etmek için çalışır, çünkü bunları kazanma gereğini, yaşam kurallarından biri olarak bilmektedir. Tatma organının zevk alması, susuzluk ve açlığı gidermek amacıyla su içip, yemek yer. Çünkü bu ihtiyaçların giderilmesini saadetli varlığının bekası için zaruri bilmektedir. İnsanın yaptığı diğer işlerinin de temel amacı, söz konusu kurala yöneliktir.

İnsan hayatına hakim olan kural ve yasalar, insanın bağlı olduğu temel bir inanç üzerine kuruludur. Bu temel inanç, insanın da bir parçası olduğu evren hakkında ki düşüncesi ve onun hakikatiyle ilgili yargısıdır. İnsanların farklı dünya görüşleri incelenirse bu konu açıklığa kavuşur. Varlığı sadece gözle görülür maddî dünya, insanı da -hayatın verilmesiyle var olan ve ölümle son bulan- maddî bir varlık olarak değerlendirenlerin yaşantılarında izledikleri yol, maddî ihtiyaçları karşılamak ve böylece dünyevi keyiflerini temin etmektir. Bu tip insanların tüm çabaları, doğal etken ve koşulları kendi çıkarlarına uygun bir hale getirmektir. Tabiatı üstün bir güç sahibinin yarattığına, O'nun dünyayı bilhassa insanı yaratıp çeşitli nimetleriyle rızklandırdığına inanan bütün puta tapan toplulukların yaşantılarındaki izledikleri program, Allah'ın hoşnutluğunu kazanıp O'nu gazaplandıracak şeylerden kaçınmaktır. Çünkü Allah'ın hoşnutluğunu kazandıkları takdirde, Allah nimetlerini çoğaltacak ve sürekli bağışta bulunacak; Allah'ı gazaplandırdıkları takdirde ise, verdiği nimetleri onlardan geri alacaktır. Ancak, yüce Allah'a inanmanın yanı

sıra, insan için ebedi bir hayat bulunduğuna inanan, onu yaptığı bütün kötü ve iyi işlerinin sorumlusu bilen, sonuç olarak da sorgu ve mükafat -yani kıyamet- gününün var olduğunu kanıtlayan Mecusi, Yahudi, Hıristiyan ve Müslüman topluluklar, yaşantılarında bu inançlarının gözetileceği, dünya ve ahiret mutluluklarını sağlayabilecek bir yolu seçmek ve izlemek isterler. Varlık dünyası ve insanla ilgili yapılan bu değerlendirme ve inanç ve bu doğrultuda hayatta amel edilen yasaların tümüne "din" denir. Eğer bir dinde bölünmeler ve fırkalar meydana gelirse, her bir fırkaya "Mezhep" denir. Örneğin; İslâm dininde Ehlisünnet ve Şia mezhepleri, Hıristiyanlıkta ise Melekan ve Nesturi mezhepleri gibi.

O hâlde insan (Allah'a inancı olmasa bile) bir dine, yani ideolojik temeller üzerine kurulu yaşam programına muhtaçtır ve hiçbir zaman ondan müstağni değildir. Öyleyse din, hiçbir zaman insandan ayrılmayan yaşam kurallarıdır.

Kur'ân-ı Kerim'in açıklamasına göre beşer, hiçbir zaman Allah'ın kendisine açık bırakmış olduğu ve izlendiği taktirde Allah'a ulaşılan yol olan dinden kaçamaz. Fakat hak din olan İslâm'ı kabul edenler, doğrudan Allah yolunda gidenlerdir. Hak dini kabul etmeyenlerse O'nun yolunu eğri bir hale getirmek ve onu yanlış olarak seçen kimselerdir.[1]

İslâm

İslâm kelimesinin lügat anlamı, boyun eğmek ve teslim olmaktır. Kur'ân-ı Kerim'in davet ettiği dine, İslâm adını vermesi; onun genel programının insanı alemlerin Rabbi'ne tes-

---

1- Yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyuruyor: "**Allah'ın lan - ti zalimler üzerine olsun; o zalimler ki, insanları Allah'ın yolundan men ederler, o yolun, eğri bir hale gelmesini isterler:**" (A'raf/44)

lim etmesi amacını taşıyor olmasından kaynaklanmaktadır.[1] İnsan bu teslim sayesinde, Allah'tan başkasına tapmaz; O'ndan başkasına kulluk ve itaat etmez. Kur'ân-ı Kerim bu dine İslâm ve ona uyanlara Müslüman adını veren ilk şahsın Hz. İbrahim (a.s) olduğunu açıklamıştır.[2]

Şia

Lügatte "izleyici" anlamına gelen Şia kelimesi, Peygamber-i Ekrem'den (s.a.a) sonra hilafet makamının, onun sülalesine özgü bir hak olarak bilen, İslâm öğretilerinde Ehlibeyt mektebini izleyen kimselere denir.[3]

1- Yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurmaktadır: "**İyilikte bulunup kendini Allah'a teslim eden ve Allah'ı bir tanıyan İbrahim'in pak ve mutedil dinine giren kişiden kim daha güzel dine sahiptir.**" (Nisâ/125)

Bir diğer ayette şöyle buyurmuştur: "**De ki; ey Ehlikitap (Yahudi ve Hıristiyanlar), gelin aramızda müşterek olan tek sözde birbirimize yardımcı olalım; ancak Allah'a kulluk edelim, O'na hiçbir şeyi eş ve ortak etmeyelim, Allah'ı bırakıp da bazılarımız, bazılarımızı tanrı tanımayalım. Eğer bu sözden yüz çevirirlerse deyin ki tanık olun, özümüzü Hakka teslim edenleriz biz.**" (Âl-i İmrân/64)

Bir başka ayette de şöyle buyurmuştur: "**Ey inananlar, hepiniz birlikte teslim makamına girin.**" (Bakara/208)

2- Hz. İbrahim ve İsmail (Allah'ın selâmı onlara olsun) şöyle dediler: "**Rabbimiz, bizi senin emirlerine teslim olan kullardan et, soyumuzdan da Müslüman bir ümmet yarat.**" (Bakara/128)

Bir diğer ayette şöyle yer almıştır: "**Bu, babanız İbrahim'in tevhit dinidir. Size Müslüman (teslim olan) adını veren odur.**" (Hac/78)

3- Zeydiyye Fırkasından bir gruba da "Şia" denilmektedir. Bunlar Hz. Ali'den (a.s) önce iki halife bulunduğunu kabul ederler ve fer'î hükümlerde Ebu Hanife fıkhına göre amel ederler. Bunlar Ümeyye ve Abbas oğullarına karşı hilafeti Hz. Ali (a.s) ve evladına has bilirler.

1. Bölüm

ŞİA'NIN DOĞUŞU VE İLERLEMESİ

ŞİA'NIN DOĞUŞU VE İLERLEMESİ

Bu bölüm şu ana başlıklar altında incelenecektir:

1- Şia'nın Doğuşu; Başlangıcı ve Niteliği

2- Şia Azınlığının Ehlisünnet Çoğunluğundan Kopması ve İhtilafın Çıkış Nedenleri

3- İlmî Mercilik ve Hilafet Meselesi

4- Hilafetin Kamuoyuna Sunulma Siyaseti ve Şia Görüşü ne Aykırı Oluşu

5- Hilafetin Emirü'l-Müminin İmam. Ali'ye (a.s) Geçmesi ve O Hazretin Tavrı

6- Şia'nın Hz, Ali'nin (a.s) Beş Yıllık Hilafetinden Yararlanması

7- Hilafetin Muaviye'ye İntikal Etmesi ve Hilafetin Mirasî Saltanata Dönüştürülmesi

8- Şia Tarihinde En Zor Günler

9- Benî Ümeyye Saltanatının İstikrar Bulması

10- Hicretin İkinci Asrında Şia

11- Hicretin Üçüncü Asrında Şia

12- Hicretin Dördüncü Asrında Şia

13- Hicretin Beşinci Asrından Dokuzuncu Asrına Kadar Şia

14- Hicretin On ve On Birinci Asrında Şia

15- Hicretin On İkinci Asrından On Dördüncü Asrına Kadar Şia

1- Şia'nın Doğuşu, Başlangıcı ve Niteliği

Şia'nın başlangıç noktasını Peygamber (s.a.a) efendimizin hayatta bulunduğu dönem olarak bilmek gerekir. Şia, ilk olarak Ehlibeyt İmamları'nın birincisi olan "Hz. Ali Şia'sı" adıyla tanındı. Yirmi üç yıl süren davetin zahir olup, ilerleme döneminde Peygamber-i Ekrem'in (s.a.a) dostları içinden böyle bir topluluğun kendiliğinden oluşmasını gerektiren bir çok olaylar olmuştur.[1] Örneğin:

1- Peygamber-i Ekrem (s.a.a) bi'setin ilk günlerinde, Kur'ân-ı Kerim'in kesin hükmüne göre[2] akrabalarını kendi dinine davette bulunmaya memur kılındığı zaman, onlara apaçık bir şekilde. *"Sizlerden hanginiz davetimi ilk olarak kabul ederse, benim vasim ve vezirimdir."* buyurdular. Ali (a.s), herkesten önce ayağa kalkıp İslâm'ı kabul etti. Peygamber (s.a.a) efendimiz de, imanını ve verdikleri vadeleri kabul ettiğini açıkladılar.[3]

Bir rehberin kıyam ettiği ve mücadele verdiği ilk günlerde dostlarının içerisinden birini kendi vasilik makamıyla, başkalarına tanıtması ama vücutları baştan ayağa fedakârlıkla dolup taşan kendi dostlarına tanıtmaması, yahut tanıtıp da yaşantı

1- Hz. Peygamber'in (s.a.a) döneminde ilk yaygın isim Şia kelmesi oldu. Salman, Ebuzer, Mikdad ve Ammar bu adla meşhur oldular. (Hazıru'l-Alemi'l-İslâmî, c.1, s.188)

2- Şuara/215.

3- Bu hadisle ilgili olarak Hz. Ali (a.s) şöyle buyurmuştur: (Meliste bulunan) herkesten küçük yaşta olduğum hâlde arz ettim: *"Ben senin vezirin oluyorum."* Peygamber (s.a.a) mübarek elini omzuma koyarak buyurdu: *"Bu şahıs, benim kardeşim, vasim ve halifemdir. Ona itaat etmeniz gerekir."* (Bu arada) halk gülüyor ve Ebu Talib'e şöyle söylüyorlardı: O, sana oğluna itaat edip, onun sözünden dışarı çıkmamanı emretti.

(Taberî Tarihi, c.2, s.63. Ebu'l-Fida Tarihi, c.1, s.116. el-Bidayetu ve'n-Nihaye, c.3, s.39. Gayetu'l-Meram, s.320)

ve davetinin bütün aşamalarında, onu vezirlik görevlerinden alıkoyması ve bu makamın ihtiramını gözetmeyip onunla diğerleri arasında hiç fark gözetmemesi mümkün değildir.

2- Şia ve Ehlisünnet'in mütevatir ve müstafiz olarak rivayet ettikleri hadislere göre Resulullah (s.a.a) apaçık bir şekilde özetle şöyle buyurmuştur:[1] "Ali (a.s), işlerinde ve sözlerinde her türlü hata ve günahtan masumdur. Söylediği sözlerin ve yaptığı işlerin hepsini İslâm dinine uygun olarak yerine getirir. İslâm maarifi (öğretileri) ve şeriat hakkında halkın en bilginidir."[2]

3- Hz. Ali (a.s), Resul-i Ekrem'in (s.a.a) Mekke'den Medine'ye hicret edecekleri gece,[3] onun yatağında uyuması gibi değerli hizmetler ve şaşırtıcı fedakârlıklar yapmıştır. Bedir, Uhud, Handek ve Hayber savaşlarındaki fetihlere O'nun vası-

---

1- Ümmü Seleme Hz. Peygamber'in (s.a.a) şöyle buyurduğunu nakleder: *"Ali her zaman Hak ve Kur'ân'la, Hak ve Kur'ân da Ali ile beraber olup, kıyamet gününe kadar birbirlerinden ayrılmayacaklardır."*

Bu hadis, Ehlisünnet'ten on beş ve Şiîlerdense on bir kanalla naklolunmuştur. Ümmü Seleme, İbn Abbas, Ebu Bekir, Aişe, Ali (a.s), Ebu Said Hudri, Ebu Leyla ve Ebu Eyyub-i Ensarî bu hadisin ravilerindendirler. (Gayetü'l-Meram-i Bahrani, s.539-540)

Resul-i Ekrem (s.a.a) şöyle buyurmuştur: *"Allah, Ali'ye rahmet etsin ki hak her zaman onunla birliktedir."* (el-Bidayetu ve'n-Nihaye, c.7, s.36)

2- Hz. Peygamber efendimiz (s.a.a) buyurmuştur ki: "Hikmet on kısma ayrılmıştır; dokuz kısmı, Hz. Ali'nin hissesidir; öteki kısmı ise halk arasında dağıtılmıştır." (el-Bidayetu ve'n-Nihaye, c.7, s.359)

3- Mekke kâfirleri, Resul-i Ekrem'i öldürme kararını alıp evinin etrafını sardıkları zaman, Peygamber efendimiz (s.a.a) kesin olarak Medine'ye hicret kararını verdikleri için Hz. Ali'ye: *"Benim yatağımda uyumaya hazır mısın ki gelenler benim olduğumu sansınlar; böylece beni, izlemelerinden kurtulmuş olayım."* buyurduklarında, Hz. Ali (a.s) böyle tehlikeli bir durumda bu teklifi cânı gönülden kabul etti.

tasıyla erişilmiştir. Eğer bu olaylardan herhangi birinde onun yardımı olmasaydı, İslâm dini ve Müslümanlar düşmanların eliyle kökleri kazılıp yok olurlardı.[1]

4- Resul-i Ekrem (s.a.a) hicretin onuncu yılında son hac ziyaretinden dönerken -Cuhfe vadisinde- Gadir-i Hum olarak bilinen yerde Hz. Ali'yi (a.s) bütün halkın velisi, kendisi gibi müminlerin emiri ve mütevellisi (idare edeni) olduğunu açıklayıp halka tanıtmışlardı.[2]

Herkesin kabul ettiği[3] bu imtiyaz ve özel faziletler ve Resul-i Ekrem'in (s.a.a) Hz. Ali'ye (a.s) olan sonsuz derecede muhabbet ve sevgisi[4] -ister istemez- fazilet ve hakikat aşıklarından bir grubu Hz. Ali'yi sevmeye ve ona itaat etmeye sevk etmiştir. Nitekim Peygamber efendimizin (s.a.a) Hz. Ali'ye göstermiş olduğu bu sevgi ve muhabbet, diğer bu grubu da ona karşı haset beslemeğe ve kin gütmeye itmiştir.

Buraya kadar zikredilen bütün delillerin yanı sıra, "Ali Şia'sı" ve "Ehlibeyt Şia'sı" isimlerine, Peygamber'in (s.a.a) birçok buyruklarında[5] rastlamak mümkündür.

1- Hadis ve tarih kitaplarına müracaat edilsin.

2- Gadir-i Hum hadisi Sünnî ve Şia arasında tartışma götü - meyen kesin hadislerdendir. Yüzü aşkın sahabe kanalıyla, çeşitli rivayetler ve senetlerle nakledilmiş, Ehlisünnet ve Şia kitaplarında kaydedilmiştir. Tafsilat ve ayrıntıları hakkında bilgi edinmek isteyen "Gayetü'l-Meram, s.79. Abakatu'l-Envar kitabının Gadir'le ilgili cildine ve el-Gadir kitaplarına bakabilir.

3- Yakubî Tarihi, Necef baskısı, c.2, s.137 ve 140. Ebu'l-Fida T - rihi, c.1, s.156. Sahih-i Buhari, c.4, s.107. Muruc-üz Zeheb, c.2, s.437. Şerh-i Nehcü'l-Belâğa, İbn Ebi'l-Hadid, c.1, s.127 ve 161.

4- Sahih-i Müslim, c.15, s.176. Sahih-i Buhari, c.4, s.207. Murucü'z-Zeheb, c.2, s.23 ve 437. Ebu'l-Fida Tarihi, c.1 s.127 ve 181.

5- Cabir diyor ki: Peygamber'in (s.a.a) yanındaydık, Ali (a.s) uzaktan göründü, Resul-i Ekrem (s.a.a) buyurdu ki: *"Canım elin-*

2- Şia Azınlığının Ehlisünnet Çoğunluğundan Kopması ve İhtilafın Çıkış Nedenleri

Hz. Ali'nin (a.s) taraftarları ve izleyicileri, onun Hz. Peygamber (s.a.a), sahabe ve Müslümanlar yanında olan makam ve mevkisine istinaden, Resul-i Ekrem'in (s.a.a) vefatlarından sonra, hilafet ve mercilik makamlarının onun uhdesine olacağına kesin gözüyle bakıyorlardı.

Zaten, Peygamber Efendimizin (s.a.a) rahatsız olduğu günlerde vuku bulan birkaç hadise[1] dışında, bütün durumlar

---

de olan Allah'a andolsun ki bu ve Şiîleri, kıyamet gününde kurtuluşa ereceklerdir."

İbn Abbas diyor ki: "**İnananlar ve iyi işlerde bulunanlarsa; onlardır şüphe yok ki yaratılmışların en hayırlıları.**" ayeti indiğinde, Resul-i Ekrem (s.a.a), Ali'ye (a.s) hitaben: *"Bu ayetin muhatabı sen ve Şia'larındır; kıyamet günü, Allah'tan razı ve Allah da sizden razı olacaktır."* buyurdu.

Bu iki hadis ve buna benzer birkaç hadis, ed-Dürrü'l-Mensur, c.1, s.379 ve Gayetü'l-Meram s.326'da mevcuttur.

1- Hz. Muhammed (s.a.a) ölüm döşeğindeyken "Üsame b. Zeyd" komutanlığında bir ordu hazırlayıp herkesin bu savaşa katılmalarını ve Medine'den dışarı çıkmalarını ısrarla buyurdular. Ama Ebu Bekir ve Ömer'in de dahil olduğu bir grup, bu emre muhalefet edip gitmekten kaçındılar. Bu olay, Hz. Peygamberi (s.a.a) çok rahatsız etti ve O'nu incitti. (Şerh-i Nehcü'l-Belâğa, İbn Ebi'l-Hadid, Mısır baskısı, c.1, s.53.)

Resul-i Ekrem (s.a.a) vefatları sırasında buyurdular: *"Kalem ve mürekkep hazırlayın, sizin hidayet bulmanız ve dalalete düşmemeniz için bir mektup yazayım."* Ömer, bu işe mani olup "Peygamberin hastalığı artmış ve sayıklıyor." dedi.

(Taberî Tarihi, c.2, s.436. Sahih-i Buhari, c.3. Sahih-i Müslim, c.5. el-Bidayetu ve'n-Nihaye, c.5, s.227. Şerh-i Nehcü'l-Belâğa, İbn Ebi'l-Hadid, c.1, s.133.)

ve vaziyetler, onların görüşünü doğruluyor ve pekiştiriyordu. Ama beklediklerinin tam aksine, Hz. Peygamber'in (s.a.a) vefatlarından sonra, henüz mutahhar cesetleri defin edilmemişken, Ehlibeyt ve sahabelerden bir kısmının defin, teçhiz ve yas hazırlığı içerisindeyken, daha sonraları çoğunluğu elde eden bir grubun çok erken davranıp Resulullah'ın Ehlibeyt ve yakınlarıyla istişare etmeden hatta en azından haber bile vermeksizin, Müslümanların hayrını gözetme bahanesiyle kendi başlarına halife tayin ettiklerini duydular. Böylece Ali (a.s) ve dostlarını olmuş, bitmiş bir hadiseyle karşı karşıya bıraktılar.[1] Hz. Ali (a.s) ve Abbas, Zübeyr, Selman, Ebuzer, Mikdad ve Ammar gibi taraftarları, Peygamberimizin defin merasimini bitirdikten ve bu olayla ilgili bilgi edindikten sonra seçimle olan bu hilafete ve elemanlarına tenkit makamında itirazda bulundular. Bazı toplantılar düzenlediler. Ama cevap olarak: "Müslümanların hayrı bundadır." sözünü işittiler.[2]

Evet, azınlığı çoğunluktan ayırıp koparan ve onları "Ali Şia'sı" diye topluma tanıtan neden, azınlığın bu tenkit ve eleştirileri ve karşı grubun da itiraflarıydı. Bu olayın ardından hilafet makamı, zamanın siyaseti gerekçesiyle adı geçen azınlığın bu adla tanınıp, neticede toplumun azınlık ve çoğunluk

---

Bu olay, aynen Birinci Halife'nin ölüm döşeğinde olduğu zaman da tekrarlandı. Halife, vasiyet esnasında sayıklamasına rağmen Ömer'in hilafetini hatırlayıp vasiyet etti. Hz. Peygamber (s.a.a) masum ve şuuru yerinde olmasıyla, ona "sayıklıyor" nisbeti veren Ömer, Birinci Halife sayıkladığı hâlde ağzını açıp, bir tek kelime bile söz söylemedi. (Ravzatü's-Safa, c.2, s.260.)

1- Şerh-i Nehcü'l-Belâğa, İbn Ebi'l-Hadid, c.1, s.58 ve 123-135. Yakubî Tarihi, c.2, s.102. Taberî Tarihi, c.2, s.445-460.

2- Yakubî Tarihi, c.2, s.103-106. Ebu'l-Fida Tarihi, c.1, s.156 ve 166. Mürucu'z-Zeheb, c.2, s.307 ve 352. Şerh-i Nehcü'l-Belâğa, İbn Ebi'l-Hadid, c.1, s.17 ve 134.

diye ikiye bölünmemesi yolunda çaba harcıyor ve bu meseleyi yakından takip ediyordu. Bunun için hilafetin ittifakla gerçekleştiği yolunda iddiada bulunuyorlar ve itiraz edenlere "Müslüman cemaatinden ve biatten kaçanlar" adını takıyorlardı. Hatta bazen bunlar hakkında kötü tabirler kullanıyorlardı.[1]

Elbette Şiîler ilk günlerden beri çağın siyasetine mahkum kaldılar ve itirazda bulunmakla da hiç bir yere ulaşamadılar. Hz. Ali de İslâm ve Müslümanların maslahatını gözetmesi ve yeteri kadar gücü olmadığından, kanlı kıyamlara elini uzatmadı. Ama itirazda bulunan azınlık, görüş ve inancında çoğunluğa teslim olmayıp, ilmî mercilik ve Peygamber Efendimizin (s.a.a) halifeliğini Ali'nin (a.s) özel ve mutlak (kayıtsız, şartsız) hakkı bildiler.[2] Bu yüzden ilmî ve manevî müracaatları ancak o Hazrete yakışır biliyorlar, ona davette bulunuyorlardı.[3]

1- Amr İbn Haris, Said b. Zeyd'den, "Ebu Bekir'e biat etmeyen ve itirazda bulunan oldu mu acaba?" diye sorulduğunda "Mürted yahut mürted olmaya yakın kimseler dışında itiraz eden olmadı." cevabını verdi. (Taberî Tarihi, c.2, s.447)

2- Resul-i Ekrem, herkesçe bilinen "Sakaleyn" hadis-i şerifi -de şöyle buyuruyor: *"Ben Sizin için iki değerli şeyi emanet bırakıyorum, bunlara sarılırsanız hiçbir zaman hak yoldan çıkmazsınız. (Biri) Kur'ân (diğeri de) Ehlibeyt'imdir. Bunlar kıyamet gününe kadar birbirinden ayrılmazlar."*

Bu hadis, yüzden fazla kanalla sahabelerden otuz beşi vasıtasıyla naklolunmuştur. Abakatu'l-Envar kitabının "Sakaleyn" hadisiyle ilgili bölümüne ve Gayetü'l-Meram s.211'e bakılsın.

Hz. Peygamber (s.a.a) şöyle buyurmuştur: *"Ben, ilim şehriyim, Ali (a.s) ise onun kapısıdır. İlim peşinde olan (ilmi arayan) kapısından girsin."* (el-Bidayetu ve'n-Nihaye, c.7, s.359.)

3- Yakubî Tarihi, c.2, s.15-150'de bu olaya defalarca değinilmiştir.

3- İlmî Mercilik ve Hilafet Meselesi

Şia, İslâmî öğretilerden çıkardığı sonuca göre, İslâm talimatı ve dinî eğitimin açıklanması,[1] daha sonra toplum içerisinde tamamen uygulanmasının, toplum için birinci derecede önem taşıdığına inanır.

Başka bir deyişle; toplumun fertleri ilk önce dünya ve insana gerçek gözle bakmalıdırlar, insani vazifelerini tanıyıp istekleriyle zıt olsa dahi yerine getirmelidirler.

İkinci derecede, din üzerine kurulu bir hükümet, toplumda gerçek İslâmî düzeni, halkın Allah'tan başkasına kul olmamasını, gerçek anlamıyla özgürlüğü, ferdi ve toplumsal adaletten yararlanmalarını sağlayacak bir biçimde uygulamalı ve onu korumalıdır.

Bu iki amaca ancak ismet ve ilâhî masumiyete sahip kimselerin vasıtasıyla ulaşılabilir. Aksi takdirde kendilerine bırakılan görevlerde fikir sapıklığı olan ve ihanetten geri kalmayan şahıslar, fetva kaynağı yahut ilmî mercilik makamını ele geçirebilirler. Böylece tedricen İslâm'ın adalet üzerine kurulu özgürlük kaynağı olan İlâhî velayet, Kayser (Bizans hükümdarlarının unvanı) ve Kisra (Sasani padişahlarına verilen unvan) saltanatına dönüşür. İslâm'ın yüce öğretisi diğer dinlerde olduğu gibi, egoist ve heveslerine kapılan aydınların eliyle tahrif edilebilir.

Resul-i Ekrem'in (s.a.a) tasdik ettiğine göre, yaptığı işlerin ve konuştuğu sözlerin ve izlediği yolun tamamı Kur'ân-ı

1- Kur'ân-ı Kerim'de, Resul-i Ekrem (s.a.a) ve Ehlibeyt İmamları'nın hadislerinde ilim öğrenmeye çok teşvik edilmiştir. Hatta Peygamber efendimiz (s.a.a) buyurmuştur: *"İlim tahsili her Müslüman'a farzdır."* (Biharu'l-Envar, c.7, s.55.)

Kerim ve Peygamber'in (s.a.a) sünnetine uygun olan bir kimse varsa o da ancak Hz. Ali'dir.[1]

Kureyş kabilesinin Hz. Ali'nin (a.s) hilafetine karşı olduklarını söyleyen çoğunluk, nasıl ki zekat vermekten kaçınan cemaatle savaştılar ve onlardan zekat almaktan vazgeçmedilerse, Kureyş kabilesinin muhalefetinden korkup hakkı ezmeleri yerine, hak hilafete karşı çıkanları da hakka yönlendirmeleri, baş kaldıranları kendi yerlerine oturtmaları gerekirdi.

Evet, Şia'yı seçimle hilafeti kabul etmekten alıkoyan, daha sonra meydana gelebilecek acı olaylar; yani İslâmî hükümetin izleyeceği yolun fesat oluşu ve yüce dinî eğitimlerin temelinin yok olma endişesiydi. Nitekim; sonra gerçekleşen olaylar da bu inancın (veya tahminin) doğru olduğunu gün geçtikçe aydınlatmaktaydı. Böylece Şiîlerin akidelerine olan inançları daha fazla artıyordu. Şiîler zahirde çoğunluk içerisinde eritilmesine, parmakla sayılacak kadar azınlık olmalarına, İslâm öğretisini gizlice Ehlibeyt'ten öğrenmeye ve kendi yollarına davet etmeye ısrarlı olmalarına rağmen İslâm gücünün korunması ve ilerlemesi için aleni muhalefetten kaçınıyorlar hatta onlarla omuz omuza cihada gidiyorlar, toplumsal işlerde onlara katılıyorlardı. Hz. Ali'nin (a.s) kendisi de İslâm'ın maslahatını göz önünde bulundurarak gereken yerlerde çoğunluğa yol gösteriyordu.[2]

4- Hilafetin Kamuoyuna Sunulma Siyaseti ve Şia Görüşüne Aykırı Oluşu

Şia, yasaları, Allah'ın kitabı ve Resul-i Ekrem (s.a.a)'in sünnetinde belirlenen semavi İslâm şeriatının hiçbir zaman

1- el-Bidayetu ve'n-Nihaye, c.7, s.360.

2- Yakubî Tarihi, s.111, 126 ve 129.

değişmeyeceğine ve kıyamete kadar kendi itibarını koruyacağına inanır.[1]

Şia'ya göre İslâm hükümeti, hiç bir bahane ile, İslâm dinini tamamen uygulamaktan kaçınamaz. İslâm hükümetinin tek görevi, zamanın maslahatını göz önünde bulundurarak şeriat sınırı çerçevesinde şura ve meşveretle bazı kararlar almasıdır. Ama siyasî amaçlar üzere gerçekleşen biat olayı ve yine Hz. Peygamber'in (s.a.a) hastalığının son günlerinde gerçekleşen kağıt ve mürekkep hadisesi, hilafetin seçimle olmasına taraftar olanların bu konuda farklı inançlar taşıdığını ortaya çıkardı. Onlara göre, Allah'ın Kitabı bir anayasa gibi korunmalı, Peygamber'in (s.a.a) açıklamaları ve sünnetleriyse değer ve itibarını kaybetmiştir, o hâlde İslâm hükümeti siyaset icabı, onları uygulamayabilirdi. Onların bu görüşleri, sonraları sahabe hakkında naklolunan bir çok rivayetlerle de (örneğin; Sahabe müçtehittirler. Reylerinde isabet ederlerse sevap kazanırlar ve eğer hata yaparlarsa mazurdurlar) pekiştirildi.

Bunun apaçık örneği, Halife'nin komutanlarından Halid b. Velid'in, Müslümanların sayılır şahıslarından olan Malik b. Nüveyre'nin evinde misafir olduğu gece gerçekleşti. Halid, Malik'i gafil avlayıp öldürdü, başını ocağa bırakıp ateşte

---

1- Allah-u Teâla şöyle buyuruyor: "**Gerçekten Kur'ân aziz bir kitaptır. O'na ne önünden ne de ardından (hiçbir suretle) batıl yaklaşamaz.**" (Secde/ 42) Yine buyuruyor: "**Hüküm ancak Allah'ındır.**" (Yusuf /67.) O'ndan başkasının hüküm etmemesi lazımdır. Yani şeriat, fakat Allah'ın şeriatı ve kanunlarıdır ki nübüvvet vasıtasıyla halka duyurulmalıdır. Yine buyuruyor: "**O (Muhammed) Allah'ın Resulü ve peygamberlerin sonuncusudur.**" (Ahzab/40.) Allah-u Teâla, bu ayetle nübüvvetin Hz. Peygamber (s.a.a) ile sona erdiğini ilan ediyor. Diğer bir ayette şöyle buyuruyor: "**Kim Allah'ın indirdiği hükme uygun olarak hüküm vermezse, işte onlardır kafirlerin ta kendileri.**" (Maide/44.)

yaktıktan sonra o geceyi Malik'in hanımıyla birlikte geçirdi. Halife ise bu utanç verici, yüz kızartıcı cinayetlerin ardından "Devletin böyle komutana ihtiyacı vardır." bahanesiyle onun hakkında şeriat hükümlerini uygulamadı.[1] Humusun Hz. Peygamber'in (s.a.a) Ehlibeyt ve yakınlarına verilmesinin önlenmesi de bunun diğer bir örneğidir.[2]

Ayrıca Hz. Peygamber'in (s.a.a) hadis-i şeriflerinin yazılması yasaklandı. Bir yerden yahut bir kimseden yazılı hadisler ele geçirilseydi onu zaptedip yakıyorlardı[3] Hadis yazma yasağı Hülefa-i Raşidin zamanından Emevî halifelerinden Ömer b. Abdülaziz'in (99-102) hilafet dönemine kadar sürdü.[4]

Bu siyaset (zamanın Halifesi, Peygamberin sünnetini uygulamayabilir olması) ikinci Halifenin hilafet döneminde (13-25 h.k.) daha fazla netlik kazandı. Hilafet makamı, temettü haccı, mut'a nikahı ve ezanda "Hayye ala Hayr'il-Amel" denilmesi gibi bir takım şeriat kurallarını yasakladı.[5] Üç ta-

---

1- Yakubî Tarih-i, c.2 s.110, Ebu'l-Fida Tarihi, c.1, s.158.

2- ed-Dürrü'l-Mensûr, c.3, s.186. Yakubî Tarihi, c.3, s.48. Ayrıca humusun farz olmasına dair Kur'ân-ı Kerim'de nass vardır: "**Bilin ki, ganimet olarak ele geçirdiğiniz şeylerin beşte biri, muhakkak Allah'a, Resulüne ve yakınlarına... aittir.**" (Enfal/2)

3- Ebu Bekir, hilafeti döneminde beş yüz hadis toplattı. Ayşe söylüyor, babamı bir gece sabaha kadar muztarip hâlde gördüm ve sabah olunca bana dedi ki: Hadisleri getir. Sonra hepsini yaktı. (Kenzü'l-Ummal, c.5, s.237)

Ömer bütün şehirlere "Her kimin yanında hadis varsa onları yok etmelidir." emrini yazdı. (Kenzu'l-Ummal, c.5, s.237)

Muhammed b. Ebu Bekir söylüyor: "Ömer zamanında toplanan hadisler çoğaldı. Yanına getirdiklerinde emir verdi ve hepsini yaktılar." (İbn Sad'ın Tabakat adlı eseri, c.5, s.140)

4- Ebu'l-Fida Tarihi, c.1, s.151 vb. kitaplar.

5- Hz. Resul-i Ekrem Veda Haccında uzak yerlerden Mekke'ye

lakın (boşamanın) bir oturumda geçerli olması gibi, şeriatta olmayan bir takım şeyleri de yasalaştırdı.[1] beytülmalin halkın arasında farklılık gözetilerek taksim edilmesi[2] ikinci halife döneminde başladı. Bu tavır sonraları Müslümanların arasında büyük ihtilafların oluşmasına ve korkunç kanlı sahnelere neden oldu. O'nun hilafeti döneminde, Muaviye Şam ilinde, Kayser ve Kisra sultanlarına uygun geleneklerle hükümet ediyordu. Halife, ona "Arab'ın Kisrası" unvanını verdiği hâlde, ona dokunmuyordu.

İkinci Halife yirmi üç h.k. yılında İranlı bir köle tarafından öldürüldü. Halifenin emriyle kurulan altı kişilik şuranın ekseriyet oyuyla üçüncü Halife işlerin idaresini eline aldı. O, hilafeti döneminde kendi Emevî akrabalarını halka musallat etmiş, Hicaz, Irak, Mısır ve diğer İslâm ülkelerinde işleri bun-

---

gelenler için, hacc amellerinin *"Hacca kadar Umre ile yaralanmak isteyene..."* (Bakara/196.) ayetine göre özel bir şekilde yerine getirilmesi gerektiğini açıkladılar. Ömer hilafeti döneminde haccın o şekilde yerine getirilmesini men etti.

Yine Resul-i Ekrem zamanında Mut'a nikahı (kısa bir süre için evlenme) vardı. Ömer onu da hilafeti döneminde yasaklayıp, bu yasağa uymayanların taşlanılmasını kararlaştırdı. Hakeza Allah'ın Resulü zamanında ezanda "Hayye ala Hayri'l-Amel" (yani bütün işlerin en hayırlısı olan namaza koşun) deniliyordu. Ömer, "Bu söz halkı cihad etmekten alı kor" diye yasakladı.

Ayrıca Peygamber (s.a.a) zamanında onun emriyle, bir mecliste ve oturumda bir talaktan fazla verilmezdi. Ama Ömer, üç boşamanın bir mecliste geçerli olmasına izin verdi. Yukarıda işaret edilenler, Şia ve Sünnîlerin kelam, fıkıh ve hadis kitaplarında yer alan meşhur konulardandır.

1- Yakubî Tarihi, c.2, s.131. Ebu'l-Fida Tarihi, c.1, s.160.

2- Usdu'l-Gabe, c.4, s.386. el-İsabe, c.3.

lara[1] devretmişti, oysa onlar kayıtsızlık ve sorumsuzlukta kararlı oldukları için alenen zulüm etmeye, günah işlemeye ve şimdiye dek uygulanan İslâm kanunlarının aksine hareket etmeye başladılar. İslâm ülkelerinin dört bir yanından şikayetler sel gibi dar'ul hilafeye akmaya başladı. Halife ise, Emevî yakınlarının bilhassa Mervan b. Hakem'in etkisi altında kaldığından[2] gelen şikayetleri önemsemiyordu. Hatta bazen şikayet edenlerin takip edilmesini ve onlara sert davranılmasını emir veriyordu.[3] Kısaca, hicretin 35. yılında halk tarafından

---

1- Yakubî Tarihi, c.2, s.159. Ebu'l-Fida, c.1, s.168. Taberî Tarihi, c.3, s.377 ve bunların benzeri kitaplar.

2- Yakubî Tarihi, c.2, s.150. Taberî Tarihi, c.3, s.397.

3- Mısırlılardan bir grup Osman'ın aleyhine baş kaldırdılar. O -man tehlikede olduğunu hissettiği için Ali b. Ebu Talib'ten yardım talebinde bulunup yaptığı işlerden pişmanlık duyduğunu belirtti. Bunun üzerine Hz. Ali Mısırlılara şöyle buyurdu: *"Siz hakkı diriltmek ve onun ihyası için kıyam etmişsinizdir. Osman tövbe ettiğini belirterek şöyle diyor: Ben geçmişteki hareketlerimi bırakıyor, isteklerinizi üç gün zarfında yerine getirip zalim valileri ve yöneticileri makamlarından alacağım."* Daha sonra Ali (a.s), Osman'ın adına onlarla anlaşma yaptı ve onlar Mısır'a doğru geriye döndüler.

Yolda, Osman'ın devesine binmiş Mısır'a doğru ilerlemekte olan kölesine rastladılar. Ondan şüphelendiler ve üzerini aradılar. Üzerinde Mısır valiliğine yazılı bir mektup buldular. Mektubun içeriği şuydu:

"Allah'ın adıyla; Abdurrahman b. Udeys yanına geldiğinde, ona yüz kırbaç vur, başını ve sakalını tıraş ettir ve uzun süreli hapse mahkum et. Bunu aynen Amr b. Hamık, Sevdan b. Hamran ve Umre b. Nebba hakkında da uygula."

Mısırlılar mektubu alıp öfkeyle Osman'ın yanına döndüler. Bize ihanette bulundun dediler. Osman, mektubu inkar etti. Mektubu, kölenin taşıdığını söylediklerinde o bu işi benim iznim olma-

aleyhinde ayaklanmalar başladı ve bir kaç günlük süren çatışma ve muhasara sonucu halife öldürüldü.

Üçüncü Halife kendi hilafeti döneminde, Emevî akrabalarından Muaviye'nin yönetiminde olan Şam hükümetini daha fazla güçlendiriyordu. Öyle ki hilafetin ağırlığı Şam'da toplanmış, Medine'de bulunan darü'l-hilafe teşkilatının dış görünümden başka bir şeyi kalmamıştı.[1]

Birinci Halife, sahabelerin çoğunluğunun seçimiyle, İkinci Halife birinci Halifenin vasiyeti üzerine, Üçüncü Halife ise, fertleri ve tüzüğü İkinci Halife tarafından belirlenen altı kişilik şuranın tayini üzerine hilafeti ele aldılar. İlk üç Halifenin yirmi beş yıl süren hilafetlerinde, işleri idare etmede izledikleri siyasetleri şuydu: İslâm kanunları içtihat üzerine ve hilafet makamı tarafından teşhis edilen maslahatlara göre uygulanır. İslâm öğretilerinde ise izledikleri yol, Kur'ân'ın tefsir edilmeden ve araştırılmadan okunması ve Peygamber'in (s.a.a) hadisleri yazılmadan rivayet edilmesi, kulak ve ağız

---

dan yapmış dedi. Bineği, senin deven idi denildi. Cevapta, devemi çalmışlar dedi. Mektubun yazısı, senin katibinin el yazısıdır dediler. Haberim ve iznim olmadan bunu yapmıştır cevabını verdi. Mısırlılar şöyle dediler: Ne olursa olsun, halifeliğe layık değilsin. Makamından istifa etmelisin. Yapılan bu işler, senin izninle gerçeklenmiş olursa, hain birisi olduğun ortaya çıkar. Bu denli önemli işler izinsiz ve haberin olmadan yapılmışsa, beceriksizliğin ve bu makama layık olmadığın kanıtlanmış olur. Velhasıl ya istifa et ve yahut da hemen şimdi zalim yöneticileri makamlarından azlet.

Osman cevapta şöyle dedi: "Sizin isteğinize göre hareket edersem, o zaman siz yöneticisiniz demektir. O hâlde ben ne işin , sahibiyim bu arada?"

Mısırlılar bu sözleri işitince öfkeyle meclisi terk ettiler. (Taberî Tarihi, c.3, s.402, Yakubî Tarihi,c.2, s.150-151)

1- Taberî Tarihi c.3, s.377

haddini aşmamasıydı. Yazmak, Kur'ân-ı Kerim'le sınırlanmış, hadisleri yazmak yasaklanmıştı.[1]

On iki hicrî kamerî yılında sona eren "Yemame" savaşında, sahabelerden Kur'ân karisi olan bir grup hafızın ölmesi üzerine, Ömer b. Hattab birinci Halifeye Kur'ân'ın bir mushafa yazılması ve toplanmasını önerdi. O, kendi önerisinde şöyle diyordu: Eğer yeniden bir savaş çıkar ve geriye kalan Kur'ân hamilleri ölürlerse Kur'ân aramızdan kalkacaktır. Buna göre, Kur'ân ayetlerini bir mushafa toplayıp yazmamız gerekir.[2] Kur'ân hakkında bu kararı alırken Kur'ân'ın peşi sıra gelen Hz. Peygamber'in (s.a.a) hadisleri aynı tehlike ile karşı karşıya olduğu hâlde onları muhafaza etmeye önem vermediler. Unutulma, uydurulma, eksik ve fazla nakledilme, lafzının değil de algılanan anlamın nakledilmesi gibi tehlikelere rağmen hadisleri koruma önemsenmemekle birlikte yazılması bile yasaklanıyor ve ele geçirilen bütün hadisler yakılıyordu.

Kısa bir süre içerisinde öyle bir durum meydana geldi ki İslâm'ın namaz gibi tartışılmaz apaçık meselelerinde dahi birbiriyle zıt hadisler ortaya çıktı. Bu zaman içerisinde diğer ilim dallarında da bir ilerleme olmadı. Böylece Kur'ân-ı Kerim ve Hz. Peygamberin açıklamalarında ilimle ilgili methetmeler ve ilimleri ilerletip yaymaya olan teşvik ve tekitler, sonuç vermeyip etkisiz kaldı. Halkın çoğunluğu, İslâm'a birbirinin ardından nasip olan zaferlere ve Arap yarımadasına dört bir yandan akan hadsiz hesapsız ganimetlerin verdiği sevinç ve neşeyi yaşamaya meşgul idiler. Risalet hanedanının ve bunların en ileri geleni ve Hz. Peygamber'in (s.a.a) buyurduğuna göre İslâm öğretileri ve Kur'ân'ın anlamları konusunda halkın en bilgini olan Hz. Ali'nin (a.s) ilimleri dikkate alınmadı. Hatta

---

1- Sahih-i Buhari, c.6, s.98. Yakubî Tarihi, c.2, s.113.

2- Yakubî Tarihi, c.2, s.11. Taberî Tarihi, c.3, s.129-132.

Kur'ân-ı Kerim'in bir araya toplanılmasında (Peygamberimizin vefatından sonra Hz. Ali'nin, evine kapanıp Mushaf'ı bir araya topladığını bildikleri hâlde) ondan yararlanmadıkları gibi adını bile söz konusu etmediler.[1] Bu ve benzeri bir takım işler, Hz. Ali'nin (a.s) izleyicilerinin kendi inançlarına daha fazla sarılmalarına, olayların gidişatını daha uyanık izlemelerine ve günden güne çalışmalarını artırmalarına neden oldu. Hz. Ali (a.s) ise halkın umumi terbiye edilmesinden mahrum edildiği için fertleri özel olarak terbiye etmeye başlamıştı.

Bu yirmi beş yıl zarfında, bütün durumlarda ona tabi olan dört dostundan üçü (Selman-ı Farisi, Ebuzer Gaffari ve Mikdad) vefat ettiler. Ama sahabelerden bir grubu ve Hicaz, Yemen, Irak ve diğer yerlerde bulunan tabiinden kalabalık bir grup Hz. Ali'nin (a.s) destekçileri arasında yer aldılar. Üçüncü Halifenin ölümünden sonra, her bir taraftan ona yöneldiler. O'na biat edip halife olarak seçtiler.

1- Yakubî Tarihi, c.2, s.113. Şerh-i Nehcü'l-Belâğa, İbn Ebi'l-Hadid, c.1, s.9.

Ebu Bekir'e biat alındıktan sonra Hz. Ali'nin (a.s) yanına adam gönderip ondan biat dilediğinde bulunduğu, Hz. Ali'nin (a.s) ise cevapta: *"Kur'ân-ı Kerim'i bir araya toplayana kadar namaz dışında herhangi bir şey için dışarıya çıkmamaya ahitliğim."* diye buyurdukları birçok rivayetlerde yer almıştır. Ve yine hadis-i şeriflerde Hz. Ali'nin (a.s) altı ay sonra Ebu Bekir'e biat ettiği yer almıştır. Bu hadisler, Hz. Ali'nin Kur'ân-ı Kerim'i toplama işinin bitimine kanıt oluşturur.

Yine hadislerde Hz. Ali'nin (a.s) Kur'ân'ı topladıktan sonra bir deveye yüklediği, halkın içine getirip onlara gösterdiği belirtilmiştir. Ve yine hadislerde Yemame savaşının -ki Kur'ân-ı Kerim onun hemen ardından toplanmıştır- Ebu Bekir'in hilafetinin ikinci yılında gerçekleştiği yer almıştır. Bu konular Mushafın toplanmasına değinen tarih ve hadis kitaplarının bir çoğunda bulunur.

5- Hilafetin Hz. Ali'ye (a.s) Geçmesi ve Onun Tavrı

Hz. Ali'nin (a.s) hilafeti otuz beş h.k. senesinin sonlarına doğru başladı ve dört yıl dokuz ay kadar devam etti. Ali (a.s), hilafeti döneminde Peygamberimizin[1] olaylara bakış açısını, tavrını ve meseleleri çözmedeki metodunu örnek alarak önceki halifeler zamanında meydana gelen birçok değişmeleri eski durumuna getirdi. Liyakatsiz hükümdarları, makamlarından aldı.[2] Kısacası şöyle söyleyebiliriz: Ali'nin (a.s) gerçekleştirdiği, birçok zorlukları içeren, bir kıyam ve inkılap idi. Ali (a.s), hilafetinin ilk gününde halka yaptığı konuşmasında şöyle buyurdu:

> Haberiniz olsun, belanız döndü-dolaştı gene gelip çattı, tıpkı Allah'ın Peygamberini gönderdiği gün gibi. İyice alt ve üst olmalısınız. Arkada kalan fazilet sahipleri öne düşmelidirler. Zorla öne düşenler geri kalmalıdırlar. (Hak ve batıl vardır ve her birinin de ehli vardır, insan hakka itaat etmelidir) Batılın çoğunluğu oluşturması yeni bir şey değildir. Hak az olmasıyla beraber bazen öne geçer, ilerler ama insana sırt çeviren şeylerin bir daha ona yönelmesi pek nadir olur.[3]

Ali (a.s), inkılap ve kıyam hüviyetini taşıyan hareketini sürdürüyordu. Bu kıyamda da bütün inkılap nitelikli hareketlerde olduğu gibi, menfaatleri tehlikeye düşen muhalif unsurlar, her köşe ve bucaktan muhalefet ederek, Üçüncü Halifenin kanını gütme bahanesiyle, Ali'nin (a.s) hilafet dönemini kapsayan kanlı iç savaşlar meydana getirdiler. Şia'nın görüşüne göre bu iç savaşlara neden olanların şahsi menfaatlerinden

---

1- Yakubî Tarihi, c.2, s.154.

2- Yakubî Tarihi, c.2, s.155. Mürucu'z-Zeheb, c.2, s.364.

3- Nehcü'l-Belâğa, Hutbe: 15

başka bir maksatları yoktu. Üçüncü Halifenin kanını gütme davası, avam halkı aldatma aracından başka bir şey değildi. Bu olayların vuku bulmasında hatta yanlış anlaşılma bile söz konusu değildi.[1]

1- Resul-i Ekrem'in (s.a.a) vefatından sonra, parmakla sayıl - cak kadar bir azınlık, Ali'ye (a.s) uyarak biat etmediler. Bu azınlığın başında, sahabelerden Selman, Ebuzer, Mikdad ve Ammar vardı. Ali'nin (a.s) hilafet döneminin başlangıcında da önemsenecek bir azınlık muhalif unvanıyla biat etmekten çekindiler. Biatten çekinenler ve baş muhalifler içerisinde Said b. As, Velid b. Ukbe, Mervan b. Hakem, Emr b. As, Busr b. Ertat, Semuret b. Cündeb, Muğire b. Şu'be ve diğerleri vardı.

Bu iki grubun biyografisini mütalaa etmek, bunların yaptığı işler hakkında düşünmek ve tarihin bunlarla ilgili kaydettiği hikayeleri okumak, bunların dinî şahsiyetlerini ve hedeflerini iyice aydınlatır.

Birinci grup, Peygamberi Ekrem'in has sahabelerinden, abid ve zahitlerden, canlarını İslâm yolunda feda etmeye hazır olanlardan, İslâmî hürriyetçilerden, onun has sevgisine nail olanlardandılar. Peygamber efendimiz (s.a.a) şöyle buyurmuştur: *"Allah-u Teâla bana dört şahsı sevdiğini haber verdi ve beni de onları sevmeye emir buyurdu."* Peygamber'den (s.a.a) isimlerini sordular, cevapta üç defa şöyle buyurdular: *"Ali (a.s), sonra Ebuzer, Selman ve Mikdad."* (Sünen-i İbn Mace, c.1, s.66)

Ayşe diyor ki: "Allah'ın Resulü şöyle buyurdu: *"Ammar'a iki şey sunulursa muhakkak onların hak ve daha yüce olanını seçer."* (Sünen-i İbn Mace, c.1, s.66)

Peygamber (s.a.a) şöyle buyuruyor: *"Yeryüzünde ve gökyüzünde, Ebuzer'den daha doğru ve sadık kimse yoktur."* (Sünen-i İbn Mace, c.1, s.68)

Bunlar hakkında bütün hayatları boyunca gayri meşru bir amel naklolunmamıştır. Haksız yere kan dökmemişler, başkalarının ırzına dokunmamışlar, hiç kimsenin malına el uzatmamışlar ve halkı fesat ve delalete itmemişlerdir.

Cemel Savaşı olarak adlandırılan ilk savaşın nedeni, İkinci Halife döneminde beytülmalin farklı bölünmesi sonucu ortaya çıkan ihtilaf ve fesattır. Ali (a.s) resmen halife olarak tanındıktan sonra, Peygamberimizin siresi gibi, beytülmali halk arasında fark gözetmeden ve eşit olarak dağıtımını yaptılar.[1] Bu tutum, Zübeyr ve Talha'yı sert şekilde öfkelendirdi. Böylece onlar itaatsizliğe ve başkaldırıya karar verdiler ve Kâbe'yi ziyaret etme bahanesiyle Medine'den Mekke'ye gittiler. Mekke'de bulunan ve Hz. Ali (a.s) ile arası iyi olmayan Ümmü'l-Müminin Aişe'yi de kendilerine uydurup, Üçüncü Halifenin kan davası adına, kanlı Cemel Savaşı'nı meydana getirdiler.[2]

Halbuki Talha ve Zübeyr Üçüncü Halife'nin evi sarıldığı ve öldürüldüğü an Medine'de idiler. Halife'yi savunmadılar[3] ve Halife öldürüldükten sonra, Muhacirler ve kendileri namına Ali'ye (a.s) ilk biat edenlerden idiler.[4] Ayşe de halkı üçüncü Halifenin katline teşvik edenlerdendi.[5] Üçüncü Halifenin katlini ilk kez duyduğunda ona küfürde bulunup sevinç duy-

---

Ama tarih ikinci grubun yapmış olduğu facialar ve kötülüklerle doludur. Haksız yere döktükleri kanlar, ele geçirdikleri Müslüman halkın malları ve utanç verici hareketlerde bulundukları, sayılmayacak kadar fazladır. Bunların yaptıkları (Ehlisünnet'in dediği şu söz) "Allah bunlardan razıdır, işledikleri her cinayette serbesttirler, Kur'ân ve Sünnette bulunan İslâm kanunları bunlar değil, başkaları hakkında vaz edilmiştir" sözü dışında başka bir özürle yorumlanamaz.

1- Mürucu'z-Zeheb, c.2, s.362. Nehcü'l-Belâğa, hutbe: 122. Yakubî Tarih, c.2, s.160. Şerh-i Nehcü'l-Belâğa, İbn Ebi'l-Hadid, c.1, s.180.

2- Yakubî Tarihi, c.2. Ebu'l-Fida Tarihi, c.1, s.172. Mürucu'z-Zeheb, c.2, s.366.

3- Yakubî Tarihi, c.2, s.152.

4- Yakubî Tarihi, c.2, s.154. Ebu'l-Fida Tarihi, c.1, s.171.

5- Yakubî Tarihi, c.2, s.152.

duğunu belirtmişti. Aslında, Üçüncü Halifenin katline sebep olanlar, Medine'den diğer taraflara mektuplar yazarak halkı Halifeye karşı ayaklandıran sahabelerdi.

Sıffin Savaşı adıyla bilinen ve bir yıl altı ay süren ikinci savaşın sebebiyse Muaviye'nin hilafete göz dikmesi ve ona olan hırsı idi. Muaviye yüz bini aşkın kişinin kanını döktüğü bu savaşı, Üçüncü Halifenin kan davası adına başlattı. Bilindiği gibi kanın bedelini alma hiç bir zaman savunma yöntemiyle gerçekleşemediğinden dolayı, Muaviye bu savaşta savunma değil de taarruzda bulunuyordu.

Yukarıda açıklandığı gibi bu savaşın unvanı, Üçüncü Halifenin kan davasıydı. Halbuki Üçüncü Halife, hayatının son günlerinde çıkan karışıklığa son vermek amacıyla Muaviye'den yardım dileğinde bulunmuştu. Muaviye de bir orduyla Şam'dan Medine'ye doğru hareket etti. Yolda kasıtlı olarak o kadar gecikti ki Halife öldürüldü. O zaman Şam'a dönüp Halifenin kan davası adına kıyam etti.[1]

Ve hakeza Hz. Ali (a.s) şehit olup Muaviye hilafeti ele geçirdikten sonra, Halifenin kanını ve onu öldürenleri takip etmeyi unuttu.

Sıffin Savaşı'ndan sonra Nehrevan savaşı başladı. Bu savaş, içlerinde sahabelerin de bulunduğu bir kısım halkın, Muaviye'nin Sıffin Savaşı'ndaki kışkırtmaları sonucu oluşan

---

1- Osman muhasaradayken mektupla Muaviye'den yardım i -tedi. Muaviye on iki binlik mücehhez bir ordu tertipleyip, Medine'ye doğru hareket etti. Ama Şam hudutlarında orduya durmalarını emir verdi ve kendisi Osman'ın yanına vararak ordusunun hazır olduğunu bildirdi. Osman ona "Sen kasıtlı olarak orduyu orada beklettin. Benim ölmemi bekliyorsun ta ki sonra benim kanımın bedelini alma adına kıyam edesin" dedi. (Yakubî Tarihi, c.2, s.152. Mürucu'z-Zeheb c.3, s.25. Taberî Tarihi, s.403)

ayaklanmalardı. Bunlar, İslâm beldelerinde karışıklık çıkarmaya ve emniyetsizlik yaratmaya başladılar. Nerede Ali'nin (a.s) taraftarlarını bulurlarsa öldürüyorlar, hatta hamile kadınların rahimlerini parçalayarak ceninleri çıkarıp başlarını kesiyorlardı.[1]

Ali (a.s) bu kargaşalığa da son verdi. Ama kısa bir müddet sonra Kufe camiinde namaz halindeyken haricilerden birisinin eliyle şehit edildi.

6- Şia'nın Hz. Ali'nin Beş Yıllık Hilafetinden Yararlanması

Ali (a.s) dört yıl ve dokuz aylık hilafeti süresinde İslâm ülkesinin karışık durumunu tamamen ilk önceki durumuna getiremedi. Ama üç temel açıdan muvaffak olmayı başardı.

1- Kendi adaletli davranış ve hareketleriyle Resul-i Ekrem'in (s.a.a) çekici ahlaki çehresini, halka özellikle yeni yetişen nesile sergiledi. O, Muaviye'nin Kayserî ve Kisraî ihtişamına karşılık halkın en fakiri gibi yaşıyordu. Kendi aile, yakınları ve arkadaşlarını diğerlerine nazaran üstün tutmadı ve zengini fakire, güçlüğü zayıfa tercih etmedi.

2- O kadar yıpratıcı işler ve meşguliyetlerle birlikte halkın içerisinde kendisinden hak İslâmî ilimler ve İlâhî öğretilerle ilgili değerli birikimler hatıra bıraktı.

Ali'nin (a.s) muhalifleri şöyle diyorlar: "O, cesaretli birisiydi siyaset adamı değil. Çünkü hilafetinin ilk döneminde muhalif unsurlarla barış yaparak, dalkavuklukla onları razı edebilirdi. Böylelikle kendi hilafetini güçlendirdikten sonra onların köklerini yok edebilirdi."

1- Mürucu'z-Zeheb, c.2, s.415.

Ama bu sözü söyleyenler şu noktayı unutmuş ve görmezlikten gelmişlerdir ki Ali'nin (a.s) hilafeti, inkılap nitelikli bir hareketti ve inkılabı hareketlerin dalkavukluktan ve uyutucu görünümlere girmekten uzak kalmaları gerekir. Bu hadisenin benzeri, Resul-i Ekrem'in (s.a.a) bi'seti döneminde de gerçekleşmişti. Kâfirler ve müşrikler defalarca Peygambere anlaşma teklifinde bulunmuşlar. O Hazretin, onların putlarına saldırmadığı ve hakarette bulunmadığı takdirde, onların da Peygamberin davetine karışmayacakları önerisinde bulunmuşlardı. Peygamber ise, o zor günlerde düşmanlarla uzlaşarak kendi mevkisini güçlendirip daha sonra onlara muhalefet etme olasılığı varken bunu yapmadı. Esasen İslâmî davet, bir hakkı diriltmek uğruna ayrı bir hakkın ayaklanmasına yahut bir batılın başka bir batılla ortadan kaldırılmasına asla izin vermez. Bu hususla ilgili Kur'ân-ı Kerim'de birçok ayet vardır.[1]

Ayrıca Ali'nin (a.s) muhalifleri zafere ulaşmak ve hedeflerine varmak uğruna hiçbir cinayeti işlemekten, İslâm'ın istisnasız bütün kanunlarını apaçık çiğnemekten çekinmiyorlardı. Üstelik işledikleri günah ve lekeleri, sahabî ve müçtehittirler adıyla örtbas ediyor, kendilerini temize çıkarıyorlardı. Ama Ali (a.s) her zaman için İslâm kanunlarına bağlıydı.

Hz. Ali'den (a.s) aklî, dinî ve toplumsal ilim dallarında

1- Kur'ân'ın rivayetlerle açıklandığı tefsir kitaplarında bu ayelerin nüzul sebebine bakılsın:

"Kureyş'in ileri gelenlerinden bir kısmı yürüyün; mabutlarınıza ibadet etmeye devam edin." (Sad/5)

"Sana sebat etme kabiliyeti vermeseydik, andolsun ki, sen onlara birazcık meyledecektin." (İsra/74)

"Onlara yumuşaklık göstermeni arzularlar, öyle hareket etsen onlar da yumuşaklık gösterirler." (Kalem/9)

on bir bine yaklaşık kısa sözler kaydedilmiştir.[1] İslâm öğretilerini[2] konuşmalarında çok sade ifadeyle ve en edebi üslupla açıklamıştır.[3] O, Arap diline düstur çıkaran ve Arap edebiyatının temelini atan kimsedir. İslâm'da İlâhî felsefenin derinliklerine inen[4] serbest kanıtlama ve mantıki burhanla konuşan ve o güne kadar dünya filozofları arasında dikkate alınmayan meseleleri gündeme getiren ilk kimsedir. O bu hususu o kadar önemsiyordu ki hatta savaş esnasında dahi ilmî bahisler yapıyordu.[5]

3- İslâm bilginlerinden ve dinî kişilerden bir çoğunu eğitti.[6] Onlar arasında ariflerce irfan kaynakları olarak tanınan, Üveys-i Karenî, Kumeyl b. Ziyad, Meysem-i Tammar ve Ruşeyd Hacerî gibi zahid ve marifet ehlinden bir kısmı bulunmaktadır. Ayrı bir grupsa, fıkıh, kelam, tefsir, kıraat vb. ilimlerin ilk kaynağı olanlardır.

1- Bu kısa sözler, Amudi'nin el-Gurer ve'd-Durer adlı eserinde ve diğer hadis kaynaklarında nakledilmiştir.

2- Mürucu'z-Zeheb, c.2, s.431. Şerh-i Nehcü'l-Belâğa, İbn Ebi'l-Hadid, c.1, s.181.

3- Nahiv ilminde Suyuti kitabı c.2 ve benzerleri, İbn Ebi'l-Hadid, c.1, s.6

4- Nehcü'l-Belâğa'ya bakılsın.

5- Cemel Savaşı'nın tam ortasındayken bir Arap, Hz. Ali'ye şöyle arz etti: "Ey Müminlerin Emiri, Sen Allah'ın bir olduğunu mu söylüyorsun?" Her bir taraftan halk ona karşı çıkıp şöyle dediler: "Ey Arap Ali'nin endişeli ve fikrinin dağınık bir durumda olduğunu görmüyor musun? Şimdi ilmî bahis yapmak zamanı mı?" Hz. Ali (a.s) ashabına *"Bu adamı kendi haline bırakın, çünkü bu kavimle savaşmamın nedeni dinî maksatlar ve doğru inançların aydınlanmasından başka bir şey değildir."* dedikten sonra Arab'ın sorusunu ayrıntılarıyla cevapladı. (Biharu'l-Envar, c.2, s.65)

6- Şerh-i Nehcü'l-Belâğa,İbn Ebi'l-Hadid, c.1, s.6-9

7- Hilafetin Muaviye'ye İntikal Etmesi ve Mirasî Saltanata Dönüştürülmesi

Hz. Ali (a.s) şehit edildikten sonra o hazretin vasiyeti ve halkın biat etmesi üzerine İmamiyye Şiası nezdinde ikinci imam olarak tanınan Hz. Hasan b. Ali (a.s) hilafet makamını üstlendi. Ancak Muaviye rahat oturmadı. Hilafet merkezi olan Irak'a doğru ordu çıkararak Hasan b. Ali (a.s) ile savaştı.

O, çeşitli entrikalar ve hadsiz hesapsız para yedirmelerle Hasan b. Ali'nin dostlarını ve komutanlarını tedricen kandırarak barış adına hilafeti kendisine devretmeye mecbur etti. Hasan b. Ali (a.s) de Muaviye'nin ölümünden sonra hilafetin kendisine bırakılması ve Ali Şia'sına dokunulmaması şartıyla hilafeti Muaviye'ye bıraktı.[1]

Kırk hicrî senesinde, Muaviye İslâm hilafetini istila etti ve hemen sonra Irak'ta yaptığı konuşmasında halka tehditte bulunarak: "Ben sizinle namaz oruç için değil size hükmetmek için savaştım ve maksadıma da eriştim."[2] demekten ve yine "Hasan'la (a.s) olan ahdim geçersiz ve ayağımın altındadır." sözünü söylemekten çekinmedi.[3]

Muaviye bu sözüyle siyaseti dinden ayıracağını, dinî kurallarda meydana gelen zararların giderilmesi yerine bütün gücünü kendi hükümetini korumak için kullanacağını belirtiyordu. Elbette böyle bir hükümet, Peygamber'in halifeliğinden ziyade saltanat ve padişahlıktır. Bu yüzden huzuruna varanların bazıları onu padişahlık unvanıyla selâmladılar.[4]

1- Yakubî Tarihi, c.2, s.191 ve diğer tarih kitapları.

2- Şerh-i Nehcü'l-Belâğa, İbn Ebi'l-Hadid, c.4, s.160. Taberî Tarihi, c.4, s.124. el-Kâmil, İbn Esir c.3 s.203.

3- Bir önceki kaynak.

4- Yakubî Tarihi, c.2, s.193.

O, halkın içerisinde kendisini halife olarak tanıtıyordu ama bazı özel toplantılarında hükümetini, sultanlık ve padişahlık olarak niteliyordu.[1] Elbette baskı üzerine kurulu saltanat verasetle sonuçlanır. Nitekim kendi maksadını gerçekleştirmiş, laubali ve az da olsa dinî şahsiyeti olmayan genç oğlu Yezid'i vezir yaparak kendi yerine tayin etti[2] ve o kadar çirkin hadislere sebep oldu.

Muaviye yukarıda zikredilen açıklamasıyla kendisinden sonra Hasan'ın (a.s) hilafete ermesine izin vermeyeceğini ve bu hususta ayrı bir fikir tasarladığını belirtiyordu. Nitekim Hasan'ın (a.s) zehirle şehit ettirerek[3] yolu oğlu için açmış oldu.

Muaviye ahdi bozmakla, Ehlibeyt taraftarlarının rahat ve huzurlu bir ortamda yaşayamayacaklarını ve daha önce olduğu gibi dinî çalışmalarının devam etmesine hiçbir zaman izin vermeyeceğini düşündürüyordu. Nitekim bu isteğini de gerçekleştirdi.[4]

Muaviye, Ehlibeyt'in faziletiyle ilgili hadisleri rivayet edenlerin namus, mal ve can güvenliği olmayacağını her tarafa bildirdi.[5] Halifeler ve sahabelerle ilgili methedici hadis

---

1- Yakubî Tarihi, c.2, s.202.

2- Yezid eğlenceye çok düşkün, hevesine tabi, daima içki içen, ipekli ve yakışmayan elbiseleri giyen bir kişiydi. Her zaman kendisine oyun arkadaşı olarak köpek ve maymunu seçerdi. Sazlı ve içkili gece eğlenceleri kurardı. Ebu Kubeys adını taktığı maymununa güzel elbise giydiriyor, onu içki toplantılarına alıyordu. Bazen de atına bindirip koşu yarışmalarına gönderiyordu. (Yakubî Tarihi, c.2, s.196. Mürucu'z-Zeheb, c.3, s.77)

3- Mürucu'z-Zeheb, c.3, s.5. Ebu'l-Fida Tarihi, c.1, s.183.

4- en-Nesayihü'l-Kâfiye, s.72, "Ehdas" kitabından naklen.

5- Ebu'l-Hasan Medaini, "Ehdas" kitabında rivayet ediyor ki:: "Muaviye kıtlık (açlık) yılından sonra kendi idarecilerine birer mek-

getirenlerin yeteri kadar mükafatlandırılmasına emir verdi. Sonuçta sahabelerin methinde bir çok uydurma hadisler çıkarıldı.[1] İslâm ülkelerinde minberlerde Ali'ye (a.s) küfür edilmesine emir verdi. (Bu emir Emevî halifelerinden Ömer b. Abdulaziz'in (99-101) dönemine kadar icra edildi). Muaviye, mümessillerinin ve içlerinde sahabelerin de bulunduğu idarecilerinin yardımıyla, has ve seçkin Ali Şialarını öldürdü ve bazılarının başını mızraklara takıp şehirlerde gezdirdi. Rastladıkları Şiîlere, Ali'den (a.s) uzak olduklarını ve ona sebbetmelerini teklif ediyorlardı. Bu tekliften çekinenler derhal katlediliyordu.[2]

8- Şia Tarihinde En Zor Günler

Şia tarihinde, Muaviye'nin yirmi yıllık saltanat ettiği dönem, Şia için en zor ve can güvenliğinden yoksun kaldığı günlerdir. Şiîlerin çoğu tanınmış ve belirlenmiş şahıslardı. Muaviye'nin saltanatı döneminde yaşayan Şia rehberlerinden ikisi (İkinci ve Üçüncü İmam) bu acı ve dayanılmaz durumu gidermek için gerekli araçların hiç birisine sahip değillerdi. Hatta Şia İmamlarının üçüncüsü, Yezid'in ilk altı aylık saltanatı döneminde kıyam etti, ama bütün dostları ve evlatlarıyla birlikte şehit edildi. Muaviye'nin hilafeti döneminde on yıl yaşayan bu İmam, o dönemde herhangi bir kıyama teşebbüs etme imkanı bile bulamadı.

---

tupta şöyle yazdı: Ebu Turab (Hz. Ali (a.s) ve O'nun Ehlibeyt'inin fazileti hakkında hadis rivayet edenlerden can güvenliğini kaldırdım." (en-Nesayihü'l-Kâfiye, yazar: Muhammed b. Akil, Necef basımı, 1386 hicrî yılı, s.87 ve 194)

1- en-Nesayihü'l-Kâfiye, s.72-73.

2- en-Nesayihü'l-Kâfiye, s.58, 63 ve 77-78.

Ehlisünnet'in çoğunluğu, sahabe bilhassa Muaviye ve idarecilerinin eliyle gerçekleşen bu kadar haksız kan dökmeleri ve İslâm kanunlarına gösterilen bunca sorumsuzlukları, "Onlar sahabedirler ve Peygamber'den (s.a.a) elimize ulaşan hadislere göre sahabeler müçtehittirler. Allah onlardan razıdır ve işledikleri bütün cinayetler ve haksızlıklar affedilmiştir" sözüyle tevil ve tefsir ediyorlar. Şia, bu özürü kabul etmiyor.

Çünkü evvela adaleti, hakkı ve hürriyeti ihya etmek amacıyla kıyam eden, bir grubu bu mukaddes hedefi gerçekleştirme yolunda bütün varlıklarından geçebilecek derecede kendi inancına bağlı kılan Peygamber gibi bir içtimai rehberin, hedefine ulaştıktan sonra kendi dostlarına, hak ve getirmiş olduğu mukaddes kanunlar hakkında mutlak serbestlik vermesi ve onların göstermiş oldukları her türlü sorumsuzlukları, işledikleri suçları ve hakkı ezmelerini affedilmiş bilmesi, diğer bir deyişle; kendi elleriyle yapmış olduğu bir binayı aynı araçlar ve kendi elleriyle yıkmaları, tasavvur olunamaz.

İkinci olarak şunu bilmeliyiz ki sahabeleri takdis eden, çirkin ve gayri meşru amellerini tasvip eden ve onların affedilmiş olduğunu ifade eden hadisler, sahabelerin kendileri vasıtasıyla bizlere ulaşmıştır. Bu hadislerin ravileri sahabelerin kendileridir. Sahabe de, kesin tarihin tanıklığına göre, birbirlerinin dokunulmaz ve yaptıkları hatalarda mazur olduklarını kabullenmiyordu. Birbirini öldürmeye, lanet etmeğe ve birbirinin eksikliğini açmaya teşebbüs eden ve bu hususta en küçük müsamaha bile göstermeyen, sahabenin bizzat kendisiydi.

Buna göre, sahabenin kendi amelleri bu hadislerin sahih ve doğru olmadığına tanıktır. Bu hadisler sahih olsalar bile, başka anlamları vardır.

Eğer yüce Allah kelamında bir hadisede O'nun emirlerini uygulama yolunda çekmiş oldukları zahmetler karşısında

sahabeden razı olduğunu belirtmişse,[1] bu onların gelecekte istedikleri her türlü itaatsizliği yapabilmeleri manasını taşımaz, belki sadece geçmişte yaptıkları itaatleri takdir etmesi anlamınadır.

9- Benî Ümeyye Saltanatının İstikrarı

Hicrî kamerî 60 senesinde Muaviye öldü. Oğlu Yezid babasının halktan ona biat almış olması üzerine İslâm hükümetini ele geçirdi. Tarihin tanıklığına göre, Yezid, dinî şahsiyete sahip olmayan hatta babası hayattayken İslâm kanunlarına saygı göstermeyen, sorumsuz, eğlence düşkünü ve şehvetten başka bir şey düşünmeyen bir genç idi. Yezid üç yıllık saltanatı döneminde o kadar facialar yarattı ki, İslâm'ın zuhurundan o zamana dek vuku bulan fitneler arasında eşi görülmemişti.

İlk senesinde, Hz. Peygamber'in (s.a.a) torunu Hüseyin b. Ali'yi, dostları, akrabaları ve evlatlarıyla birlikte çok feci bir şekilde şehit edip; kadınları, çocukları ve Peygamber'in Ehlibeyti'ni şehitlerin kesik başlarıyla birlikte şehirlerde gezdirdi.[2] Saltanatının ikinci yılında Medine halkını katliama uğrattı: askerlerine üç gün halkın malını, kanını ve ırzını mubah bildi.[3] Üçüncü yılda Allah'ın mukaddes evini (Kâbe) tahrib edip yaktı.[4]

Yezid'ten sonra Ümeyyeoğulları'ndan olan Al-i Mervan, tarih kitaplarında ayrıntılarıyla kaydolunduğu gibi İslâm hü-

---

1- Tevbe/100

2- Yakubî, c.2, s.216. Ebu'l-Fida, c.1, s.190. Mürucu'z-Zeheb, c.3, s.64 ve diğer tarih kitapları.

3- Yakubî Tarihi, c.2, s.243. Ebu'l-Fida Tarihi, c.1, s.192. Mürucu'z-Zeheb, c.3, s.78.

4- Yakubî Tarihi, c.2, s.224. Ebu'l-Fida Tarihi, c.1, s.192. Mürucu'z-Zeheb, c.3, s.81.

kümetini ele geçirdi. Yetmiş yıl süren bu on bir kişilik grubun hükümeti, Müslümanlar ve İslâm için siyah ve uğursuz günler meydana getirdi. Gerçekte İslâmî toplumda, İslâmî hilafet adını takınan zorbacı Arap imparatorluğundan başka bir şey hükmetmiyordu. Bunların hükümeti zamanla küstahlık haddini aşmış güya dinin koruyucusu unvanıyla Resul-i Ekrem'in (s.a.a) yerinde oturan vaktin halifesi, hac mevsiminde Allah'ın evi Kâbe üzerinde eğlenmek için bir hücre yapılmasına çekinmeden karar verdi.[1]

Zamanın halifesi Kur'ân'ı oklara hedef kılmış ve Kur'ân'a hitaben yazdığı şiirde şöyle diyordu:

> Kıyamet günü Allah'ının yanında hazır olduğun zaman Allah'ına de ki: "Halife beni parça parça etti."[2]

Ehlisünnet ile genellikle "İslâmî hilafet ve dinî konularda mercilik" gibi iki mesele üzerinde görüş ayrılığına sahip olan Şia, bu karanlık dönemde çok zor ve acı günler geçirmesine rağmen, hükümetlerin sorumsuzluk ve zulümleri bir taraftan, Ehlibeyt'in yüce, takvalı rehberlerinin mazlum olmaları diğer bir taraftan onları günden güne kendi inançlarında sabitleştiriyordu.

Özellikle Şiîlerin üçüncü önderi Hz. İmam Hüseyin'in yürekler yakıcı şahadetinin, Şiîliğin bilhassa hilafet merkezinden uzak olan Irak, Yemen ve İran gibi yerlerde yayılmasında büyük katkısı oldu.

Henüz Hicret'in bir asır ve üçüncü imamın şehit olmasından kırk yıl geçmemesine rağmen, Emevî hükümetinde meydana gelen zayıflık ve karışıklık sebebiyle İslâm devletinin dört bir yanından Şiî halkının hadis ve dinî bilgileri öğ-

---

1- Bu kararı alan halife, Velid b. Yezid'dir. (Yakubî Tarihi, c.3, s.73)

2- Bunu yapan halife, Velid b. Yezid'dir. (Mürucu'z-Zeheb, c.3, s.228)

renmesi için beşinci imama doğru akın etmesi bu sözümüzün şahididir.[1] Hicretin ilk yüz yılı tamamlanmadan, emirlerden bir kaçının vasıtasıyla İran'da Kum şehri kurulup Şiîler yerleştirildi[2] Ama bununla birlikte önderlerinin emirlerine göre mezheplerini tezahür etmeden takiyye halinde yaşıyorlardı. Elbette artık zulüm ve baskının haddi aşması nedeniyle, Alevi seyyidler hükümetin zulümlerine karşı kıyam ettiler ve canlarını bu yolda feda ettiler. Buna karşılık hiçbir şeyden çekinmeyen o dönemin hükümeti, bunları ezmekten çekinmedi. Zeydiyye Şiîlerinin rehberi sayılan dördüncü imam Zeynelabidin'in oğlu Zeyd'in cesedini mezarından çıkardılar, dar ağacına astılar; üç yıl asılı kaldı. Sonunda cesedi yakılıp külü savruldu.[3] Şiîlerin ekseriyetinin itikadına göre, ikinci ve üçüncü imamlar, Ümeyyeoğulları'nın eliyle şehit edildiği gibi, dördüncü ve beşinci imamlar da onların eliyle zehirletilerek şehit edilmişlerdir.[4]

Emevîlerin yaptıkları kötü amellerin apaçık ve perdesiz oluşu, Ehlisünnet çoğunluğunu, hülefayı tamamıyla itaati vacip olarak bilmelerine rağmen, halifeleri "**Hülefa-i Raşidin**" (Peygamberin vefatından sonra gelen ilk dört halife yani Ebu Bekir, Ömer, Osman ve Ali) ve "**gayri raşidin**" (Muaviye ve ondan sonraki halifeler) diye iki kısma ayırmaya mecbur kıldı.

Emevîler hükümet ettikleri sürede, yaptıkları zulümler ve İslâm kanunlarına göstermiş oldukları kayıtsızlıklar eserinde halkın o kadar nefretini kazanmışlardı ki, yenilgi kesinleşip son Emevî halifesi öldürüldükten sonra halifenin iki oğlu hilafet ailesinden bir grupla darü'l-hilafeden kaçtılar. Nereye

---

1- Kitabımızın "İmamet" bölümü.

2- Mü'cemü'l-Büldan, Kum maddesi.

3- Mürucu'z-Zeheb, c.3, s.217-219. Yakubî Tarihi, c.3, s.66.

4- Biharu'l-Envar, c.12 ve Şia'nın diğer kaynak kitapları.

yönelip, sığındılarsa halk kabul etmedi. Sonunda "Becave, Habeşe ve Nevba" çöllerinde dolaşıp bir çoğunun açlık ve susuzluktan ölmesinden sonra, Yemen'in güneyine vardılar. Dilencilik yaparak yol masrafı topladılar ve hamal olarak Mekke'ye hareket ettiler ve orada halkın arasında kayboldular.[1]

10- Hicretin İkinci Asrında Şia

Hicrî ikinci asrın ilk otuz yılının sonlarına doğru, Ümeyyeoğulları'nın zulümleri sonucu meydana gelen kanlı savaşlar ve inkılaplar sürerken İran'ın Horasan kesiminde Resulullah'ın Ehlibeyti adına bir davet gerçekleşmişti. Bu davetin asıl başlatıcısı İranlı Ebu Müslim-i Muruzî adlı bir komutan idi. O, Emevîlere karşı kıyam edip, Emevî hilafetini devirmeye kadar ilerledi.[2]

Bu hareket ve inkılap, Şia'nın köklü tebliğinden kaynaklanmasına ve hatta bu hareketi başlatanların, üstü kapalı olarak Ehlibeyt'ten beğenilmiş bir kişi için biat almalarına rağmen bunların hepsi Şia rehberlerinin doğrudan doğruya emri veya işaretiyle gerçekleşmemişti. Ebu Müslim, hilafet adına topladığı biati, Medine'de İmamiyye Şiası'nın altıncı imamına sunarken, o kesin olarak kabul etmemiş, Ebu Müslim'e: *"Ne sen benim adamlarımdansın ne de zaman benim zamanımdır."* diye buyurması bu sözün tanığıdır.[3]

Sonunda Abbasoğulları Ehlibeyt adına hilafeti ele geçirdiler.[4] Başlangıçta birkaç gün halka ve Ali evladına hoş yüz gösterdiler hatta alevi şehitlerinin intikamını alma adı-

---

1- Yakubî Tarihi, c.3, s.84.

2- Yakubî, c.3, s.78. Ebu'l-Fida c.1, s.208 ve diğer tarih kitapları.

3- Yakubî Tarihi, c.3, s.86. Mürucu'z-Zeheb, c.3, s.268.

4- Yakubî Tarihi, c.3, s.86. Mürucu'z-Zeheb, c.3, s.270.

na Ümeyyeoğulları'nı katlettiler. Benî Ümeyye halifelerinden kabrini söküp bulduklarını yaktılar.[1] Ama kısa bir süre son-ra onlar da Ümeyyeoğulları'nın zulümce davranışlarını kendilerine metot edinip haksızlık yapmak ve İslâm kanunlarına karşı kayıtsızlıkta onlardan geri kalmadılar. Dört Ehlisünnet Mezhebi'nden birisinin reisi olan Ebu Hanife, Mensur tarafından hapsedildi ve birtakım işkencelere maruz kaldı. Ehlisünnet mezheplerinden diğer birisinin kurucusu olan Ahmed b. Hanbel, kırbaçla dövüldü.[2] Şia'nın altıncı imamı Cafer Sadık (a.s), birçok işkence ve eziyetlerden sonra zehirle şehit edildi.[3] Alevileri (Ali evladını) bölük bölük öldürüyorlar, bir kısmını diri diri gömüyorlar yahut yapılan devlet yapılarının veya duvarlarının arasına taş yerine konularak üstlerine taşlar yığılarak öldürülüyorlardı.

Abbasî halifesi Harun zamanında İslâm imparatorluğu yayılmış ve güç sahibiyken ve İslâm ordusu dünyanın batı ve doğusunda ilerlerken hatta Halife bazen güneşe bakıp "Dilediğin yeri ısıt, nereyi aydınlatırsan aydınlat, orası benim ülkemdir." derken halifenin sarayının birkaç adım ötesinde Bağdat köprüsünde memurlar yoldan geçen halktan izinsiz ve habersiz geçit hakkı (parası) alıyorlardı. Hatta bir gün Halife'nin kendisi köprüden geçmek isterken önünü kesmişler ve geçit parası istemişlerdi.[4]

Abbasî Halifesi Emin, bir şarkıcının iki mısralık, şehveti tahrik edici sözü ile kendisini şehvete getirdiğinden dolayı şarkıcıya üç milyon dirhem bağışlamıştı. Şarkıcı sevinçten halifenin ayaklarına kapanarak "Ey Emire'l-Müminin bu ka-

---

1- Yakubî Tarihi, c.3, s.91-96. Ebu'l-Fida Tarihi, c.1, s.212.

2- Yakubî Tarihi, c.3, s.198. Ebu'l-Fida Tarihi, c.2, s.33.

3- Biharu'l-Envar, c.12, İmam Cafer Sadık'ın hayatı bölümü.

4- "Bağdat köprüsü" hikayesi.

dar parayı bana mı bağışladın?" dediğinde, Halife "Bu bağışı, ülkenin tanınmayan bir yerinden alıyoruz." diye küçümsemiş ve önemi yoktur demişti.[1]

Müslümanların beytülmali olarak Darü'l-Hilafe'ye akan servet, halife adını takınanların halkı ezmeleri ve heveslerini gidermeleri yolunda harcanıyordu. Abbasî halifelerinin sarayında, periler gibi güzel cariyelerin, güzel erkek ve kız uşakların sayısı binleri aşmaktaydı. Hakikatte Şia'nın durumu Emevî devletinin yıkılışı ve Abbasoğulları'nın iş başına gelmesiyle hiç değişmemişti. Ne var ki zalim düşmanlar isim değiştirmişlerdi.

11- Hicretin Üçüncü Asrında Şia

Şia, üçüncü yüzyılın başlamasıyla rahat bir nefes alabildi. Bunun nedeni evvela birçok felsefî ve ilmî kitapların Yunanca ve Süryanice'den Arapça'ya çevrilmesi, halkın aklî ve kanıtsal bilgileri öğrenmeye yönelmesi, bunun yanı sıra Mutezile mezhebine mensup olan Abbasî halifesi Me'mun'un (195-218) mezhepler hakkında aklî kanıtlara olan ilgisi ve neticede mezhepler ve dinler hakkında konuşmaya verdiği serbestliğin tamamen yayılmasıydı. Şiî alimler ve mütekellimler (kelam ilmi bilginleri) bu serbestlikten faydalanıp, ilmî çalışmalarda ve Ehlibeyt Mezhebini tebliğ etmede bütün çabalarını gösterdiler.[2]

İkinci neden de Abbasî halifesi Me'mun'un siyasî nedenlere göre, İmamiyye Şiası'nın sekizinci imamını kendisine vezir ve veliaht tayin etmesiydi. Böylece Aleviler ve Ehlibeyt taraftarları biraz olsun devlet makamlarının haksızlıklarından uzak kalmış, az çok özgürlükten yararlanabilmişlerdi.

1- Ebu'l-Ferec'in "el-Eğani" kitabında, Emin hikayesi bölümü.

2- Tarih kitapları.

Ama bu durum pek fazla sürmedi. Kılıcın keskin tarafı yine Şiîlere doğru yöneldi. Yine her şey unutuldu ve geçmişler yeniden, bilhassa Ali ve taraftarlarıyla has düşmanlığı olan Abbasî halifesi Mütevekkil'in (232-247) hilafeti döneminde tekrarlanmaya başladı. İmamiyye Şiası'nın üçüncü imamının Kerbela'da olan mezarının yerle bir edilmesi de onun emriyle gerçekleştirilmişti.[1]

12- Hicretin Dördüncü Asrında Şia

Hicrî dördüncü asırda Abbasoğulları hilafetinin zayıflaması ve Al-i Büveyh padişahlarının ortaya çıkması gibi Şia Mektebi'nin yayılmasına ve güçlenmesine yardımcı olan bir takım sebepler oluştu.

Şiî olan Al-i Büveyh padişahları hilafetin merkezi olan Bağdat'ta ve hakeza Halifenin kendisinde tam bir nüfuz ve etkinliğe sahiptiler.[2]

Bu güç, Şia Mezhebi'ne muhalif olan ve her zaman Şiîleri hilafet gücüne dayanarak ezen mezhep iddiacılarına karşı Şiîlerin mezheplerini aşikar bir şekilde tebliğ etmelerini sağladı.

Tarihçilerin görüşüne göre, dördüncü yüzyılda büyük şehirler dışında Arap yarımadasının hepsini veya büyük bir kısmını Şiîler kaplamışlardı. Bunun yanı sıra, Hecer (Bahreyn), Umman ve Sa'de gibi bazı şehirlerin sakinleri Şiîydiler. Eskiden beri Ehlisünnet merkezi olarak tanınan ve Şiîlerin merkezi sayılan Kufe ile mezhebi açıdan rekabette bulunan Basra şehrinin büyük bir kısmı Şiî idiler ve yine Trablus, Nablus, Taberiyye ve Halep şehirlerinde birçok Şiî bulunmaktay-

1- Ebu'l-Fida ve diğer tarih kitapları.

2- Tarih kitaplarına müracaat ediniz.

dı. İran'ın Ahvaz ve Halic-i Fars (Fars Körfezi) sahillerinin bir kesimi Şia mektebine mensup olanlardandı.[1]

Bu yüzyılın başlangıcında, yıllardan beri İran'ın Kuzey kesiminde tebliğde bulunan "Nasır Otrus" Taberistan bölgesini istila edip, saltanat kurdu ve birkaç soy devam etti. Otrus'dan daha önce Taberistan'da Hasan b. Zeyd-i Alevi, yıllar boyu saltanat etmişti.[2]

İsmailiyye Mezhebi'nin tabilerinden olan Fatımîler bu yüzyıl içerisinde Mısır'ı ele geçirmiş, uzun süreli (296-527) ve geniş çapta saltanat kurmuşlardı.[3]

Bağdat, Basra ve Nişabur gibi büyük şehirlerde Şiîler ve Sünnîler arasında birçok çatışmalar meydana geliyor, bazılarında Şiîler kazanıyor ve galip geliyordu.

13- Hicretin Beşinci Asrından Dokuzuncu Asrına Kadar Şia

Beşinci asırdan dokuzuncu asrın sonlarına kadar aynen dördüncü yüzyılda Şia'ya olan yönelme ve Şia'daki artış devam etmekteydi. Bu arada iş başına geçen Şia Mezhebi'ne tabi padişahlar da Şia Mektebini yaymaktaydılar.

Beşinci yüzyılın sonlarına doğru İsmailiyye daveti Elemut kalelerinde kök attı ve bu mektep mensupları yüz elli yıla yakın bir zaman İran'ın orta kesiminde tam özgürlük içerisinde yaşadılar.[4] Ve Mer'aşî Seyitler Mazenderan'da uzun yıllar saltanat sürdüler.[5]

1- el-Hazaretü'l-İslâmiyye, c.1, s.97.

2- Mürucu'z-Zeheb, c.4, s.373. Milel ve Nihel, c.1, s.254.

3- Ebu'l-Fida Tarihi, c.2, s.63 ve c.3, s.50.

4- Kâmil, Ravzatu's-Safa ve Habibu's-Siyer tarihleri.

5- Kâmil ve Ebu'l-Fida tarihleri, c.3.

Moğol padişahlarından "Şah Hudabende" Şia Mektebini seçti. Ve böylece ondan sonra uzun seneler İran'da saltanatlık yapan Moğol padişahları Teşeyyü mektebini yaydılar. Tebriz'de hükümet eden ve hükümetleri Fars ve Kirman sınırına kadar uzanan Kara koyunlu ve Ak koyunlu padişahları da böyle idiler.[1] Hakeza Mısır'da Fatımîler'in kurduğu hükümet uzun yıllar ayakta kaldı.

Elbette Şia'nın mezhebî gücü, zamanın padişahlarına göre fark ediyordu. Nasıl ki Fatımîler hükümetinin yıkılması ve Al-i Eyyüb sultanlarının iş üstüne gelmesiyle sayfa değişmiş, Mısır ve Şamat bölgelerinde yaşayan Şiîler, mezhebî özgürlükten yoksun kalmışlar ve bir çok kesimi kılıçtan geçirilmişlerdi.[2] Şehid-i Evvel (ilk şehit) diye anılan, Şia fıkhının dahilerinden olan ve yedi yüz seksen altı hicride Dimeşk şehrinde Şiîlik suçuyla şehit edilen Muhammed b. Muhammed Mekkî, bunlardan birisidir.[3]

Şeyh İşrak Şihabüddin Suhreverdi de Halep'te felsefe suçuyla öldürüldü.[4]

Hülasa, Şia'nın bu beş asırda nüfus bakımından artış gösterdiği söylenebilir. Kudret ve mezhebi özgürlük açısından da hüküm sürenlerin mezhep ve meşreplerine, siyasî havanın uygun yahut aksi esmesine tabi idi. Bu süre içersinde Şia Mezhebi, İslâm ülkelerinin hiçbirinde resmi mezhep olarak ilan edilmedi.

1- Habibü's-Siyer Tarihi.

2- Habibu's-Siyer, Ebu'l-Fida ve diğer tarih kitapları.

3- Revzatü'l-Cennat ve Riyazü'l-Ulema, Reyhanetü'l-Edeb, c.2, s.365'ten naklen.

4- Ravzat, Mecalis ve Vefeyatü'l-A'yan kitapları.

14- Hicretin On ve On Birinci Asrında Şia

Hicrî 906 yılında, Şiî tarikat şeyhlerinden olan ve hicrî 735 yılında vefat eden Erdebilli şeyh Safiyy ailesinden on üç yaşında bir genç babasının taraftarlarından üç yüz dervişle bağımsız ve güçlü bir Şia hükümeti kurma amacıyla kıyam edip İran'ın ağalık düzenini kaldırmaya ve ülkeyi genişletmeye başladı.

Yerli padişahlarla özellikle Osmanlı imparatorluğunu yöneten Al-i Osman padişahlarıyla yaptığı kanlı savaşlar sonucunda parça parça olmuş İran'ı bir bütün ülke haline getirmeyi ve Şia Mezhebi'ne kendi devleti egemenliğinde resmiyet vermeyi başardı.[1]

Safevî padişahlarından İsmail Şah'ın ölümünden sonra Safevî silsilesinden olan padişahlar on ikinci yüzyılın ortalarına kadar saltanat ettiler. Bunların her birisi İmamiyye Şiası mezhebinin resmi din olmasını teyit ve tespit ettiler. En güçlü dönemlerinde (Şah Abbas-ı Kebir zamanı) ülkeyi genişletmiş ve Şiîlerin nüfus sayısını şimdiki İran'ın (1384 hicrî kamerî yılı) iki kat fazlasına ulaştırdılar.[2]

Şia topluluğu bu iki yüz elli senede, diğer İslâm ülkelerinde de önceleri gibi kendi tabii artışını göstermiştir.

15- Hicretin On İkinci Asrından On Dördüncü Asrına Kadar Şia

Son üç yüzyılda Şia, mezhebî açıdan ilerleme hususunda önceki tabii seyrini sürdürmüştür. Yaşadığımız hicrî on dördüncü yüzyılın sonları, Teşeyyü Mektebi'nin İran'da genel

---

1- Ravzatu's-Safa, Habibu's-Siyer ve diğer benzeri kitaplar.

2- Ravzatu's-Safa ve Habibu's-Siyer.

resmi mezhep olarak tanınma dönemleridir. Yemen ve Irak'ta cemiyetin çoğunluğunu Şiîler teşkil etmektedirler. Dünyadaki Müslüman ülkelerin hemen hemen hepsinde az çok Şiî vardır. Toplam olarak dünyanın çeşitli yerlerinde yüz milyona yaklaşık Şiî yaşamaktadır.

ŞİA'DAKİ BÖLÜNMELER

Bu konu altı başlıkta ele alınıp incelenecektir:

1- Bölünmenin Temeli ve Bazı Fırkaların Yok Olması

2- Zeydiyye Fırkası

3- İsmailiyye Şiîleri ve Bölümleri

4- Nizariyye, Mustaliyye, Duruziyye ve Muknia Fırkaları

5- Şia-i İsna Aşeriyye (İmamiyye Şiası), Zeydiyye ve İsmailiyye Mezhepleriyle Farkı

6- İmamiyye Şiası Tarihine Kısa Bakış

1- Bölünmenin Temeli ve Bazı Fırkaların Yok Olması

Her mezhebin esasını teşkil eden az veya çok bir takım konular vardır. Bir takım konular ise ikinci derecede ve esas konulardan sonra yer alır. Mezhep ehlinin, mezhebin esasını oluşturan ortak konularda görüş birliğine sahip olmalarıyla birlikte onun nitelik ve çeşitlerindeki ihtilafına bölünme denir.

Mezheplerin hepsinde özellikle dört semavi dinde (Kelimî, Mesihî, Mecusî ve İslâm) ve hatta bunların bölümlerinde de ayrılmalar olmuştur. Şia Mezhebi'nde Ehlibeyt'ten ilk üç rehber (Hz. Emiru'l-Müminin Ali, Hasan b. Ali ve Hüseyin b. Ali -a.s-) döneminde bölünme olmadı. Üçüncü İmam şehit edildikten sonra çoğunluk Hz. Ali b. Hüseyin'in (a.s) (İmam Seccad'ın) imametine inandılar. Kiysaniyye diye

tanınan bir azınlık da Hz. Ali'nin (as) üçüncü oğlu Muhammed b. Hanefiyye'yi imam bildiler. Onun dördüncü imam olup "Razva" dağında gizli olan ve zuhuru beklenilen Mehdi olduğuna inandılar. İmam Seccad'ın vefatından sonra Şiîlerin çoğu oğlu Muhammed Bakır'ın imametine inanırken, Zeydiyye diye tanınan bir azınlıksa onun diğer şehit oğlu Zeyd'in imametine inandılar.

İmam Muhammed Bakır'dan (a.s) sonra, Şiîler oğlu İmam Cafer Sadık'a (a.s) inanmışlar. Onun vefatından sonra ekseriyet onun evladı İmam Musa Kazım'ı (a.s) yedinci imam tanımışlar. Diğer bir grup da babası hayattayken ölen ve babasının büyük evladı olan İsmail'i imam kabul ettiler. Bunlar "İsmailiyye" diye maruf oldular. Bir grup da Hazretin Abdullah Eftah adındaki oğlunu, başka bir grupsa oğlu Muhammed'i kendilerine imam olarak tanıdılar. Bazıları da Hazretin kendisinin, son imam olduğunu sandılar.

İmam Musa Kazım'dan (a.s) sonra Şiîlerin çoğunluğu oğlu Rıza'yı (a.s) sekizinci imam olarak tanırken, bazıları yedinci İmamda sabit kaldılar, ki bunlar "Vakıfiyye" diye maruftular. Sekizinci İmamdan itibaren Şiîlerin ekseriyetinin inancına göre yakında zuhur etmesi beklenen on ikinci İmam Mehdi'ye (Allah zuhurunu çabuklaştırsın) kadar önemli ve dikkate alınacak bölünmeler olmadı. Yalnız bölünme tarzında bazı vakıalar olduysa da fazla sürmeyip kendiliğinden dağıldı. Örneğin: Onuncu İmam'ın oğlu Cafer, kendi kardeşi 11. İmam'dan sonra imamlık iddiasında bulundu. Bir grup ona inandılarsa da uzun sürmedi ve hemen dağıldılar. Cafer de sözünde ısrar etmedi. Yine Şia alimleri arasında kelam ve fıkıh ilmi meselelerinde bir takım ihtilaflar vardır. Ama bu gibi ihtilafları mezhep bölünmesi olarak saymamak gerekir.

Şia çoğunluğu karşısında yer alan, bahsettiğimiz fırkaların hepsi kısa bir süre sonra yok olmuştur. Yalnız Zeydiyye

ve İsmailiyye fırkaları varlıklarını sürdürebilmişlerdir. Bu fırkalara mensup insanlar şimdi Yemen, Hindistan, Lübnan gibi dünyanın çeşitli yerlerinde yaşamaktadırlar. Bu nedenle sadece Şia çoğunluğu ile bu iki taife hakkında bahsetmekle iktifa ediyoruz.

2- Zeydiyye Şiîleri

Dördüncü İmam Zeynelabidin Ali b. Hüseyin'in (a.s) şehit oğlu Zeyd'e uyanlara "Zeydiyye" denir. Zeyd, hicrî yüz yirmi bir yılında Emevî hükümdarı Hişam b. Abdülmelik'e karşı kıyam etmiş ve bir kısım insanlar ona biatte bulunmuşlardı. Zeyd, Kufe'de Hişam'ın askerleriyle vuku bulan savaşta öldü.

Taraftarları, onu Ehlibeyt İmamları'nın beşincisi saymaktadırlar. Zeyd'den sonra Emevî hükümdarı Velid b. Yezid'e karşı kıyam eden ve bu kıyamda canını veren oğlu Yahya yerine geçti. Yahya'dan sonra Abbasî hükümdarı Mansur Devaniki'ye karşı başlattıkları harekette canlarını kaybeden Muhammed b. Abdullah ve İbrahim b. Abdullah imamlığa seçildiler.

Zeydiyye, Zeyd'in kardeşinin soyundan olan Nasır Utruş'un ilk önce Horasan'da zuhur edip, devletin takibi üzerine Mazendaran'a kaçıp daha sonra o zamana dek İslâm'ı kabul etmeyen Mazendaran halkını on üç yıl davetten sonra Müslümanlığa ve Zeydiyye Mezhebi'ne sokup ve onların yardımıyla Tabaristan'ı istilasına dek dağınık bir hâlde idi; ondan sonra düzene girdi. Nasır'dan sonra onun soyundan olanlar bir süre orada imamlık yaptılar.

Zeydiyye'ye göre, bilgin, yiğit, cömert ve zahid olan ve hak için kıyam eden her Fatımî, yani Hz. Fatıma (a.s) soyundan olan kişi, imam olabilir.

Zeydiyye, ilk önce Zeyd'in kendisi de dahil olmak üzere ilk iki halifeyi (Ebu bekir ve Ömer) imamlardan saymaktaydılar. Ama bir süre sonra bir grup onların adını imamlar listesinden silmişler ve imamlığın Hz. Ali'den (a.s) başladığını söylemişlerdir. Denildiğine göre Zeydiyye'nin İslâm'ın usulü, yani temel inançlar hakkındaki görüşleri Mutezile görüşlerine, furu'da ise Ehlisünnet mezheplerinden Hanefî Mezhebi'nin fıkhına yakındır; aralarında pek cüz'î ayrılıklar vardır.[1]

3- İsmailiyye Şiîleri ve Bölümleri

Batıniyye: Altıncı imam, Cafer Sadık'ın en büyük oğlu İsmail'i imam olarak tanıyanlara "İsmailiyye" denir.[2] İsmail babasından önce vefat etmiştir. Cenazesi uğurlanırken İmam Cafer Sadık (a.s), onu merasimde bulunanlara göstermiş, böylece onun öldüğünü kanıtlamış, hatta Medine'nin hakimini bile tanık tutmuştu.

Onu sevenlerin, ona uyanların bir kısmı İsmail'in ölmediğine, zuhur edeceği bildirilen Mehdi'nin İsmail olduğuna ve İmam Sadık'ın tanık tutmalarını kasıtlı ve Abbasî hükümdarı Mansur'un korkusundan dolayı olduğuna inandılar.

Bir kısmı ise, imametin, İsmail'in hakkı olduğunu, onun vefatından sonra oğlu Muhammed'in bu makama geçtiğini iddia ettiler.

Diğer bir kısmı da, İsmail'in, babası hayattayken vefat etmesine rağmen onun imametine, ondan sonra da imametin, oğlu Muhammed'e ve soyuna intikal ettiğine inandılar.

1- Bu bölümdeki sözler, Şehristani'nin "Mihel ve Nihel" ile İbn Esir'in "Kâmil" adlı eserlerinden alınmıştır.

2- Bu fasıldaki sözler, Ravzatu's-Safa, Habibu's-Siyer, Ebu'l-Fida Tarihi, İbn Esir'in "el-Kâmil" ve Şehristani'nin "Milel ve Nihel" kitaplarından ve bazı cüzi konular "Aka Haniyye" tarihinden alınmıştır.

İlk iki fırka az bir süre sonra çeşitli sebeplerle ortadan kalktı. Üçüncü bölüm şimdiye dek mevcuttur ve bir kaç fırkaya bölünmüşlerdir.

İsmailiyye, yıldıza tapanların Hind irfanıyla yoğrulmuş felsefelerine benzer bir inanç ve felsefe taşır. İslâm öğretisi ve ahkamında, her zahir için bir batın ve her tenzil için bir tevil (bir söz veya hareketi, görünen manası dışında yorumu) olduğuna inanırlar. Varlık alemi Allah'ın hüccetinden uzak kalmaz ve bu hüccet "natık" yani konuşan ve "samit" yani susan olmak üzere iki kısma ayrılır. Natık hüccet, Peygamber; samit de onun vasisi olan veli ve imamdır; her ikisi de Allah'ın rububiyet makamının en kâmil mahzarıdırlar.

Hüccetin esası daima yedi sayısı üzerine dönmektedir; şöyle ki velayeti ve nübüvveti (şeriatı) kendinde toplayan bir peygamber gönderildikten sonra sırasıyla yedi vasi gelir. Bunların hepsinin, yedincisi dışında sadece vasilik makamları vardır. Yedincisiyse; nübüvvet, vesayet (vasi olmak) ve velayet (veli olmak) makamlarının tümünü kendinde toplamıştır. Ve şu şekilde devam edip gider.

İsmailiye'ye göre Adem Peygamber (a.s), nübüvvet ve velayeti kendinde toplamış olarak gönderildi; sırasıyla yedi vasisi onun yerini aldı; yedincileri Nuh peygamberdir ki nübüvvet, vesayet ve velayet makamlarını kendinde toplamış idi. Nuh'un yedinci vasisi İbrahim (a.s), İbrahim'in yedinci vasisi Musa (a.s), onun yedinci vasisi İsa (a.s), onun yedinci vasisi de Hz. Muhammed'dir (ona ve Ehlibeyti'ne selâm olsun). İmam Hasan b. Ali'yi (a.s) imam tanımayan İsmaililere göre Hz. Muhammet'ten (s.a.a) sonra Ali, Hüseyin, Ali b. Hüseyin (İmam Zeynelabidin), Muhammed Bakır, Cafer Sadık ve İsmail'dir. Ondan sonra yedi vasi gelmiştir ki onların adları gizlidir. Ve onlardan sonraki vasiler, Mısır Fatımîler hüküm-

darlarının ilk yedisidir ki birincisi Mısır Fatımî devletinin kurucusu Ubeydullah Mehdi'dir.

İsmailiyye Allah'ın hüccetinin yanı sıra sürekli olarak yeryüzünde o hüccetin havarileri olacak on iki vekil olduğuna inanır. Batıniyye'nin bazı bölümleri (Duruziyye) Nükaba'dan (vekillerden) altısını imamlardan ve gerisini de diğerlerinden alır.

Hicrî 278 yılında (Ubeydullah Mehdi'nin Afrika'da zuhur etmesinden birkaç yıl önce), Kufe yakınlarında adını ve kendisini tanıtmayan Huzistan'lı bir şahıs ortaya çıktı. Günleri oruç tutmakla, geceleri ibadetle geçiren ve geçimini kendisi sağlayan bu şahıs halkı İsmailiyye mezhebine davet etmiş ve böylece halkın birçoğunu kendisine inandırmıştı. Taraftarlarından on iki kişiyi "Nükaba" adına seçti. Daha sonra Şam'a gitmeye karar verip, Kufe'den dışarı çıktı. Bir daha ondan haber alınamadı.

Hüviyeti malum olmayan şahısın yerini "Kırmıt" adıyla tanınan Ahmed aldı; Batıniyye talimatını yaymaya devam etti. Tarih yazarlarınca, o, beş vakit namaz yerine yeni bir namaz çıkarmış, cenabet guslünü kaldırmış; şarabı mubah kılmıştır. Bunun yanı sıra da Batıniyye'nin diğer ileri gelenleri davet etmeye başlamışlar ve halktan bir grubu etraflarına toplamışlardı.

Bunlar Batıniyye'den olmayanların mallarına ve canlarına saygı göstermezlerdi. Bu yüzden Irak, Bahreyn, Yemen ve Şamat'ın bazı şehirlerinde ayaklanmalar oluşturmuş ve halkın kanını akıtmış, mallarını yağmalamışlardı. Defalarca hac kafilesinin önünü kesmişler, on binlerce hacıyı öldürmüşler, merkep ve azıklarını yağma etmişlerdi.

Batıniyye büyüklerinden Ebu Tahir Kırmıtî, 311 yılında Basra'yı istila etmiş halkı öldürmüş ve mallarını yağma etmede bütün gücünü harcamış, 317 yılı hac mevsiminde kalaba-

lık bir grupla hacca gitmeye karar vermiş, devleti temsil eden insanların gösterdiği az bir çabadan sonra Mekke'ye girmiş şehir halkını ve hacıları katliama uğratmış, Mecsidü'l-Haram ve Kâbe'de kan akıtmış, Kâbe'nin perdesini aralarında paylaşmış, Kâbe'nin kapısını sökmüş ve Hacerü'l-Esved'i kendisiyle Yemen'e götürmüştür. Hacerü'l-Esved 22 yıl Karamıta'nın elinde kalmıştı.

Yaptıkları bu gibi işler, Müslüman toplumunun bunlardan uzaklaşmasına ve bunları İslâm dışı tanımalarına neden oldu. Hatta o günlerde Afrika'da kendini beklenilen Mehdi ve İsmailiyye'nin imamı olarak tanıtan Fatımî sultanı Ubeydullah Mehdi, Karamita'dan uzak olduğunu ve onları tasvip etmediğini açıkladı.

Tarih yazarlarının açıklamalarına göre, Batıniyye'yi diğer mezheplerden ayırt eden temel nokta onların, İslâm'ın zahiri kanunlarını, irfanî ve batınî makamlara tevil etmeleri ve şeriatın zahirini aklı az ve maneviyattan yoksun kimselere mahsus bilmeleridir. Bununla birlikte bazı zamanlar imamet makamından bir takım yeni kanunlar çıkabilir.

4- Nizariyye, Mustaliyye, Düruziyye ve Muknia

296 hicrî yılında, Afrika'da Fatımiyye saltanatını kuran Ubeydullah Mehdi ve bu zatın soyundan gelmiş; ondan sonra Mısır'ı darü'l-hilafe yapan Fatımî hükümdarlarından yedincisi olan Müstansır-Billah Sa'd b. Ali'ye dek bölünme ve parçalanma meydana gelmemiş, hepsi İsmailiyye mezhebi unvanıyla imamlık etmişlerdi. Yedinci hükümdardan sonra oğulları Nizar ve Mustali hilafet ve imamet üzerinde birbirleriyle kanlı savaşlara girmişler, sonunda Mustali galip olmuş, Nizar, kardeşi tarafından hapsedilmiş ve hapisteyken vefat etmişti.

Bu savaşın sonucu olarak İsmailiyye ve Fatımî tabileri "Nizariyye ve Mustaliyye" adıyla iki gruba ayrıldı.

Nizariyye: Mustansır'ın yakınlarındanken Nizar'a taraftar olduğundan Mustali'nin emriyle Mısır'dan çıkarılan, İran'a gidip Kazvin'e bağlı Elemut'u ve bir kaç kaleyi ele geçiren, Hasan Sabbah'ın adamları ve ona inananlardır. Hasan Sabbah'ın (ölümü: 518 h.k) yerine "Bozorg-Ümid-Rudbari" geçmiş daha sonra oğlu "Kiya Muhammed" yönetimi ele almıştır; her ikisi de Hasan Sabbah'ın yolunu devam ettirmişler ve Nizariyye'ye davette bulunmuşlardı. Sonra Elemuti padişahlarının dördüncüsü olan oğlu "Hasan Ali Zikruhusselam "Hasan Sabbah'ın yolunu değiştirmiş ve Batıniyye'ye katılmıştır.

Bunun hükümeti Moğol olan HülaguHan'ın İran'a saldırması, İsmaililerin diyarını ve Elemut'u ele geçirmesi, hepsini kılıçtan geçirinceye ve kaleleri yerle bir edinceye kadar devam etti. Daha sonra İsmaililerin, Nizariyye kolundan Aka Han-i Mahallati, hicrî 1255 de Muhammed Şah-i Kacar'a isyan etmiş, Kirman'da bozguna uğramış, Bombay'a kaçmıştır; orada Batıniyye'nin Nizar kolunu kendi imamlığı adına yaymaya çalışmıştır. Davetleri bu güne dek devam etmektedir. Şimdi Nizariyye'ye "Aka Haniyye" denmektedir.

Mustaliyye: Fatımî kolundan olup "Mustali" taraftarlarıdır. Hükümetleri, Mısır Fatımî halifeleri zamanına dek sürmüş ve hicrî 557 yılında son bulmuştur. Kısa bir süre sonra Hindistan'da "Behre" fırkası aynı mezhepte zuhur etmiş olup, bu kol hala Hindistan'da mevcuttur.

Düruziyye (Dürziler): Şamat'ın "Düruz" dağlarında yerleşmiş olan "Duruziyye" tayfası başlangıçta, altıncı Fatımî halifesi zamanına dek Mısır Fatımî sultanlarının taraftarıydılar. Altıncı Fatımî sultanı zamanında "Anuş Tekin"in davetiyle

Batıniyye mezhebine katıldılar. Düruziyye, başkalarının görüşüne göre öldürülen "El-Hakim Billah"ta tavakkuf etmiş, onun gözlerden kaybolduğuna ve göklere yükselip, tekrar halkın içerisine döneceğine inanırlar.

Muknia: Tarihçilerin açıklamalarına göre Ebu Müslim Horasanî tabilerinden olan Ata-i Mervi taraftarları, başlangıçta Mukni adıyla tanınıyorlardı. Ata, ilk önce Ebu Müslim'in ruhunun ona hulul ettiğini söyledi. Daha sonraları peygamberlik ve Allah'lık iddiasında bulundu. Sonunda 162 yılında Maverau'n-Nehir şehirlerinden "Kiş" kalesinde kuşatmaya alındı; yakalanıp öldürüleceğini anlayınca taraftarlarından bir kaçıyla birlikte ateşe girip kendilerini yaktılar. Taraftarları bir süre sonra İsmailiyye mezhebini benimseyip Batıniyye fırkasına katıldılar.

5- İmamiyye Şiası'nın Zeydiyye ve İsmailiyye İle Farkı

Şimdiye kadar değindiğimiz azınlık gruplarının ondan koptuğu ve ayrıldığı Şia çoğunluğuna, "Şia-i İmamiyye" veya "İsna Aşeriyye" denir. Şiîler, Sadr-ı İslâm'daki Müslümanlar arasında, Peygamber efendimizin (s.a.a) talimiyle varolan izlem ve öğretilerde tartışmamışlar, yalnız İslâmî meselelerden iki temel meselede itiraz ve tenkit etmekle meydana gelmişler. İki temel konu, "İslâm hükümeti ve ilmî mercilik" meseleleridir ki onları Ehlibeyt'in özel hakkı olarak bilirler.

Şiîler, batınî velayeti ve manevî rehberliği içeren ve daima beraberinde taşıyan İslâmî hilafetin, Hz. Ali ve evladının hakkı olduğuna ve bunların, Peygamberimizin (s.a.a) ve Ehlibeyt İmamları'nın açıklamalarına göre on iki kişi olduklarına inanırlar. Ve yine kâmil manevî hayatı içermekle birlikte şeriatın

kanun ve hükümlerini teşkil eden Kur'ân'ın zahiri talimatının, itibar (geçerlilik) ve asalete sahip olduklarını, kıyamete kadar feshinin mümkün olmadığını ve bu kanunların ancak Ehlibeyt yoluyla elde edilmesi gerektiğini söylerler.

Böylece İmamiyye Şiası ve Zeydiyye Şiası'nın arasındaki genel farklar aydınlanmış oldu. Zeydî Şiîlerin çoğu, İmamiyye Şiası'nın aksine, imametin, Ehlibeyt'e ve on iki kişiyle sınırlı olduğunu kabul etmemiş ve Ehlibeyt fıkhına uygun hareket etmemişlerdir.

İmamiyye ve İsmailiyye mezhebine mensup Şiîlerin arasındaki genel farklılıksa; İsmailîler imametin, yedi sayısı üzerinde dönmesine ve nübüvvetin Hz. Muhammed'le (s.a.a) son bulmamasına ve şeriat hükümlerinde değiştirme yapmanın hatta teklifin, kökten kaldırılmasının özellikle Batıniyye'ye göre mümkün olduğuna inanırlar. Oysa İmamiyye Şiası, Hz. Muhammed'in Hatemu'l-Enbiya (peygamberlerin sonuncusu) ve onun on iki vasisi olduğuna inanır. Kur'ân'ın zahir ve batini olduğunu, şeriatın zahirinin ortadan kaldırılmayacağını ve muteber olduğunu ispatlar.

Bu Bölümün Sonu

İmamiyye Şiası'nda son iki yüz yılda meydana gelen "Şeyhiyye ve Kerim Haniyye" kolları, diğerleriyle olan ihtilafların temel meselelerin ispatı ve inkarı üzerinde değil de bazı teorik meselelerin yorumu ve açıklamasında olduğu için, bu iki kolu başlı başına bir fırka ve bölük olarak saymadık.

Hakeza İsna Aşeriyye Mezhebi'nden olup, İsmailî Şiîler gibi yalnızca batına inanan ve Gulat ismiyle de adlandırılan "Aliyullahi" fırkasını da somut ve düzenli mantığa dayanmadıklarından dolayı Şia fırkalarından saymadık.

6- İmamiyye Şiası Tarihine Kısa Bir Bakış

Geçen bölümlerde belirtildiği gibi Şiîlerin ekseriyeti, on iki imama inananlardır. Bunlar Hz. Ali'nin (a.s) dostları, taraftarı ve Peygamberimizin vefatından sonra Ehlibeyt'in hakkını ihya etmek için hilafet ve ilmî mercilik hususunda itirazda bulunup çoğunluktan kopmuş olanlardır.

Şia, Hulefa-i Raşidin zamanında (11-35 h.k) mazlumcasına ve devamlı sıkıntı içerisinde yaşamışlar, daha sonra Ümeyyeoğulları'nın hilafeti döneminde (40-132 h.k) tamamıyla mal ve can güvenlikleri kaldırılmıştır. Ama zulüm çoğaldıkça inançları sabitleşmiş özellikle mazlumiyetlerinden, inançlarını güçlendirme ve ilerletmede çok yararlanmışlardır. Şiîler ikinci yüzyılın ortalarında Abbasî halifelerinin, İslâm hükümetini ele geçirdiği sırada gerçekleşen serbestlik ve boşluktan yararlanmış ve biraz olsun rahatlamışlardır. Ama bu durum pek fazla sürmemiş, Şia'nın hakları yeninden kısıtlanmış ve üçüncü yüzyılın sonlarına dek kısıtlama gün geçtikçe artmıştır.

Dördüncü yüzyılın ilk dönemlerinde Şia Mezhebi'ne mensup, nüfuzlu Al-i Büveyh padişahlarının yönetime gelmesiyle Şiîler kuvvetlenmiş, serbest faaliyet yapma fırsatı elde etmiş ve kıyamlar başlatmışlardır. Beşinci yüzyılın sonlarına kadar durum bu şekilde devam etti. Altıncı yüzyılın başlarında Moğolların saldırısı sonucunda oluşan genel ve umumi sıkıntılar ve Haçlı seferlerinin sürüp gitmesinden dolayı, İslâm hükümetleri tarafından Şia alemine önemli kısıtlamalar olmadı. Özellikle İran'da Moğol padişahlarından bir kısmının Şia Mezhebi'ni kabullenmesi ve Mazenderan'da Mer'aşî sultanlarının hüküm sürmesi, Şiîlerin nüfuzunun artmasında ve güçlenmesinde, İslâm devletlerinin dört bir yanında bilhassa İran'da milyonlarca Şia'nın fark edilecek

şekilde bir araya gelmesine yardımcı olmuştur. Bu durum, dokuzuncu yüzyılın sonlarına kadar sürmüştür. Onuncu yüzyılın başlarında, o zamandaki büyük İran'da Safaviye saltanatının zuhuruyla Şia Mezhebi resmiyet kazanmış ve şimdi de (on dördüncü yüzyılın sonlarında) kendi resmiyetini korumuştur. Bunun yanı sıra dünyanın dört bir köşesinde on milyonlarca Şiî yaşamaktadır.

2. Bölüm

ŞİA'NIN DİNÎ DÜŞÜNCESİ

ŞİA'NIN DİNÎ DÜŞÜNCESİ

Bu konu şu başlıklar altında incelenecektir:

1- Dinî Düşüncenin Anlamı

2- İslâm'da Dinî Düşüncenin Temel Kaynağı

3- İslâm'ın Dinî Düşünce İçin Gösterdiği Metotlar

4- Üç Metot Arasındaki Fark

Birinci Yol, Dinî Naslar

1- Dinî Nasların Zahiri ve Bölümleri:
Kur'ân, Resul-i Ekrem ve Ehlibeyt'in Hadisleri

2- Sahabeden Nakledilen Hadisler

3- Yine Kur'ân ve Sünnet Üzerine

4- Kur'ân'ın Zahir ve Batını

5- Kur'ân'ın Tevili

6- Hadisle İlgili Konunun Devamı

7- Şia'nın Hadise Amel Etmedeki Metodu

8- İslâm'da Genel Eğitim ve Öğretim

9- Şia ve Naklî İlimler

İkinci Yol, Aklî Araştırma

1- Akılsal Kelamî ve Felsefî Düşünce.

2- İslâm'ın Kelamî ve Felsefî Düşüncesinde Şia'nın Öncülüğü

3- Şia'nın Felsefe ve Diğer Aklî İlimlerdeki Azimli Çalışmaları

4- Felsefenin Şia'da Hayatını Sürdürme Nedeni

5- Şia'nın Dahilerinden Bir Kaç Örnek

Üçüncü Yol, Keşif

1- İnsan ve İdrak

2- İslâm'da İrfanın Doğuşu

3- Kitap ve Sünnet'in Marifet-i Nefs ve Kurallarına Yönelik kılavuzluğu

1- Dinî Düşüncenin Anlamı

Nasıl ki matematik alanında herhangi bir görüşü sonuçlayan, yahut bir matematiksel meseleyi halleden düşünceye matematiksel düşünce deniliyorsa, her dinin talimatında olan dinî bir meseleyi çözüp, sonuca ulaştıran araştırma ve düşünceye de dinî düşünce denilir.

2- İslâm'da Dinî Düşüncenin Temel Kaynağı

Dinî düşünce de, diğer düşünceler gibi öğelerinin ortaya çıktığı ve dayandığı bir kaynak ister kendine. Nitekim matematiksel bir meselenin çözümü için, matematik ilmine mahsus bir takım bilgilerden yararlanmak gerekir. Semavi İslâm dininin de (vahye dayandığı için) bir tek kaynağı, Kur'ân-ı Kerim'dir. Peygamber-i Ekrem'in süresiz ve umumi nübüvvetine kat'i ve kesin delil, Kur'ân-ı Kerim'dir. Onun ihtiva ettiği şeyler, İslâmî davettir. İleride değineceğimiz gibi, Kur'ân-ı Kerim'in tek kaynak oluşu, diğer sahih düşünce kaynaklarını ve delilleri itibarsız kılmaz.

3- Kur'ân'ın Dinî Düşünce İçin Gösterdiği Metotlar

Kur'ân-ı Kerim, talimatında İslâm öğretilerini ve dinî maksatları düşünmek ve onlara varmak için izleyicilerine üç yol tanıtmıştır. Ve bunlar da, dinî zahirler, aklî delil ve ihlas ile kulluk ederek kazanılan manevî idraktir.

Açıklama: Bizler Kur'ân-ı Kerim'in açıklamalarında Allah'ın (c.c) bütün halka hitap ederken, bazen sözüne delik getirmeden (Allah'lık ve hükümdarlığına dayanarak) tevhid, nübüvvet ve mead gibi itikadi konular ve namaz, oruç vb. ameli hükümler hakkında verdiği emirleri ve bir takım işlerden nehiylerini kabullenmemizi istemektedir. Eğer bu sözlü açıklamayı delil ve geçerli kılmasaydı, hiç bir surette halktan kabullenme ve itaat etme talebinde bulunmazdı. Öyleyse Kur'ân'ın böyle sade beyanatının, İslâmî maarifi düşünmede izlenilen bir yol olduğunu söylemek gerekir. Biz *"Allah'a iman edin"* ve *"namazı ayakta tutun"* gibi sözlü açıklamalara "dinî zahirler" adını veriyoruz.

Diğer taraftan, Kur'ân'ın bir çok ayetlerde aklî delile kılavuzluk yaptığını, kainatta ve kendi nefislerinde olan ayetler ve deliller hakkında derin tefekküre davet ettiğini, kendisinin de hakikatleri ispatlamada serbest aklî kanıtlamadan yararlandığını apaçık görüyoruz. Gerçekten semavi kitaplardan hiç birisi Kur'ân-ı Kerim gibi kanıtlı marifeti ve ilmi insana hak tanımamıştır.

Kur'ân-ı Kerim bu gibi açıklamalarıyla serbest burhanın, istidlalın ve aklî hüccetin geçerliliğini kesinleşmiş biliyor. Ayrı bir deyişle şöyle söyleyebiliriz; Kur'ân-ı Kerim, ilk önce İslâmî öğretilerin hak olduğunu kabul edin daha sonra aklî delillerle öğretileri elde ediniz diye buyurmamıştır. Aksine, kendisinin gerçek olduğuna tam manasıyla dayanarak şöyle buyuruyor:

Aklî delil sonucu, maarifi elde edip sonra kabullenin. İslâmî davetten işittiklerinizi, duyduklarınızı sadık şahit olan varlık dünyasının yaratılışından araştırıp tasdik edin. Kısaca, ilk önce iman edip de sonra ona uygun olanı delil getirmeyin. İmanı ve tasdiki, delil sonucunda elde ediniz. Böylece felsefî düşüncenin bu konuda izlenilen yeterli bir yol olduğunu, Kur'ân-ı Kerim onaylamıştır.

Diğer bir taraftan da görüyoruz ki, Kur'ân-ı Kerim çekici açıklamalarıyla, hakiki maarifin, gerçek ilâhî marifetten ve tevhidden sonuçlandığını ve Allah'ı iyice tanımanın, ancak halk arasından kendisi için topladığı seçkin insanlara ait olduğunu aydınlatmıştır. Onlar halktan kopmuş ve her şeyi unutan kimselerdir. İhlas ve kulluk eserinde güçlerinin bütününü ulvi aleme yöneltmişler. Gözlerini Allah'ın nuruyla aydınlatmışlar. Bütün eşyaların hakikatini, yeryüzü ve gökyüzündeki kudret ve saltanatı görmüşlerdir. Çünkü bunlar kulluk ve ihlasla yakin merhalesine ermişler ve bu yakin sonucunda, gökte ve yeryüzündeki kudret ve saltanatı, tasarruf ve hikmeti, ahiretin ebedi yaşamı onlara keşf olunmuştur.

Aşağıdaki ayet-i kerimelere dikkat edilirse iddiamız açıkça aydınlanmış olacak:

1- Enbiya Suresi, 25. ayet:

Senden önce hiçbir peygamber göndermedik ki ona: "Benden başka Tanrı yoktur, öyleyse bana kulluk edin!" diye vahyetmiş olmayalım.

Bu ayet-i kerimeden kulluk etmenin bütün dinlerde tevhide bağlı ve onun üzerine kurulu olduğu anlaşılıyor.

2- Saffat Suresi, 159-160. ayetler:

Allah, onların nitelendirdiklerinden (münezzehtir) yücedir. Ancak Allah'ın temiz ve ihlaslı kulları hariç.

Nitelendirmek, düşünce üzerine kurulu ve onun fer'idir. Ayet-i kerimeden anlaşıldığına göre ancak ihlaslı ve temiz kılınan kullar müstesna diğerleri Allah'ı iyice ve gerektiği gibi tanımamışlardır ve Allah diğerlerinin vasıflandırmalarından yüce ve münezzehtir.

3- Kehf Suresi, 110. ayet:

> **De ki: "Ben de sizin gibi bir beşerim; yalnızca bana ilahınızın tek bir ilah olduğu vahyolunuyor. Kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa, artık iyi iş yapsın ve Rabbine yaptığı ibadete hiç kimseyi ortak etmesin."**

Ayet-i kerimeden anlaşılan şudur ki, Allah'la buluşmak için tevhid ve iyi işlerde bulunmaktan başka yol yoktur.

4- Hicr Suresi, 99. ayet:

> **Ve Rabbine kulluk et ki sana yâkin gelsin (kesin bilgiye eresin)!**

Bu ayetten, hakiki ve gerçek kulluğun neticede insanı yakine ulaştıracağı anlaşılıyor.

5- En'am Suresi, 75. ayet:

> **Böylece biz İbrahim'e göklerin ve yerin melekûtunu gösteriyorduk ki, kesin inananlardan olsun.**

Ayete göre yakinin gerektirdiği şeylerden biri de; göklerdeki ve yeryüzündeki kudret ve saltanatı, tasarruf ve hikmeti müşahede etmektir.

6- Muttaffifin Suresi, 19-21. ayet:

> **Hayır, iyilerin yazısı İlliyyindedir. İlliyyinin ne olduğunu sen nereden bileceksin? Yazılmış bir kitaptır. Allah'a yaklaştırılmış olanlar, ona şahit olurlar.**

Bu ayetlerden anlaşılıyor ki, iyi kişilerin yazıları illiyyin (çok yüce) adlı bir kitaptadır. Onu ancak Allah'a yaklaştırılanlar görürler. Bunu da söyleyelim ki, "yeşhedu=ona şa-

hit olurlar" kelimesinden bunun yazılı kitap olmadığı belki "kurb=yakın olma ve yüce alem" olduğu anlaşılıyor.

7- Tekasür Suresi, 5-6. ayetler:

Hayır, (gerçeği) kesin bilgi ile bilseydiniz; mutlaka cehennemi görürdünüz.

Ayetten, ilm-i yakini olan kimselerin, katı kalpli şahısların sonu olan cehennemi müşahede edeceği anlaşılıyor.

Buraya kadar ki açıklamalarımızdan şu husus aydınlığa kavuştu ki: İlâhî maarifi idrak etme yollarından biri, insanın nefsini tezkiye etmesi ve Allah'a kulluk etmede ihlaslı olmasıdır.

4- Üç Metot Arasındaki Fark

Önceki açıklamalarımızdan Kur'ân-ı Kerim'in, dinî maarifi idrak etmek için üç yol gösterdiği açıklığa kavuştu. Bu üç yol; dinî nasların zahiri, akıl ve hakikatlerin keşf olunmasını ve onların batınının müşahede edilmesini sağlayan ihlaslı kulluktur. Bu yolların bir kaç yönden birbirleriyle farklı oluşlarını bilmemiz gerekir.

Birincisi: Dinî nasların zahiri, sözlü anlatım oldukları, düşünülür ve sade dille açıklandığı için, herkes kendi kapasitesine göre ondan faydalanabilir[1]. Aksine, diğer iki metot özel bir gruba ait olup umumi değildir.

İkincisi: Dinî nasların zahirleriyle İslâmî öğretilerin usul (temel) ve furu'u (dalları) düşünülebilir. İnsan onunla İslâmî davetin ameli (ahlak) ve itikadi (usul) meselelerini çıkarabilir. Diğer metot böyle değildir. Çünkü akıl vasıtasıyla ahlaki,

---

1- Buna göre Sünnîlerin ve Şiîlerin naklettiği hadiste Resul-i Ekrem (s.a.a) şöyle buyurmuştur: *"Biz Peygamberler, halkla akılları ölçüsünde konuşuruz".* (Bihar, c.1, s.37. Usul-i Kâfi, c.1, s.203)

itikadî meseleler ve ameli meselelerin (furu-i din) genel hatları elde edilebilirse de hükümlerin ayrıntıları -içerdikleri özel maslahatlara ve hikmetlere akılın ulaşma imkanı olmadığından- akıl yoluyla elde edilemez. Hükümlerin ayrıntılarına nefis tezkiyesi ile de ulaşılmaz. Çünkü bu yolun neticesinde hakikatler keşf olunur ve bu Allah tarafından verilen bir ilimdir. Bu ilimin sonucunu ve Allah'ın bu ihsanıyla meşhud ve keşf olunan hakikatleri ölçmek ve sınırlamak mümkün değildir. Bunlar her yerden koptukları ve Allah'tan başka bütün her şeyi unuttukları için doğrudan doğruya Allah'ın velayeti ve hakimiyeti altına girmişlerdir. Onların değil Allah'ın dilediği şey onlara meşhud olur.

BİRİNCİ YOL, DİNÎ NASLAR

1- Dinî Nasların Zahiri ve Bölümleri

Daha önce vurgulandığı gibi İslâm'da dinî düşüncenin temel kaynağı olan Kur'ân-ı Kerim, kelimelerinin zahirinin ifade ettiği anlamı, dinleyicilerine hüccet ve muteber kılmıştır. Zahiri ifadeleri hüccet olan Kur'ân ayetleri, Resul-i Ekrem'in (s.a.a) beyanatının, derece açısından Kur'ân'dan sonra yer aldığını ve Kur'ân gibi hüccet olduğunu bildiriyor. Bu hususta şu ayetler örnek verilebilir:

1- Nahl Suresi, 44. ayet:

Sana, onlara ne indirildiğini açıkça anlatman, düşünmelerini sağlaman için Kur'ân'ı indirdik.

2- Cuma Suresi, 2. ayet:

O'dur ki Ümmiler içinde, kendilerinden olan ve onlara Allah'ın ayetlerini okuyan, onları arındırıptemizleyen ve onlara kitap ve hikmeti öğreten bir elçi gönderdi. Oysa onlar önceden, açık bir sapıklık içinde idiler.

3- Ahzab Suresi, 21. ayet:

Andolsun ki Allah'ın Resulünde, sizin için uyulacak en güzel bir örnek var.

Çok açıktır ki, Resul-i Ekrem(s.a.a) sözleri, davranışları hatta susmaları ve imaları bizim için Kur'ân-ı Kerim gibi hüccet ve geçerli olmasaydı, zikredilen ayet-i kerimelere doğru bir mana bulunamazdı. Böylece Resulullah'ın (s.a.a) beyanatı,

kendisinden vasıtasız olarak duyulur, yahut güvenilir bir yol ile nakledilirse, işitenlere hüccettir ve uyulması gerekir.

Ehlibeyt'in sözlerinin de Peygamberimizin kendi açıklamaları gibi geçerli olduğu, Resulullah'ın kendisinden kat'i tevatürle nakledilmiştir.[1] Bu hadis ve diğer kat'i Nebevî hadislere göre, Ehlibeyt'in sözleri Peygamber-i Ekrem'in (s.a.a) sözlerinden sonra gelir. Onlar, İslâm dininde ilmî mercilik makamına sahiptirler. İslâm dininin hükümlerini ve öğretilerini açıklamada hiçbir zaman hataya düşmezler; açıklamaları, ister vasıtasız duymayla olsun, ister güvenilir nakil yoluyla olsun, uyulması lazımdır.

Böylece İslâmî düşüncede, delil ve kaynak olan dinî nasların zahirlerinin iki çeşit olduğu aydınlanmış oldu. Birincisi Kitap, ikincisi ise Sünnetin zahirleri.

Kitaptan, Kur'ân'ın ayet-i kerimelerinin zahiri ifadeleri, Sünnettense Peygamber-i Ekrem'den (s.a.a) ve Ehlibeyti'nden elimize geçen hadisler kastediliyor.

2- Sahabeden Nakledilen Hadisler

Sahabeden nakledilen hadisler, Peygamber-i Ekrem'in (s.a.a) fiil yahut sözünü içerir ve Ehlibeytin hadisiyle de zıt olmazsa kabul olunur. Ama sahabenin kendi re'yini ve görüşünü içerirse hüccet değildir. Sahabenin verdiği hüküm diğer Müslüman fertlerin verdiği hüküm gibidir. Sahabeler de birbirlerine karşı, sahabeden olmayan Müslümanlar gibi davranır ve sorumluluk taşırlardı.

3- Yine Kur'ân ve Sünnet Üzerine

Allah'ın Kitabı Kur'ân-ı Kerim, her çeşit İslâmî düşüncenin temel kaynağıdır ve diğer dinî kaynaklar geçerliliğini

---

1- Rivayetin kaynağı birinci bölümde geçti.

ondan kazanır. Buna göre Kur'ân-ı Kerim'in genel halk için anlaşılır bir düzeyde olması gerekir.

Ayrıca Kur'ân-ı Kerim, kendisini nur ve bütün şeylerin aydınlatıcısı olarak tanıtıyor. İnsanlara karşı meydan okurken onlardan, Kur'ân'ın ayetleri üzerinde iyice düşünerek içinde hiç bir çelişki ve ihtilaf barındırmadığını ve edebilirlerse onun gibi bir kitap getirmelerini ve ona meydan okumalarını vurguluyor. Kur'ân herkes için anlaşılır bir düzeyde olmasaydı bu tür hitapların yersiz ve anlamsız olacağı apaçık ortadadır.

Elbette "Kur'ân'ın herkesin anlayacağı düzeyde olması" sözüyle, önceleri açıklamış olduğumuz "Peygamber-i Ekrem (s.a.a) ve Ehlibeyti, gerçekte Kur'ân'ın içerikleri olan İslâm öğretilerinde ilmî mercidirler" sözlerinin birbiriyle çelişkili olduğu kuşkusuna kapılmamak gerekir. Çünkü Kur'ân-ı Kerim, İslâm öğretilerinin bir bölümünü teşkil eden şeriat kanunlarının ve hükümlerinin genel hatlarını açıklamıştır. Bu kanunların ayrıntılarının bilinmesi (örneğin: Namaz, Oruç, alış veriş ve diğer ibadetler ve muameleler) Sünnete yani Ehlibeyt'in hadisine müracaat etmeye bağlıdır.

İslâm'ın ahlaki ve itikadi öğretiler bölümü ise, anlamları ve ayrıntıları bütün halk için anlaşılır bir düzeyde olmasına rağmen yine de anlamlarını idrak etmede Ehlibeytin metodunu izlemek gerekir. Kur'ân'ın her ayetini alışkanlık haline getirdiğimiz kendi görüşümüzle değil Kur'ân'ın diğer ayetleriyle açıklayıp tefsir etmek gerekir. Hz. Ali (a.s) bu hususta şöyle buyuruyor:

> Kur'ân'ın bir kısmı, bir kısmıyla konuşur (anlamını düşündürür); bir kısmı diğer bir kısmına tanıklık eder.[1]

Resul-i Ekrem (s.a.a) şöyle buyurmuştur:

1- Nehcü'l-Belâğa, Hutbe 103.

> Kur'ân'ın bir kısmı, bir kısmını doğrular. [1]

Ve yine şöyle buyurmuştur:

> Kim Kur'ân-ı kendi meyline ve reyine göre tefsir ederse ateşte kendisi için yer hazırlamıştır.[2]

Kur'ân'ın Kur'ân'la tefsirine açık ve kolay bir örnek; "Yüce Allah Lut kavminin nasıl azaplandırıldığını anlatırken bir ayette *"Onlar için kötü yağmur gönderdik"*[3] buyurmakta. Diğer bir ayet-i kerimede de "kötü yağmur" yerine *"Onlar için taş yağdırdık"*[4] buyuruyor. İkinci ayeti birinci ayetle birlikte değerlendirirsek kötü yağmurun gök taşları olduğu ortaya çıkar.

Ehlibeyt'ten sahabenin ve tabiinin müfessirlerinden elimize ulaşan rivayetleri araştıracak olan birisi, Kur'ân'ı Kur'ân ile tefsir etmenin sadece Ehlibeyt'e has bir metot olduğunda şüphe etmez.

4- Kur'ân'ın Zahiri ve Batını

Şimdiye kadar anlaşıldığına göre, Kur'ân-ı Kerim sözlü beyanatıyla, dinî öğretileri açıklıyor ve halka amel ve itikat hususunda direktifler veriyor. Ama Kur'ân'ın öğretileri sadece bu merhaleyle sınırlı kalmaz. Bu kelimelerin altında ve içerdiği öğretilerin batınında bir manevî merhale, daha geniş ve derin öğretiler mevcuttur ki bunları ancak Allah'ın has kulları pak kalpleriyle idrak edebilirler.

Kur'ân'ın ilâhî öğreticisi Hz. Peygamber (s.a.a) şöyle buyuruyor:

1- ed Dürrü'l-Mensûr c.2 s.6

2- Tefsir-i Safi, s.8 ve Bihar, c.19, s.28.

3- A'raf/127.

4- Hicr/74.

> Kur'ân'ın güzel ve çekici bir zahiri ve geniş bir batını vardır.[1]

Ve yine şöyle buyuruyor:

> Kur'ân'ın batını anlamı vardır ve batını anlamının da yedi kat daha ötesi batını anlamları vardır.[2]

Ehlibeyt İmamları'nın sözlerinde de Kur'ân'ın batınından çok söz edilmiştir.[3]

Bu gibi rivayetlerin asıl kaynağı, Allah-u Teâla'nın, Ra'd Suresi'nin 17. ayetinde açıkladığı bir örnektir. Allah-u Teâla bu ayette gök bereketlerini, yeryüzü ve ehlinin hayatının bağlı olduğu gökten inen yağmura benzetmiştir. Yağmurun gelmesiyle seller akmağa başlar ve çeşitli su yollarının her biri kendi kapasitesi ölçüsünde yağmurdan faydalanıp akmağa devam eder. Sel akarken üst kısmı köpükle örtülü olsa da köpük altında halka faydalı ve hayat verici su mevcuttur.

Bu örneğin vurguladığı gibi, insanın iç ve ruhuna hayat veren dinî öğretilerin anlaşılmasında insanların idrak ölçüleri aynı ve bir ayarda değildir.

İnsanlardan bazıları maddeden ve geçici dünyanın kısa süreli maddî yaşantısından başka bir şeyi asaletli bilmezler. Maddî eğilimler dışında herhangi bir şeye gönül vermezler ve maddî yoksunluk dışında hiçbir şeyden korkmazlar. Bu hususta farklı derecelerde olmalarıyla birlikte tümünün semavi öğretilerden en fazla kabullendikleri şey, itikadî meselelere genel bir şekilde inanmak ve İslâm'ın ameli buyruklarını

1- Tefsir-i Safi.

2- Sefinetü'l-Bihar, Tefsir-i Safi, s.15. Bir çok tefsir kitapların da mürsel olarak o hazretten naklolunmuştur. Kâfi'de, Tefsir-i Ayyaşî'de ve Maani'l-Ahbar kitabında bu konuda rivayetler nakledilmiştir.

3- Biharü'l-Envar, c.1, s.117.

kuru ve cansız bir biçimde yerine getirmektir. Özetleyecek olursak, yegane Allah'a, uhrevi sevabı ümit ettikleri ve uhrevi azaptan korktukları için tapmaktadırlar.

Bu grubun karşısında, fıtratlarının sefası neticesinde, mutluluğu bu dünyanın kısa süreli yaşantısına ve geçici lezzetlerine bağlanmakta görmeyen kimseler vardır. Dünyanın kârı ve zararı, tatlı ve acıları onların yanında aldatıcı hayalden başka bir şey değildir. İnsanlık kafilesinin geçmiş mutluları ve bugünkü masalları sayılan insanların hayat hikayeleri, onların sürekli andıkları birer ibret dersidir.

Bunlar tabii olarak pak kalpleriyle ebedi cihana yönelirler. Geçici dünyanın çeşitli gösterişlerine ayet ve nişane gözüyle bakar ve onları müstakil ve asil bilmezler.

Böylece, yeryüzü ve gökyüzündeki nişaneler ve ayetler ışığında, pak Allah'ın sonsuz kibriyalık ve azamet nurunu, manevî idrakle müşahede ederler. Pak yürekleri, tamamen yaratılışın sırlarını idrak etmeye koyulmuştur. Şahsi menfaatperestliğin dar kuyusunda hapis olma yerine, ebedi cihanın sonsuz alanında uçup yükselirler.

Semavi vahiy yoluyla, Allah'ın putlara tapmaktan nehy ettiğini işittiklerinde, bu nehyin zahiri manasının (putlar karşısında baş eğme yasağı) yanı sıra bu nehyi tam manasıyla kavrayarak "Allah'tan başkasına itaat etmemek gerektiğini" anlarlar. Çünkü itaat, gerçekte kulluk ve baş eğmektir. Bundan daha yüce bir mana kavrarlar. O da şu ki: Allah'tan başkasından korkmamak ve O'ndan başkasına ümit bağlamamak gerekir. Bu anlamdan daha yücesi de nefsi eğilimlere teslim olmamak gerekçesidir. Bütün manalardan daha yücesi şu manadır: Allah'tan başkasına teveccüh etmemek gerekir.

Ve yine Kur'ân'ın namaz kılmayı emrettiğini işittiklerinde, onun zahiri ifadesinden özel ibadetin yerine getirilmesinin

farz olduğunu anlarlar. Ama bunun yanı sıra, batınî manasını da kavrarlar. O da Allah'a yürekten ve içten ibadet etmek ve önünde eğilmenin gerekliliğidir. Bu anlamdan daha yüce bir anlam da çıkarırlar. O da şu ki: Hakkın karşısında kendini unutmak ve hiçe saymak ve yalnız Allah'ın zikriyle meşgul olmak gerekir.

Bilindiği gibi yukarıda geçen iki örnekle hatırlatılan batınî anlamlar, söz konusu emir ve nehyin lafzî=sözel ifadeleri değildir. Ancak söz konusu batınî anlamları idrak etmek, düşünce ufuğu geniş olan ve dünya görüşünü, kendi bencilliğine tercih eden kimse için kaçınılmaz bir şeydir.

Önceki açıklamalarımızdan Kur'ân'ın zahir ve batını olduğunun anlamı ve yine batınının zahirini iptal etmediği gerçeği aydınlandı. Batın; zahire göre kendi cismine hayat bağışlayan bir ruh konumundadır. Ayrıca insan toplumunun ıslahını en mühim derecede sayan, cihanşümul ve ebedi olan İslâm dininin, toplumun ıslahını sağlayan zahiri kanunlarından ve o kanunların koruyucusu olan sade inançlardan asla vazgeçmeyeceği de aydınlığa kavuştu.

Bir toplum, "insanın yüreği temiz olmalı, amelin değeri yoktur" sözüyle kendini avutur ve düzensiz bir hayat sürdürürse saadete ermesi nasıl mümkün olabilir? Kötü söz ve amel sonucunda temiz bir kalbin ortaya çıkması mümkün müdür? Temiz bir kalpten, kötü söz ve kötü amelin ortaya çıkması mümkün müdür? Allah-u Teâla Kur'ân-ı Kerim de şöyle buyuruyor: "**Paklar paklara ve kötüler kötülere aittirler.**" (Paklar paklardan, kötüler ise kötülerden sonuçlanır.)[1]

Ve yine şöyle buyuruyor:

1- Nur/26

Temiz yer, nebatını iyi yeşertir. Kötü yer (çorak yer) pek az mahsulden başka bir şey vermez.[1]

Şimdiye kadar ki açıklamalarımızdan Kur'ân-ı Kerim'in zahir ve batını, batınının da çeşitli dereceleri olduğu ve böylece Kur'ân-ı Kerim'in içeriğini açıklayan hadisin de Kur'ân gibi zahir ve batını, batınının da dereceleri olduğu aydınlanmış oldu.

5- Kur'ân'ın Tevili

Sadr-ı İslâm'da, Ehlisünnet'in ekseriyetine göre Kur'ân-ı Kerim'i delil olduğu yerde, zahiri anlamından değiştirip, zahiriyle karşıt bir anlama yorumlanması maruf bir şeydi. Genelde zahiriyle zıt olan anlama tevil adını verirlerdi. Kur'ân-ı Kerim de geçen "tevil" kelimeleri de bu anlama yorumlanırdı.

Ehlisünnet kitaplarında ve çeşitli mezheplerin tartışmaları yazılı kitaplarda, bir mezhebin alimlerinin icması, yahut diğer bir delille ispatlanan bir konu, Kur'ân-ı Kerim'in herhangi bir ayetinin zahiri ifadesiyle çelişirse, ayetin tevil edildiği ve zahiriyle zıt bir anlama yorumlanması pek çok göze çarpar. Hatta bazen karşıt ve farklı iki görüşe, karşı taraflar Kur'ân'ın ayetleriyle ihticac (delil gösterme) eder ve her birisi diğerinin delil olarak getirdiği ayeti tevil ederdi.

Bu metot ve izlenim, az çok Şia içerisine de sızmıştır ve kelam bilgisine ait bazı kitaplarda görülmektedir. Ama yeteri derecede, Kur'ân-ı Kerim'in ayetlerinde ve Ehlibeyt hadisleri üzerinde derin düşünülürse, Kur'ân tatlı şivesinde, açık ve net beyanında bir muamma üslubunu izlememiş ve her konuda normal cümle kalıbından başka bir şeyle konuşmamış olduğu kanısına varılır. Kur'ân-ı Kerim'de geçen "tevil" kelimelerinden kastedilen, lafzın ifade ettiği anlam türü de-

---

1- A'raf/58

ğildir. Aksine genel olarak insanların kavrayış düzeyinden yüce olan bir takım hakikatler ve gerçekler kastedilmiştir ki, Kur'ân'ın amelle ilintili ahkamı ve itikadi öğretilerinin kaynağıdır. Evet Kur'ân'ın tümünün tevili vardır. Onun tevili doğrudan doğruya düşünce yoluyla idrak olunamaz. Lafız ve kelimelerle açıklanamaz. Ancak peygamberler ve beşeri özelliklerden arınan Allah'ın pak evliyası müşahede yoluyla ona erişirler. Evet, Kur'ân'ın tevili kıyamet günü herkes için keşfolunacaktır.

Açıklama: Şunu iyice biliyoruz ki insanoğlunu konuşmaya ve kelimeler üretip onlardan yaralanmaya iten faktör, toplumsal maddî ihtiyaçlardır. İnsanoğlu zorunlu olarak toplumsal yaşantısında, niyetlerini ve içerisindekileri diğerlerine aktarır ve bu amaçla genelde ses ve kulaktan, bazen de az çok göz ve el işaretlerinden yararlanır. Bu nedenle sağırla kör insan birbiriyle asla ilişki kuramaz ve anlaşamazlar. Çünkü kör birisinin dediklerini sağır duymaz, anlamaz ve sağırın işaretle anlatmağa çalıştıklarını kör göremez. Bu yüzden lügat üretilirken ve eşyaya isim bırakılırken maddî ihtiyaçların temini amaçlanmıştır. Maddî ve hissedilir, yahut hisse yakın durumlar, haller ve eşya için kelimeler üretilmiştir. Nitekim duyu organlarından birini yitiren muhatabımıza, söz konusu duyu organıyla idrak olunan şeyleri anlatmak isterken bir nevi benzetme ve örneklendirmeyle iletişim sağlamaya çalışırız. Mesela doğuştan kör olan birisine renkleri ve aydınlığı yahut buluğ çağına ermeyen bir çocuğa cinsel ilişkinin zevkini düşündürmek isterken maksadımızı bir nevi kıyaslama, benzetme ve uygun örnekle ulaştırırız. Buna göre, eğer madde ve özelliklerinden arınmış bir takım gerçeklerin varlığı farz edilirse (ki gerçek de budur) ve her asırda insan toplumundan bir veya bir kaç kişi bunları müşahede etme ve kavrama yeteneğine sahip olursa, böylesine gerçeklerin sözle ifade

edilmesi ve normal düşünce yoluyla kavranılması mümkün değildir. Bu tür gerçeklere teşbih ve temsilden başka bir yol ile işaret edilemez.

Allah-u Teâla Kur'ân'ın da şöyle buyuruyor:

> **Şüphe yok ki biz, düşünesiniz ve anlayasınız diye Kur'ân-ı Arap diliyle gönderdik. Ve şüphe yok ki o, bizim katımızda bulunan ana kitaptadır. Elbette pek yüce ve muhkemdir (normal akıl ona varamaz ve sızamaz).**[1]

Ve yine şöyle buyuruyor:

> **Şüphe yok ki bu, pek güzel ve şerefli Kur'ân'dır, saklanmış bir kitapta (yazılı)dır, ona, temiz olanlardan başkaları dokunamaz.**[2]

Kur'ân-ı Kerim, Peygamber-i Ekrem (s.a.a) ve Ehlibeyti'nin hakkında şöyle buyuruyor:

> **Ancak ve ancak Allah, siz Ehlibeyt'ten her çeşit pisliği, suçu gidermeği ve sizi tam bir temizlikle tertemiz bir hâle getirmeği diler.**[3]

Bu ayetlere göre Kur'ân-ı Kerim, fikirlerin varamayacağı ve sızamayacağı bir merhaleden kaynaklanıyor. Allah'ın pak kıldığı kullardan başka hiç bir kimse, o merhalede en küçük idrake bile sahip değildir ve Peygamber-i Ekrem'in Ehlibeyti pak kılınan şahıslardandır.

Allah-u Teâla diğer bir ayet-i kerimede şöyle buyuruyor:

> **Hayır, onlar (Kur'ân'a iman getirmeyenler) ilmini kuşatamadıkları ve kendilerine de henüz tevili gelmemiş bir şeyi yalanladılar.**

1- Zuhruf/3-4

2- Vakıa/77-79

3- Ahzab/33

(Yani eşyanın hakikatinin açıkça görüleceği kıyamet günü gelmeden onu yalanladılar.)[1]

Yine diğer bir ayet-i kerimede şöyle buyuruyor:

> **Bir gün Kur'ân'ın (bütün Kur'ân'ın) tevili gelecektir. O zaman onu unutanlar, peygamberlerin davetinin doğruluğunu ve hak olduğunu itiraf edeceklerdir.**[2]

6- Hadisle İlgili Konunun Devamı

Şiî ve diğer bütün Müslümanlar arasında hadisin hüccet ve muteber oluşu -ki Kur'ân-ı Kerim onaylamıştır- tartışma konusu değildir. Fakat İslâm'ın ilk dönemlerindeki hükümdarlar tarafından, hadisleri koruma hususunda gösterilen önemsememeler ve gevşeklik bir taraftan, sahabe ve tabiin tarafından hadisi yaymak hususunda yapılan hesapsız ve haddi aşkın hareketler diğer bir taraftan hadisi üzülecek bir duruma düşürdü.

Bir taraftan zamanın halifeleri hadisleri yazmayı yasaklıyor, ellerine düşen hadis yazılı yaprakları yakıyor, hatta bazen hadis naklinden bile men ediyorlardı. Bu yüzden hadislerin bir çoğu değiştirilmiş, tahrif felaketine uğramış, unutulmuş veya aynen lafzı değil de içeriği nakledilmiştir.

Diğer bir taraftan da, Peygamber-i Ekrem'in(s.a.a) huzuruna varma ve O hazretten vasıtasız hadis işitme iftiharını bulan, Müslümanların ve vaktin halifelerinin yanında muhterem sayılan sahabe, hadisleri yaymaya koyulmuştur. İş o hadde varmış ki hadis Kur'ân'a hakim olmuş hatta bazen Kur'ân'ın ayeti, hadis vasıtasıyla fesh olunmuş.[3] Çoğu zamanlar hadis

---

1- Yunus/39

2- A'raf/53

3- Kur'ân'ın hadisle fesh olunması, Usul bilgisinde söz konusu

rivayet edenler, bir hadisi işitmek için kilometrelerce yol kat edip uzun seferlerin zahmetine katlanıyorlardı.

Yabancılardan İslâm elbisesine bürünen ve İslâm'ın iç düşmanlarından bir grup, hadislerde değişiklik yapmış kendilerinden hadis uydurmuşlar ve böylece hadisi, itibarlı ve güvenilir durumdan düşürmüşlerdir.[1]

Dolayısıyla Müslüman bilginler bu duruma çare aramaya koyulmuşlar sonuçta hadislerin doğrusunu, yalanından ayırt etmek amacıyla "Rical ve Dirayet" ilmini çıkarmışlar.

Ama Şia, hadislerin senedini arındırmaya yönelik çalışmasının yanı sıra, hadisin geçerli ve hüccet olması için, hadislerin içeriğinin Kur'ân'la mutabık olmasını da şart koşuyor.

Şia kanalıyla Peygamber-i Ekrem (s.a.a) ve Ehlibeyti'nden kat'i ve kesin senetle nakledilen bir çok hadislerde "Kur'ân-ı Kerim'le muhalif olan hadisin hiçbir değerinin olmadığı ancak Kur'ân'a mutabık olan hadisi muteber bilmenin gerekliliği" vurgulanmıştır.[2]

Şia, mezkur hadisler gereğince, Kur'ân'la çelişen hadislere amel etmez. Kur'ân'la çelişip çelişmediği belirlenemeyen hadisleri de bu hususta Ehlibeyt'ten (a.s) elimize ulaşan diğer bir takım emirler gereğince kabul veya reddetmeksizin kendi haline bırakır.[3]

---

edilen konulardan birisidir. Ehlisünnet alimlerinden bir grubu ona kaildirler. Fedek olayından birinci halifenin de o görüşü savunduğu sonucu ortaya çıkıyor.

1- Bu sözün şahidi, alimlerin uydurulmuş hadisler hakkında yazmış olduğu birçok kitaplardır. Alimler Rical kitaplarında ravilerden bir grubunu "Vazza" (hadis uydurucu) ve "Kezzap" (yalancı) olarak tanıtmışlardır.

2- Biharu'l-Envar, c.1, s.139.

3- Biharu'l-Envar, c.1, s.117.

Elbette Şiîler arasında da, bir grup Ehlisünnet'te olduğu gibi, buldukları bütün hadislere amel eden şahıslar da bulunur.

7- Şia'nın Hadise Amel Etmedeki Metodu

Peygamber-i Ekrem'den (s.a.a) yahut Ehlibeyti'nden vasıtasız olarak duyulan hadisler, Kur'ân-ı Kerim'in ayeti hükmündedir. Ancak vasıtalarla elimize ulaşan hadislere gelince; Şia'nın onlara amel etmesi şu şekildedir.

Kur'ân'ın nassına göre yakin ve kesin bilgi üzere kurulu olması gereken itikatla ilintili öğretilerde, ancak mütevatir, yahut doğruluğuna kesin şahitler bulunan hadislere amel olunur. Bu iki kısmın dışında, "Haber-i Vahid" diye adlandırılan hadis muteber değildir.

Ama şer'î hükümleri çıkarmada bir takım deliller gereğince mütevatir ve kat'i hadisin yanı sıra genelde güvenilir olan Haber-i Vahid'le de amel olunur.[1]

Böylece, mütevatir ve kat'i hadis, Şia'ya göre kayıtsız şartsız hüccettir ve uyulması lazımdır. Kat'i haber dışındaki Haber-i Vahid, genelde güvenilir olma kaydıyla, yalnızca şer'i hükümlerde hüccettir.

8- İslâm'da Genel Eğitim ve Öğretim

İlim tahsili, İslâm'da dinî vazifelerden birisidir. Resul-i Ekrem (s.a.a) şöyle buyurmuştur:

> İlim talep etmek her Müslümana farzdır (gerekli vazifesidir).[2]

1- Usul bilgisinin Haber-i Vahid'in hücciyeti bölümüne bakılsın.

2- Biharu'l-Envar, c.1, s.55.

Güvenilir şahitlerle teyit olan hadislere göre bu ilimden kastedilen, İslâm'ın üç ana temelini (tevhid, nübüvvet ve mead), kaçınılmaz ilk ve direkt sonuçlarıyla ve her ferdin ayrıntılı olarak ihtiyaç duyduğu ölçüde İslâm kanunlarını ve ahkamını bilmesidir.

Elbette usul-ü dini, icmali delillerle bilmenin herkes için mümkün ve kolay olduğu açıktır. Ama dinî kuralların ve ahkamın ayrıntılarını kendine has yöntemlerle ana kaynaklardan (Kitap ve Sünnetten) çıkarmak (yani istidlale dayalı fıkıh) herkes için mümkün olmayıp, ancak bazı fertler bu yeteneğe sahip olurlar. Yüce Allah, İslâm dininde kullarını, güçlerini aşacak hükümlerle mükellef tutmamıştır.

Bu yüzden dinin yasalarını ve ahkamını delil üzere bilmek, farz-ı kifaye olarak söz konusu yeteneğe ve güce sahip olan şahıslara mahsustur. Diğerlerinin görevi cahilin alime müracaat etmesi gerektiğini ifade eden genel yasa (yani "hubre ve bilir kişiye müracaat etme" yasası) gereğince müçtehit ve fakih diye adlandırılan alimlere müracaat etmektir. (Bu müracaat etmeye taklit denir) Elbette söz konusu taklit, Kur'ân'ın nassına göre yasaklanan usul-ü dindeki taklitten ayrıdır.[1]

Allah-u Teâla usul-ü dinde başkasını taklit etmekten nehyediyor:

Bilmediğin şeyin üstünde durup ısrar etme.[2]

Şia'ya göre, hayatta olmayan müçtehidi taklit etmenin caiz olmadığını bilmeliyiz. Yani meseleyi içtihat yoluyla bilmeyen ve dinî vazifesi gereğince müçtehidi taklit etmesi gerekli olan bir şahıs, yaşamayan müçtehidin görüşüne ve fet-

---

1- Bu konuda, Usul-u fıkıh bilgisinin İçtihat ve Taklit bölümüne bakılsın.

2- İsra/36.

valarına uygun hareket edemez. Sadece eğer bir meselede bir müçtehidi taklit etmiş ve sonradan o müçtehit ölmüşse o meselede mezkur ölü müçtehidin taklidinde baki kalabilir. Fakat yeni çıkan meselelerde yine ölen müçtehidi taklit edemez. Bu mesele, Şia'nın fıkıh bilgisinin her zaman yeni ve dinamik bir şekilde kalmasının faktörlerindendir. Şia'da her zaman için bir grup insan, içtihat derecesine ulaşma yolunda çalışıyor ve fıkhî meselelerde inceleme yapıyorlar.

Fakat Ehlisünnet, hicrî beşinci yüzyılda dört fakihten (Ebu Hanife, Malik, Şafii ve Ahmed b. Hanbel) birinin mezhebine uymanın gerekliliğine dair icma etmeleri sonucu, insanın bizzat kendisinin içtihat etmesini ve dört fakihten başkasını taklit etmeyi caiz bilmiyorlar. Sonuçta Ehlisünnet'in fıkıh bilgisi 1200 yıl önceki seviyede kalmıştır. Son zamanlarda bazıları söz konusu icmayı bir kenara bırakıp, bizzat kendileri içtihat etmeye başlamışlardır.

9- Şia ve Naklî İlimler

İslâm alimlerinin çabası sonucu yazılan İslâmî ilimler, iki aklî ve naklî bölümlere ayrılır. Konuları nakle dayalı (lügat, hadis, tarih ve benzeri) ilimlere naklî ilimler, böyle olmayıp, aklî olan ve tefekkür sonucu yazılan felsefe ve matematik gibi ilimlere de aklî ilimler denir.

İslâm'da naklî ilimlerin meydana gelmesinde, Kur'ân-ı Kerim'in temel kaynak oluşu hususunda şüphe yoktur. Ensab, Tarih ve Aruz gibi bir kaç bilgi dışında genelde naklî ilimler bu semavi kitaptan doğmuşlardır.

Müslümanlar, dinî incelemeler ve bahisler sonucu bu ilimleri yazmışlardır ki, bunların Arap edebiyatına ait bölümünün önemlileri nahiv, sarf, maani, beyan, bedi ve lügat

bilgileri, dinî nasların zahirine ait dallarda da kıraat, tefsir, hadis, rical, dirayet, usul ve fıkıh bilgileridir.

Şia'nın da kendisine göre bu bilgilerin oluşturulmasında, arıtılmasında büyük katkısı ve rolü olmuştur. Hatta bu ilimlerin bir çoğunun kurucusu Şiîlerdir. Nitekim Arap edebiyatının nahiv bölümünü Peygamber'in (s.a.a) ve Hz. Ali'nin (a.s) ashabından olan Ebu'l-Esved-i Dueli, Hz. Ali'nin (a.s) imlası ve hidayeti üzere yazmıştır. Fesahat ve belagat (meani, beyan ve bedi) bilgisinin ünlü kurucularından birisi,[1] Al-i Büveyh padişahlarının vezirlerinden olan Sahip b. Abbad'dır ki Şiîdir. İlk lügate ait yazılan "Kitabü'l-Ayn" adlı eser, aruz bilgisinin kurucusu ve nahiv dalında ünlü bilgin Sibeveyh'in üstadı ve Mısırlı olarak tanınan ünlü bilgin Halil b. Ahmed'in eseridir ki bu şahıs[2] Şiîdir.

Kur'ân'da Asım kıraati[3] yalnız bir vasıtayla Hz. Ali'ye (a.s) varır. Kur'ân tefsirinde sahabenin en öncüsü tanınan Abdullah b. Abbas, Hz. Ali'nin (a.s) talebesidir. Ehlibeyt ve Şiîlerin hadis ve fıkıh dalındaki çalışmaları dört mezhebin fakihlerinin ve diğerlerinin, Şia'nın beşinci ve altıncı imamından yararlandıkları meşhurdur. Fıkıh usulü bilgisinde de Şia'da, Vehid Behbehani (1205 yılında vefat etmiştir) döneminde, özellikle Şeyh Murtaza Ensarî eliyle gerçekleşen hızlı gelişme, Ehlisünnet'in fıkıh usulüyle asla mukayese edilemez.

1- Vefeyat-ı İbn Hallekan, s.78. A'yanü'ş-Şia, c.2, s.231.

2- Vefayat, s.190. A'yanü'ş-Şia ve diğer teracim kitapları.

3- Suyuti'nin "İtkan" kitabı.

İKİNCİ YOL, AKLÎ ARAŞTIRMA

1- Akılsal Kelamî ve Felsefî Düşünce

Önce de belirttiğimiz gibi 120 Kur'ân-ı Kerim aklî düşünceyi onaylamış ve onu dinî düşüncenin bir parçası kılmıştır. Elbette bu onaylama karşılıklıdır, yani aklî düşünce de, Peygamber-i Ekrem'in (s.a.a) nübüvvetini tasdik ettikten sonra semavi vahiy olan Kur'ân'ın kelimelerinin zahiri ifadelerine, Peygamber-i Ekrem (s.a.a) ve Ehlibeytin beyanatına aklî hüccetler safında yer vermiştir.

İnsanın, Allah'ın kendisine vermiş olduğu fıtrata dayanarak kendi görüşlerini ispat ettiği aklî deliller, "Burhan ve Cedel" diye iki bölüme ayrılır.

Burhan; öğe ve unsurları, meşhur ve kesin olmasa bile gerçek öncüllere dayanan bir hüccet türüdür. Başka bir deyişle, burhanın unsur ve öğeleri insanın Allah'ın vermiş olduğu şuur ile kesinlikle kavrayacağı ve onaylayacağı önermeler olur. Böyle bir düşünce türü (söz gelimi üç sayısının dörtten küçük olduğu gibi) bildiğimiz gibi aklî bir düşüncedir. Böyle bir düşünce, evrenin genelini kapsayan örneğin; yaratılışın mebdei ve alemin ve alemdekilerin sonunun ne olacağı gibi konular hakkında gerçekleşirse buna da felsefî düşünce denir.

Cedel ise, öğelerinin bütünü veya bazısı meşhur ve söz götürmez olgulara dayalı bir hüccet türüdür. Nitekim din ve mezheplerin izleyicileri genelde kendi içlerinde mezhebi gö-

rüşlerini, o mezhebin söz götürmez temellerine dayandırarak ispat ederler.

Kur'ân-ı Kerim bu metotların her ikisini de kullanmış ve onda bu iki metoda örnek oluşturacak bir çok ayet mevcuttur.

Kur'ân-ı Kerim öncelikle varlık alemiyle ilgili genel kapsamlı olgular, evrenin genel düzeni, gökyüzü, yıldızlar, gece, gündüz, yeryüzü, bitkiler, hayvanlar, insanlar ve diğer varlıkların özel nizamları hakkında özgür düşünceye emrediyor ve aklî özgür düşünceyi en doyurucu bir ifadeyle övüyor.

İkinci olarak ta, -genelde kelamî araştırma denilen- aklî tefekkürün cedel türüne emrediyor. Tabii ki bunu da en iyi bir şekilde yani hakkı ortaya çıkarmak amacını taşıması, taassuptan uzak olması ve güzel bir ahlaki tavırla birlikte olmasıyla şartlandırıyor. Bu hususta Kur'ân şöyle buyuruyor:

> **Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel bir tarzda münakaşa ve mübahasede bulun.**[1]

2- İslam'ın Kelamî ve Felsefî Düşüncesinde Şia'nın Öncülüğü

Hiç kuşkusuz Şia azınlığı, Ehlisünnet ekseriyetinden ayrıldığı ilk günden bu yana sürekli savunduğu görüşler hakkında muhalifleriyle delil üzere tartışmaya koyulmuştur. Tartışmaların iki taraflı ve hasımların her birisinin katkısıyla olmasına rağmen, Şia devamlı girişimde bulunmuş, diğer tarafsa savunmaya geçmiştir. Bilindiği gibi tartışmada yeterli araç ve gereçleri hazırlama hususunda öncülük, girişimde bulunan tarafın üzerine düşer.

1- Nahl/125

Yine Ehlibeyt Mektebi'nin talebeleri olan Şiî araştırmacı ve alimler, her zaman için tedricen ilerleyen, ikinci yüzyıl ve üçüncü yüzyılın evvellerinde Mutezile mezhebinin yayılmasıyla, en doruk noktasına varan kelam ilmi dalında uzman olan mütekellimlerin ilk saflarında yer almışlardı.

Kaldı ki Eşaira, Mu'tezile ve başkalarından oluşan Ehlisünnet mütekellimlerinin silsilesi, Şia'nın birinci rehberi Hz. Ali'ye (a.s) varır.[1]

Tarihte on iki bin civarında tespit edilen sahabeden elimize ulaşan eserleri tanıyan kimseler, bunların içerisinde felsefî tefekkürü içeren bir tek eserin bile nakledilmediğini iyice bilirler. Yalnız Emirü'l-Mü'minin Hz. Ali'nin (a.s) ilahiyatla ilgili çekici açıklamaları, en derin felsefî tefekkürü içermiştir.

Sahabe, onlardan sonra gelen tabiin ve bilahare o dönemde yaşayan Arapların, felsefî düşünceyle hiç bir ilgileri yoktu. Hicretin ilk iki yüzyılı döneminde yaşayan bilginlerin sözlerinde, felsefî incelemelerden bir örnek bile görülmüyor. Yalnız Şia imamlarının, bilhassa birinci İmam Hz. Ali'nin (a.s) ve sekizinci İmam Hz. Rıza'nın (a.s) derin açıklamaları, felsefî düşüncelerden sonsuz hazineleri ihtiva eder. Talebelerinden bir grubu felsefî düşünceyle aşina edenler, bunlardır.

Evet, Araplar, felsefî düşünce metodundan uzaktılar. Fakat ilk kez hicretin ikinci yüzyılının başlarında Yunanca'dan tercüme edilen kitaplarda bazı felsefî düşüncelerle karşılaştı. Daha sonra hicretin üçüncü yüzyılının ilk dönemlerinde Yunanca, Süryanice ve diğer dillerden bir çok kitaplar tercüme edildi ve sonuçta felsefî düşünce tarzı bütün halka sunuldu. Fakihlerin ve mütekellimlerin büyük bir kesimi, yeni konuklar olan felsefe ve aklî ilimlere ilgi göstermediler. Bu muhale-

---

1- İbn Ebil Hadid'in Nehcü'l-Belâğa'ya yazdığı şerhin, birinci cildinin başları.

fetler, başlangıçta o zamanın hükümetinin bu ilimleri himaye etmesiyle pek fazla etkili olmadı. Ama kısa bir süre sonra sayfa değişti ve şiddetli yasaklamalarla birlikte felsefî kitapları denize döktüler. İsimleri belirlenmeyen bir grup telif ehlinin fikirlerinden kaynaklanan "İhvanu's-Safa" adlı risaleler, o dönemlerden kalan hatıra ve o zamanın kötü durumunun tanığıdır. Bu fetretten sonra dördüncü yüzyılın evvellerinde, felsefe, "Ebu Nasr-ı Farabî" eliyle ihya edildi. Beşinci yüzyılın başlarında da ünlü filozof "Ebu Ali Sina"nın çalışmaları sonucu felsefe tamamıyla genişletildi. Altıncı yüzyıldaysa İşrak felsefesini, Şeyh Sühreverdi arındırdı ve bu suçla sultan Selahaddin Eyyubi'nin emriyle öldürüldü. Ondan sonra felsefe, çoğunluk arasından göçtü ve yedinci yüzyılda felsefeyi arındırmaya çalışan ve İslâm ülkelerinin merkezinden uzakta Endülüs'te yaşayan İbn Rüşd adlı filozof haricinde meşhur ve namlı hiç kimse çıkmadı.[1]

3- Şia'nın Felsefe ve Diğer Aklî İlimlerdeki Azimli Çalışmaları

Şia, felsefî tefekkürün ortaya çıkmasında büyük bir etkinliği olduğu gibi, bu tefekkürün ve diğer aklî ilimlerin ilerlemesi ve yayılmasında önemli bir temel olmuş ve bu hususta devamlı çaba göstermiştir. Bu nedenle felsefe, filozof İbn Rüşd'ün vefatıyla Sünnî çoğunluğu arasından göç ettiyse de hiçbir zaman Şia içerisinden silinmedi. Böylece sonraları Hace Tusi, Mir Damad ve Sadrü'l-Müteallihin gibi namlı filozoflar gelmişler ve sırasıyla felsefe bilgisini tahsil etmeye ve yazmaya çalışmışlar. Yine sair aklı ilimlerde de, Hace Tusi ve Bircendi gibi diğer şahıslar yetişmişlerdir.

1- Yukarıdaki sözler Ahbarü'l-Hükema, Vefeyat ve diğer tercim kitaplarından elde edilebilir.

Bütün bu ilimler, bilhassa ilâhî felsefe Şia'nın devamlı çalışmaları sonucu büyük çapta derinleşmiştir. Hace Tusi, Şemsüddin Türke, Mir Damad ve Sadru'l-Müteallihin'in eserleri geçmişteki felsefecilerin eserleriyle mukayese edilirse bu husus netlik kazanır.

4- Felsefenin Şia'da Hayatını Sürdürme Nedeni

Şia içerisinde bulunan ve daha sonra diğerlerine aktarılan aklî ve felsefî düşüncenin doğuşunda en önemli faktör, Şia rehberlerinden yadigar kalan ilmî hazineler olduğu gibi, bu düşüncenin bekasında da en önemli neden Şiîlerin kutsal ve saygı gözüyle baktığı bu ilmî hazinelerdir. Tarih boyunca yazılan felsefî kitapları, Ehlibeyt'in ilim hazineleriyle mukayese etmemiz bu hususun açıklığa kavuşmasına kafidir. Çünkü gün geçtikçe felsefe, Ehlibeytin ilmî hazinelerine yakınlaşmakta ve on birinci yüzyılda takriben tabir değişikliğinden başka herhangi bir farkları kalmamıştır.

5- Şia Dahilerinden Birkaç Örnek

a) Sikatü'l-İslâm Muhammed b. Yakub-i Kuleyni: (Vefatı 1329 hicrî yılı.) O, Şia'da, rivayetleri usulden (Muhaddislerin Ehlibeyt İmamları'ndan öğrendikleri rivayetlerin yazıldığı ve her birine "Asl" adı verilen kitaplardan) çıkarıp, ayırt eden ve onları fıkıh ve itikat baplarına göre düzenleyen ilk şahıstır. Kâfi diye adlandırılan kitabı üç; usul, furu ve ravza (çeşitli konular) kısımlara ayrılmış, içerisinde on altı bin yüz doksan dokuz hadis yer almıştır. Şia aleminde en meşhur ve en muteber bilinen hadis kitabıdır. Temel kaynak sayılan "Kütüb-i Erbaa" denen hadis kitaplarından birisidir. Kâfi'den sonra gelen diğer üç hadis kitabıysa hicrî 381'de vefat eden "Şeyh Muhammed b. Babeveyh-i Kummi'nin "Men La Yahzuruhu'l-

Fakih" ve hicrî 460 yılında vefat eden Şeyh Tusi'nin telif ettiği iki "Tehzibu'l-Ahkam" ve "İstibsar" adlı kitaplarıdır.

b) Muhakkik lakabıyla maruf, Ebu'l-Kasım Cafer b. Hasan b. Yahya Hilli: O, fıkıh ilmi dalında dahilerden ve Şiî fakihlerin ileri gelenlerindendir. Onun "Şerayi" ve "Muhtasar'un Nafi" adlı fıkıh dalındaki iki kitabı şaheserlerdendir. Bu kitapların yazılmasından 700 yıl geçmesine rağmen yine de fakihler arasında onlara teclil ve azametle bakılmaktadır. Muhakkik Hilli, hicrî 676 yılında vefat etmiştir.

Muhakkik'ten sonra, hicrî 786 yılında Dimeşk'te Şiîlik suçuyla öldürülen ve "Şehid-i Evvel" lakabını alan "Şemseddin Muhammed b. Mekkî"yi saymak gerekir. Onun hapisteyken yedi gün zarfında yazdığı "Lum'a-i Dimeşkiyye" kitabı fıkıh dalındaki takdire şayan eserlerdendir.

Yine Muhakkik'ten sonra Şeyh Cafer Kaşifü'l-Gıta Necefi'-yi saymak gerekir. 1227 yılında vefat etmiş; fıkıh dalında yazdığı Keşfü'l-Gıta kitabı, onun değerli eserlerindendir.

c) Şeyh Murtaza Ensari Tusteri: Hicrî kamerî 1281 yılında vefat etmiştir. Şeyh Murtaza fıkıh usulü bilgisini arıtıp bu ilmin en mühim bölümü olan "Usul-u ameliyye" mecralarını en güzel şekilde yazmıştır. O zamandan yüz yıl aşkın bir süre geçmesine rağmen onun metodu şimdi de fakihler arasında izlenmektedir.

d) Diğer bir dahi hicrî kamerî 676 yılında vefat eden **Hace Nasireddin Tusî'dir**. O, kelam ilmini tam bir ilim dalı haline getiren ilk şahıstır. Onun şaheserlerinden birisi "Tecridu'l-Kelam"dır. Telifinden 700 yılı aşkın bir süre geçmesine rağmen kendi değerini, bu ilim dalındaki bilginler içerisinde korumuştur.

Bu kitaba Ehlisünnet ve Şiîler tarafından sayısız haşiyeler ve açıklamalar yazılmıştır. Hace Nasır'ın yalnız kelam bilgi-

sinde değil, felsefe ve riyaziyatta da kendi döneminin üstün bilginlerinden olduğu ve bu dallarda da dahilerden sayıldığı, aklî ilimler hakkında yazdığı değerli teliflerinden anlaşılmaktadır. Marage[1] şehrinin rasathanesi de onun eseridir.

e) Sadreddin Muhammed Şirazi: 972 hicrî kamerî yılında doğmuş ve 1050 hicrî kamerî yılında vefat etmiştir. O, felsefe ilminin konularını, İslâm aleminde üzerinden bunca süre geçtikten sonra dağınık durumundan çıkarmış ve riyaziyat meseleleri gibi birbirine bağlı zincir halkaları şekline getirerek tertiplemiştir.

Böylece ilk olarak bu ilimin kapsama alanına giren, ancak o güne dek söz konusu edilemeyen yüzlerce konuya felsefede bahsetme ve çözümleme imkanını verdi. İkinci olarak o güne kadar aklî düşüncenin üstünde sayılan bir kısım irfanî konuların kolaylıkla felsefede söz konusu edilmesini sağladı. Üçüncü olarak da asırlar boyu çözüm yolu bulunmayan, muammalara dönüşen ve anlamları bilinemeyen bir çok dinî ifadelerin zahirleri ve Ehlibeyt İmamları'nın derin felsefî beyanatı aydınlığa kavuştu. Neticede dinî ifadelerin zahirleri, irfan ve felsefe ele vermiş bir yöne doğru hareket etmeye koyulmuşlar. Elbette Sadrü'l-Müteallihin'den önce altıncı yüzyılın filozoflarından İşrak hikmetinin kurucusu Şeyh Sühreverdi ve hicrî sekizinci yüzyılın filozoflarından Şemseddin Muhammed Türke gibi bilginler bu hususta önemli adımlar attılarsa da muvaffakiyet tam anlamıyla ona nasip oldu.

Sadrü'l-Müteallihin bu yöntemle "Cevheri hareket" görüşünü, "Dördüncü boyut (bu'd-i rabi)" ve de "nisbiyet" görüşünü (düşüncede değil, objeler dünyasında) keşfetmeyi başardı. O, elliye yakın kitap ve risale telif etti. Felsefe dalında dört ciltlik "Esfar" kitabı, onun bu daldaki şaheserlerindendir.

1- İran'ın Doğu Azerbaycan'ında bir Azeri şehridir.

ÜÇÜNCÜ YOL, KEŞİF

1- İnsan ve İrfanî İdrak

İnsan fertlerinin büyük çoğunluğu, maneviyatı göz ardı edip günlük yaşantısının ihtiyaçlarını karşılamak ve kendi işlerine çeki-düzen vermeğe koyulmuşsalar da bu türün doğasında hakikati görme iç güdüsü mevcuttur. Bu iç güdü bazı insanlarda uyanır ve onu bir kısım manevî idraklere sevk eder.

Bütün insanlar, hakikatleri hayal ve hurafe sanan safsatacılar ve şüphecilerin aksine sabit bir gerçeğin varlığına inanırlar. Bazen yaratılış aleminin sabit gerçeğine temiz kalp ve saf zihinle nazar ettiğinde, cihanı teşkil eden parçaların devamsızlığını anlar. Cihan ve onda vuku bulan olayları güzel sabit bir gerçeği gösteren aynalar gibi bulur. Bu idrakten kaynaklanan lezzet, diğer lezzetlerin hepsini bakıcının gözünde küçültür ve böylece onu maddî yaşantının devamsız ve tatlı görüntülerinden alı koyar.

Bu, Allah'a inancı olan insanın dikkatini daha üstün bir aleme çeken ve pak Allah'ın hüccetini onun kalbinde yerleştiren irfanî cazibedir. Bu cazibe, insanlara her şeyi unutturur; bütün uzun arzular ve ümitleri bir kenara atar; insanları gözle görülmeyen ama görülen ve işitilenlerden daha aşikar olan Allah'a tapmaya ve O'na metih ve sena etmeye yöneltir. Gerçekte insan toplumunda ilâhî dinleri meydana getiren faktör, bu batini cezbedir. Arif, Allah'a sevap ümidi veyahut azap korkusundan değil, sevgi ve muhabbet üzere tapan kimseye

denir.[1] Bu yüzden irfanı, diğer meslekler karşısında bir meslek olarak nitelendirmemek gerekir. İrfanı, Allah'a tapma ve dinlerin hakikatini idrak etmek amacıyla izlenilen "aklî düşünce ve dinî nasların zahiri" yolu karşısında bir yol saymak gerekir.

İlâhî dinlerde, hatta veseniyette bile bu yolu takip edenler vardır. Veseniyet'te, Kelimiyet'te, Mesihiyet'te, Mecusiyet'te ve İslâm'da arif ve gayr-ı arif vardır.

2- İslâm'da İrfanın Doğuşu

Rical kitaplarında yazılı olan ve tanınan, sayısı on iki bine yakın Peygamber-i Ekrem'in sahabeleri içerisinde, doyurucu beyanatı, manevî hayat merhaleleri ve irfanî hakikatlerden sonsuz hazineler içeren şahıs yalnız Hz. Ali (a.s)'dır. Elimizde bulunan diğer sahabelerin eserlerinde, bu konulardan bir haber yoktur. Hz. Ali'nin (a.s) yâreni ve talebeleri arasında, İslâm'da çıkan bütün ariflerin, Hz. Ali'den sonra onları kendi silsilelerinin başlarında saydıkları Selman-ı Farsi, Üveys-i Karani, Kumeyl b. Ziyad, Ruşeyd Hacerî ve Meysem-i Tammar gibileri bulunmaktadır. Bu tabakadan sonra hicrî ikinci yüzyılda zahitler sırasında bulunan ve halk arasında evliya-i Haktan ve pak şahıslardan sayılan, ama ifran ve tasavvufla tezahür etmeyen Tavus Yemani, Malik b. Dinar, İbrahim Edhem ve Şakik Belhi gibileri bile, kendilerinden önceki tabakaya olan terbiyet bağlılığını gizlememişlerdir.

1- İmam Cafer Sadık (a.s) şöyle buyuruyor: "İbadet üç kısımdır. Bir grup korkudan Allah'a tapar ve bu kölelerin tapmasıdır. Diğer bir grup da Allah'a iyi mükafat ümidiyle tapar ve bu da tacirlerin tapmasıdır. Bir grup da sevgi ve muhabbetle Allah'a tapar. Böylesi, hür kişilerin tapmasıdır ve bu tapmaların en üstünüdür." (Biharü'l-Envar, c.15, s.208)

Hicrî ikinci yüzyılın sonlarında ve üçüncü yüzyılda Bayazid Bestami, Maruf Kerhi, Cüneyd-i Bağdadi ve bunun gibilerinden oluşan diğer taifeler gelmişler ve irfanî tarikatları izlemişlerdir. Bunlar irfan ve tasavvufla tezahür etmişler ve zahiri iyi olmayan birtakım keşif ve şuhud (gözlem) adına söyledikleriyle, o zamandaki fakihlerin ve kelam bilginlerinin bunların aleyhine ayaklanmasına, böylece bir takım zorluklar çıkarılmasına ve çoğunun yeraltı hapsine yahut işkenceye tabi tutulmasına ve yahut da asılmasına sebep olmuşlardır. Ama bununla birlikte muhalifleri karşısında gösterdikleri direnişler sonucu, gün geçtikçe tarikatları ilerlemiş ve hicrî yedinci ve sekizinci yüzyılda en doruk noktaya ve güce varmıştır. Sonraları bazen üstün ve bazen de aşağı ve güçsüz mevkide varlığını bu güne dek sürdürmüştür.[1]

İsimleri tezkirelerde yer alan irfan şeyhlerinin ekseriyeti zahirde Ehlisünnet mezheplerine tabi idiler. Kitap ve sünnete dayanmayan bir takım gelenek ve abadı içeren bugünkü tarikatlar onlardan kalmadır. Elbette adab ve rüsumatlarından bazıları Şia'ya da sızmıştır.

Bazıları İslâm'da irfanî seyr ve süluk için herhangi bir programın açıklanmadığını, marifet-i nefs yolunun Müslümanlar tarafından çıkarılıp, bunun da Allah katında makbul olduğunu iddia ederler. Nasıl ki Ruhbanlık, Hz. İsa'nın (a.s) tebliğ ve davetinde olmayıp, daha sonra Hıristiyanlar tarafından çıkarılmıştı.[2]

1- Teracimle ilgili kitaplara, Tezkiretü'l-Evliya, tarikatlar hakında ve bu konuda yazılan diğer kitaplara bakınız.

2- Yüce Allah şöyle buyuruyor: **"Türettikleri ruhbanlığı ise, biz onlara emretmedik. Ancak Allah'ın rızasını kazanmak için türettiler."** (Hadid/27)

Bu yüzden tarikat şeyhleri, rüsumat ve adaptan maslahat gördüklerini sulûk programına sığdırmış ve kendi müritlerine onları destur vermişler. Sonuçta müstakil ve geniş çaplı bir program meydana gelmiştir.

Zikir telkini, hırka, müzik ve gınadan yararlanma, zikir anında vecde gelme gibi merasimler bunlara örnek gösterilebilir. Bazı silsilede iş bir yere vardı ki tarikat, şeriata ters düştü. Böylesine tarikat taraftarları amelen Batıniyye'ye bağlanmış oldular.

Ama Şia'nın görüşleri göz önünde bulundurularak İslâm'ın ana kaynakları (Kitab ve Sünnet) araştırılırsa, elde edilen sonucun bu programların tam tersine olduğunu görürüz. Dinî beyanatın bu gerçeğe kılavuzluk etmemesi yahut bazı programları açıklamada ihmallik göstermesi veyahut bu hususta herhangi biri hakkında farz ve haramlardan vazgeçmesi asla mümkün değildir.

3- Kitap ve Sünnetin, Marifet-i Nefs ve Kurallarına Yönelik Kılavuzluğu

Allah-u Teâla bir çok ayette insanları Kur'ân hakkında derin tefekküre davet ediyor ve yüzeysel düşünceyle yetinmemelerini emrediyor. Bir çok ayetlerde varlık dünyasının ve onda var olan istisnasız bütün her şeyin kendi ayetleri ve nişaneleri olduğunu vurguluyor.

Ayet ve nişane kelimeleri üzerinde biraz derin düşünürsek, bunlara, kendilerine değil başka bir şeye gösterge oldukları için ayet ve nişane denildiği ortaya çıkar. Örneğin; tehlike göstergesi olan kırmızı lambayı gören biri lambanın varlığına ve yapısına değil, tehlikenin varlığına dikkati çekilir ve tasarısında tehlikeden başka bir şey canlanmaz. Eğer lambanın

varlığı, yapısı ve rengi hakkında fikre dalarsa zihninde tehlike anlamı değil de lambanın yapısı veyahut camın rengi yer alır.

Buna göre dünya ve olguların hepsi, bütün yönleriyle Allah'ın nişaneleri olursa varlıklarında asla kendilerinden bağımsızlığa sahip olmaz ve hangi açıdan bakılırsa bakılsın pak Allah'tan başkasını göstermezler. Kur'ân'ın hidayeti ve talimi üzerine, dünya ve onda olanlar hakkında böyle bir bakış açısına sahip olan kimse, pak Allah'tan başkasını idrak etmez. Böyle biri dünyanın zahirindeki çekici güzellik yerine, bu açıdan tecelli ve zuhur eden sonsuz çekicilik ve güzelliği görür. Bu nedenledir ki insan, varlık harmanını savurarak kalbini ilâhî sevgiye adamış olur.

Bilindiği gibi bu idrake göz, kulak ve diğer organlar veyahut hayal ve akıl gücü vasıtasıyla varılmaz. Çünkü bu araçlar ve işlevleri birer ayet ve nişanedirler ve bu tür hidayette unutulmuşlardır.[1]

Çaba ve azmini, ancak Allah'ı anmak ve ondan başka bütün her şeyi unutmaya adayan kimse. **Allah'ın, "Ey inananlar, siz, kendi nefsinize bakın; doğru yolu buldunuzsa sapık kişi, size bir zarar veremez"**[2] buyruğunu işittiğinde, gerçek ve kâmil hidayeti içeren tek ana yolun nefsinden geçen yol olduğunu ve onun gerçek hidayetçisi olan Allah'ın, onu kendi nefsini tanıması, diğer bütün yolları terk etmesi ve Allah'a, kendi nefsi açısından bakmasıyla görevlendirdiğini anlar.

Bu yüzden Peygamber-i Ekrem (s.a.a) şöyle buyurmuştur:

> Kendisini tanıyan Allah'ını tanır.[3]

1- Hz. Ali (a.s) şöyle buyuruyor: *"Marifet ihatası altına giren, Allah değildir. O, delili kendisine hidayet edendir."* (Bihar, c.2, s.186)

2- Maide/105.

3- Gureru'l-Hikem, c.2, s.665.

Ve yine şöyle buyurmuştur:

> Sizlerden kendilerini iyi tanıyanlar, Allah'ını iyi tanıyanlarınızdır."

Bu yolu izlemenin programı bir çok ayetlerde belirlenmiştir. Örneğin Allah'ı anmayı emreden şu ayet.[1] "**Öyleyse beni anın ben de sizi anayım.**" vb. ayetler ve yine salih amelleri ayrıntılarıyla açıklayan ve "Peygamberinize uyun" sözleriyle son bulan, örneğin Ahzab Suresi'nin 21. ayeti gibi bazı ayet ve hadisler, İslâm'ın herhangi bir yolu hak yol bilip ona davet etmemesi yahut ta yolu tanıttıktan sonra programı belirtmeyip, unutması veya ihmal etmesi, Allah-u Teâla "**Biz, sana halkın dini ve dünyasıyla ilgili her şeyi açıklayıp anlatan kitabı indirdik.**"[2] buyurmasıyla birlikte, nasıl düşünülebilir ve mümkün olabilir?

1- Bakara/152.

2- Nahl/89.

3. Bölüm

İMAMİYYE ŞİASI AÇISINDAN İSLÂMÎ İNANÇLAR

ALLAH'I TANIMA

Bu konu sekiz başlık altında incelenecektir:

1- Varlık ve Hakikat Açısından Dünyaya Bakış
(Allah'ın Varlığının Zarureti)

2- İnsan ve Dünya Arasındaki İlişkiler Açısından Dünyaya Bakış. Allah'ın Birliği

3- Zat ve Sıfat

4- Allah'ın Sıfatlarının Manası

5- Sıfatla İlgili Açıklama

6- Fiil Sıfatlar

7- Kaza ve Kader

8- İnsan ve İhtiyar

1- Varlık ve Hakikat Açısından Dünyaya Bakış (Allah'ın Varlığının Zarureti)

İnsanın var olmasıyla onunla birlikte olan idrak ve şuur, ilk attığı adımda ona Allah ve yaratılanların varlığını aydınlatır. Çünkü, kendileri ve bütün her şeyin var oluşunda şüpheye düşen ve varlık dünyasını hayal ve batıl düşünce sanan kimselerin aksine biliyoruz ki, idrak ve şuurla yaratılan bir insan her şeyden önce kendisini ve dünyayı idrak eder yani kendisinin ve kendi dışındaki varlıkların varlığında tereddüt etmez. İnsan var olduğu sürece bu idrak ve ilim onunla birliktedir ve herhangi bir kuşku ve değişimi kabullenmez.

İnsanın, şüpheci ve safsatacı karşısında ispat ettiği bu gerçek varlık, sabittir, hiç bir zaman butlan ve değişimi kabul etmez. Yani gerçeği inkar eden şüpheci ve safsatacının sözü asla doğru değildir. Neticede varlık dünyası sabit bir gerçeği içermiştir.

Ama bununla birlikte gördüğümüz bu varlıkların her biri kısa yahut uzun bir süreden sonra varlığını kaybediyor ve yok oluyorlar. Böylece görülen dünya ve parçaları, gerçeğin ve varlığın özü olmadığı belki kendileri dışında sabit bir gerçeğe dayalı oldukları, onunla var oldukları, onunla bağlantıda oldukları sürece varlıklarını sürdürdükleri, ondan koptukları anda yok olmaya mahkum oldukları ortaya çıkmış olur.[1] Bizler butlanı kabullenmeyen böyle bir varlığa (Vacibe'l-Vücud, yani) Allah adını veriyoruz.

2- İnsan ve Dünya Arasındaki İlişkiler Açısından Dünyaya Bakış

Önceki bölümde Allah'ın isbatı için izlenilen yol çok açık, sade ve hiç bir zorlukla karşılaşmadan fıtratla izlenebilen bir yoldur. Ama halkın çoğu devamlı maddiyatla meşgul oldukları ve hissi lezzetlere kapıldıkları için dejenere olmamış pak fıtrata dönüşleri çok zor ve ağırdır.

Bu yüzden pak dininin genel insanlar için olduğunu tanıtan ve dinî talimat karşısında hiçbir kimse hakkında fark gözetmeyen İslâm dini, Allah'ın varlığını bu tip insanlara ispatlama amacıyla başka bir yol izlemiş ve insanları pak fıt-

---

1- Allah-u Teâla Kur'ân'da bu tür burhana işaret ederek şö - le buyurmuştur: **"Peygamberleri dediler; gökleri ve yeryüzünü yaratan Allah'ta şüphe edilir mi? (O, gökleri ve yeryüzünü yokluktan yaratmıştır)."** (İbrahim/10)

ratlarına teveccüh etmekten alıkoyan yoldan girip onlarla konuşmuş ve onlara Allah'ı tanıtmıştır.

Kur'ân-ı Kerim, insanlara Allah'ı tanımak için çeşitli yollar sunmuştur. Bunların arasından en fazla düşüncelerini dünyanın yaratılış ve ona hakim olan kurallara çekmiş, gökyüzünde ve kendi nefislerinde mütalaa etmeye davet etmiştir. Çünkü insanoğlu bir kaç günlük yaşantısında hangi yolu seçerse seçsin ve neye dalarsa dalsın, varlık dünyası ve ona hakim olan kurallar dışına çıkamaz. Onun şuur ve idraki, yeryüzü ve göklerdeki şaşırtıcı sahneleri seyretmekten kendisini alamaz.

Bildiğimiz gibi gözle görülen bu geniş varlık dünyasının parçalarının her biri ve bütünü sürekli olarak değişme halindedirler ve her zaman için yeni bir şekilde tecelli ederler.[1] İstisna kabul etmeyen etkenlerin tesiri altında var olurlar. Uzak gezegenlerden, dünyanın parçalarını teşkil eden en ufak zerrelere kadar, her biri istisna kabullenmeyen kurallarıyla şaşırtıcı bir şekilde uygulanan apaçık bir sistemi içerirler ve kendi etkisi sınırındaki her şeyi, en aşağı dereceden en kâmil dereceye ve hedefi olan kemal doğrultusunda itmekte ve sürüklemektedir.

Özel nizamların üstünde, umumi ve genel nizamlar ve nitekim en üst düzeyde dünyanın sayısız parçalarını ve yine

---

1- Allah-u Teâla şöyle buyuruyor: "**Şüphe yok ki, göklerde ve ye - yüzünde deliller var elbet inananlara. Ve sizin yaratılışınızda ve yürüyen mahlukatı yayışında iyice inanıp anlamış topluluğa deliller var. Ve geceyle gündüzün, birbiri ardınca gelip gitmesi ve Allah'ın, gökten, rızka ait yağmur yağdırıp da o sayede ölümünden sonra yeryüzünü diriltmesi ve rüzgarı dilediği yerden dilediği yere estirmesi, delillerdir akıl eden topluluğa. İşte bunlar, Allah'ın ayetleridir ki gerçek olarak okuyoruz sana; Allah'ın sözünden ve delillerinden sonra hangi söze inanırlar ki?**" (Casiye/3-6)

küçük nizamlarını birbiriyle ilintili kılan ve uygulaması süresince hiçbir zaman şaşmayan ve istisna kabullenmeyen dünya genel nizamıdır.

Örneğin, yaratılış nizamı bir insana yeryüzünün bir tarafında yer vermişse onun vücut yapısını çevresiyle uyum sağlayabilecek biçimde terkip kılmış ve yaşam çevresini de muhabbetli bir dadı gibi onu besleyecek bir şekilde düzenlemiştir. Güneş, ay, yıldızlar, toprak, su, gece ve gündüz, mevsimler, rüzgar, bulut, yağmur, yer altı ve yer üstü zenginlikler ve kısacası bütün her şey güçlerini onun rahatlığını temin etmek için sarf ederler. Biz böyle bir bağımlılığı, yaratıklar ve onun uzak ve yakın komşuları ve yaşadığı bölgede bulmaktayız.

Bu bağımlılığı varlıkların iç donatımlarında da bulmaktayız. Yaratılış eğer insana ekmek vermişse ona varabilmek için ayak, tutmak için kol, yemek için ağız ve çiğnemek için de dişler vermiştir. Ve onu zincir halkaları gibi birbiriyle ilintili bir takım şeylerle ve hedefiyle (kemal ve beka) bağlaştırmıştır.

Dünya bilim adamlarının, uzun yıllar süren araştırmalar sonucu elde ettikleri sonsuz ilintilerin, yaratılışın sırları karşısında küçük bir başlangıç noktası olduğunda ve bunun ardından sonsuz sırların var olduğunda ve her yeni bir keşfin insanoğluna sayısızca meçhulleri çıkaracağında hiç bir kuşkuları yoktur.

Acaba parçalarının her birisi kopuk hâlde yahut birlik ve bağımlılık halinde sahip olduğu şaşırtıcı istihkamıyla sonsuz bir kudret ve ilmi ispatlayan bu geniş varlık dünyasının yaratıcısı olmadığı ve sebepsiz var olduğu nasıl söylenebilir?

Yoksa bu büyük ve küçük, kısacası sayısız ve sağlam bağlılıklar icat etmesiyle dünyayı büyük bir bütünlük haline getiren, uygulanışında hiçbir zaman şaşırmayan ve kanunları asla istisna kabul etmeyen dünya genel düzeni acaba hesapsız

ve tesadüfi olarak mı meydana gelmiş? Yahut bu varlıklar ve evrenin büyük ve küçük çevreleri, var oluşundan önce kendisine bir düzen ve yol seçmiş ve var oluşundan sonra onu takip edip uygulamakta mıdır?

Yahut ta tam bir bağlılığa ve bütünlüğe sahip olan bu evren çeşitli nedenlerden kaynaklanmış ve çeşitli düsturlarla mı hareketini sürdürmektedir?

Kuşkusuz her bir sonucu bir nedene bağlı bilen ve bazen gizli bir nedeni bulmak için zamanlar harcayan ve o konuda incelemeye ve ilmî zafer peşine koyulan, düzen ve sırayla birbirinin üzerine bırakılan bir kaç kiremidi gördüğünde muhakkak bir proje ve amacın olmasına ve bunun ilim ve kudrete dayalı olduğuna inanan bir kimse, evrenin ve bu sistemin nedensiz var oluşunu tasavvur edemez.

O hâlde, evren ve ona hakim olan kurallar, büyük bir yaratıcının eseridir. Onları sonsuz kudreti ve ilmiyle var etmiş ve bir hedefe doğru itmektedir. Cüzi nedenler sonucunda meydana gelen cüzi vakıalar onunla sonuçlanır ve bütün yönüyle onun emri ve tedbiri altındadırlar. Bütün her şey, varlığında O'na muhtaçtır ve O hiçbir şeye muhtaç değil ve herhangi bir neden ve şartla sınırlı değildir.

Bölüm Sonu: Allah'ın Birliği

Evrenin bütün gerçekleri sınırlıdır. Yani nedenin var olması farzına göre varlığa sahip ve nedenin olmayışı farzıyla yok olmaya mahkumdurlar. Varlık hakikatleri sınırlıdır. O sınır dışında yokturlar. Ancak Allah'tır ki O'nun için sınır ve had düşünülemez. Çünkü mutlak gerçektir ve her farza göre varlığa sahiptir ve herhangi bir şart ve nedenle sınırlı ve ona muhtaç değildir.

Nasıl ki, herhangi bir hacmi ve oylumu sınırsız farz edersek onun dışında diğer bir oylum düşünülemez, düşünülse bile

birinci hacmin aynen kendisi olacaktır. Sonsuz ve sınırsız varlık hakkında da sayı ve rakam düşünülemez. Çünkü herhangi bir ikinci düşünülmek istenirse birincisinin dışında ve onunla farklı olmalıdır ve böylece her ikisi de sınırlı ve mütenahi varlık olacak ve her birisi diğerinin gerçeğine sınır ve had getirmiş olacaktır. Öyleyse Yüce Allah tektir ve ortağı yoktur. [1]

1- Cemel Savaşı'nda bir Arap Müminlerin Emiri Hz. Ali'ye (a.s) yaklaşarak "Ey Emire'l-Müminin, sen Allah'ın bir olduğunu mu söylüyorsun?" diye sordu. (Bunu duyanlar) her bir taraftan "Hz. Ali'nin (a.s) fikrinin ne kadar meşgul ve dağınık olduğunu görmüyor musun?" diyerek üzerine yürüdüler.

Emirü'l-Mü'minin *"Onu kendi haline bırakın."* diye buyurdular. *"Çünkü bu Arab'ın sorduğu soru, bu cemaatle uğruna savaştığımız amaçla ilgilidir."* Sonra Arab'a şöyle buyurdu:

"Allah birdir" sözü dört anlam taşıyabilir: Bu anlamlardan ikisi yanlış ve diğer ikisi doğrudur. İlk yanlış mana, "Allah birdir" sözüyle sayı ve rakamın kastedilmesidir. Bu anlam doğru değildir, çünkü ikincisi olmayan bir varlık, rakam ve sayıyla ölçülemez. Allah'ın üçün üçünsüdür olduğunu (Hıristiyanların sözüne işarettir) söyleyenlerin kâfir olduklarını bilmiyor musun?

"Filan şahıs halktan biridir." denilip bununla onun türden biri olduğu anlamı kastedilir. Bu anlam da Allah hakkında doğru değildir. Çünkü bu, teşbihi ve Allah'ı benzetmeyi gerektirir ki Allah teşbihten yüce ve münezzehtir.

Doğru olan iki anlama gelince, birincisi şudur ki, "Allah birdir." der ve bununla O'nun benzeri bulunmadığını kasteder. Evet Allah, böyledir. İkincisi ise şudur: "Allah birdir." der ve bununla O'nda zihinsel, vehimsel ve objesel çokluk ve bölünmenin düşünülemeyeceğini kasteder. Evet Allah, böyledir. (Biharu'l-Envar, s.65)

Yine İmam Ali şöyle buyuruyor: "Allah'ı bilmek, O'nu eşsiz ve yegane olarak bilmektir." Yani sınırsız varlık olan yüce Allah'ı ispat etmek, O'nun vahdaniyetini ispat için yeterlidir. Çünkü sınırsız ve sonsuz varlık için ikinci düşünülemez. (Biharu'l-Envar, c.2, s.186)

3- Allah'ın Zatı ve Sıfatı

Bir insan hakkında aklî incelemede bulunursak onun kişiliğini ortaya koyacak bir zata ve o zatı tanıtacak bir takım örneğin filanın evladı yahut oğlu olması, bilgili, güçlü, uzun ve güzel olma yahut karşıt sıfatlar gibi özelliklere haiz olduğunu görürüz.

Bu sıfatların bazıları örneğin birincisi ve ikincisi gibi, hiçbir zaman zattan ayrı düşünülemez olmalarına, bilgili ve güçlü olmak gibi diğer bazı sıfatlar da zattan ayrılır ve insanlara göre farklı olmalarına rağmen hepsi zat dışı ve her biri ötekinden farklı şeylerdir.

Zatın sıfatla ve sıfatın birbirleriyle zıt olması, sıfata sahip bulunan zatın ve zatı tanıtan sıfatların her ikisinin de sınırlı ve mütenahi olmasını kanıtlayacak en iyi delildir. Çünkü zat gayr-i mütenahi ve sınırsız olsaydı, bütün sıfatları kapsar ve sıfatlar da birbirlerini içerirlerdi. Neticede hepsi bir şey olurdu. Mesela farz edilen insanın zatı güçlülük olsaydı, güçlü olmak, bilgili olmak, uzunluk ve güzellik her birisi diğerinin aynısı olurdu ve sonuçta bu manaların hepsi bir manadan fazla olmazdı.

Buraya kadar ki açıklamalardan, Yüce Allah'ın zatı için söz konusu sıfatların ispat edilemeyeceği aydınlığa kavuştu. Çünkü sıfat, sınır getirmeksizin düşünülemez ve Allah'ın Mukaddes zatı her türlü sınırlamadan münezzehtir (hatta ettiğimiz tenzihten bile. Çünkü tenzih de gerçekte bir sıfatı ispat etmek demektir).

4- Allah'ın Sıfatlarının Anlamı

Yaratılış dünyasında bir çok kemallerin sıfat şeklinde zuhur ettiğini biliyoruz. Bunlar bulundukları her şeyi daha da kâmil edip var oluşsal değerini çoğaltacak olan bir takım

müspet sıfatlardır. Bu konu insan gibi canlı bir varlığı, taş gibi cansız bir varlıkla mukayese ettiğimizde açıklığa kavuşur.

Kuşkusuz bütün bu kemalleri Allah-u Teâla var etmiş ve lütfuyla bizlere bağışlamıştır. Kendisinde bu sıfatlar olmasaydı, diğerine bağışlayamaz ve başkasını kemale eriştiremezdi. Bu yüzden aklıselim gereğince yaratıcının ilim, kudret ve bütün her gerçek kemale haiz olduğunu söylemek gerekir.

Kaldı ki önceden de belirtildiği gibi ilim, kudret ve kısacası bütün hayat eserleri yaratılış düzeninde belirgin bir şekilde kendini göstermektedir.

Ancak Allah'ın zatı sınırlı ve mütenahi olmadığı için sıfat biçiminde O'na isnat edilen bu kemaller gerçekte zatının ve birbirlerinin aynısıdırlar.[1] Zatla sıfat ve sıfatların birbirleriyle olan zıtlık ve ayrılıkları ancak mefhum ve kavram merhalesindedir. Gerçekte parçalanmayacak bütünlükten başka bir şey değildir.

İslâm dini izleyicilerini yakışmayan bu yanlışlıktan (Allah'ı nitelendirmek sonucu sınırlamak yahut tüm kemalleri O'ndan soyutlamak) uzaklaştırmak için onları ispatla nefy arasında korur[2] ve onlara şöyle inanmalarını emir verir: Allah

---

1- İmam Sadık (a.s) şöyle buyuruyor: *"Allah, sabit bir varlıktır. İlmi O'nun kendisidir, herhangi bir malum olmadığı hâlde bile. Duyma sıfatı O'nun kendisidir, duyulacak bir şey yokken. Görme sıfatı O'nun kendisidir; görülecek şey yokken. Kudreti O'nun kendisidir, makdur olmadığı hâlde."* (Bihar, c.2, s.125)

Bu hususta, Ehlibeyt'ten elimize ulaşan sayısız hadisler vardır. Nehcü'l-Belâğa, Uyun-u Ahbarı'r-Rıza, Tevhid-i Şeyh Saduk ve Bihar 2. cilte müracaat edilsin.

2- İmam Muhammed Bâkır (a.s), İmam Cafer Sadık (a.s) ve İmam Rıza (a.s) şöyle buyuruyorlar: *"Allah-u Teâla karanlıkla karışmayan bir nur, cehli bulunmayan bir ilim ve ölümü olmayan bir hayattır."*

ilim sahibidir başkaları gibi değil. Kudretlidir diğerleri gibi değil. Duyar; görür, kulak ve gözle değil ve diğer sıfatlarda aynen böyledir.

5- Sıfatlarla İlgili Açıklama

Sıfatlar kemal ve eksik sıfatlar olmak üzere ikiye bölünür. Önceden de belirtildiği gibi bu nitelikleri taşıyan varlığın var oluşsal değerinin ve eserlerinin çoğalmasına sebep olan ispat yönlü kavramlara kemal sıfatlar denir. Canlı, bilgili ve güçlü bir varlığı, cansız, bilgisiz ve güçsüz bir varlıkla karşılaştırdığımızda bu mana açıklığa kavuşur. Eksik sıfatlarsa kemal sıfatların tam aksidir.

Cahillik, acizlik, çirkinlik, hastalık ve benzeri eksik sıfatlara dikkat edecek olursak kavram açısından olumsuz olduklarını, kemal ve bir nevi var oluşsal değerden yoksunluğu belirttiklerini görürüz. Buna göre eksik sıfatların olmaması, kemal sıfatların var olması demektir. Örneğin cahilliğin ve güçsüzlüğün olmaması güç ve bilginin olması demektir.

Kur'ân-ı Kerim'in bütün kemal sıfatları vasıtasız olarak Yüce Allah'a ispatlaması ve her türlü eksik sıfatı nefy edip, karşıt sıfatları ispatlaması da bu yüzdendir. Sözgelimi: "O'dur bilen, gücü yeten." "O diridir", "ne uyuklamaya kapılır, ne uykuya dalar", "Bilin ki siz Allah'ı aciz bir hale getiremezsiniz."

Elbette yüce Allah'ın sınırsız, hadsiz ve mutlak varlık olduğunu unutmamak gerekir. Bu yüzden Allah'a isnat edilen

---

İmam Rıza (a.s) şöyle buyuruyor: *"Halkın görüşleri Allah'ın sıfatı hakkında üçe ayrılır: Bir grup Allah'a sıfat isnat ederler ama mahlukata benzetmekle. (Allah'ın sıfatını yaratılmışların sıfatı gibi bilirler). Diğer bir grup, sıfatı Allah'tan nefy ederler. Üçüncüsü ve doğru görüş: Allah'ı diğerlerine benzetmeksizin sıfatı ispatlamaktır."* (Bihar, c.2, s.94)

her türlü kemal sıfat, O'na sınır getirmez.[1] O, maddî, cismani, zaman ve mekanla sınırlı değildir. Hadis olan (sonradan yaratılan) her türlü hali sıfattan münezzehtir. O'na gerçekten isnat edilen bütün sıfatlar, sınırlılık manasından arındırılmıştır. Nasıl ki, Şura Suresi'nin 11. ayetinde "**O'na hiçbir benzer yoktur.**" buyuruyor.

6- Fiil Sıfatlar

Sıfatlar, ayrıca başka bir açıdan "zat sıfatlar ve fiil sıfatlar" diye ikiye bölünürler. Şöyle ki bazı nitelikler fakat nitelenmişe dayanır ve onun aracılığıyla varlığını gösterir. Örneğin hayat, ilim ve kudret gibi nitelikler diri, bilgili ve güçlü insanla varlığını korur ve insanın, diğerleri farz olunmadan bu gibi nitelikleri taşıması düşünülebilir. Ama bazı sıfatlar sadece nitelenmişe dayalı olmakla kalmayıp, zatın mezkur sıfatla nitelenmesi için diğer bir şeyin varlığını zorunlu kılar. Örneğin yazıcı ve konuşmacı olmak, istekte bulunmak ve benzeri sıfatlar. Yazıcılıkta mürekkep, kalem, kağıt vb. konuşmacılıkta işitici ve istekte bulunmakta istenilecek bir şeyin olması şarttır, bu sıfatın gerçekleşmesinde sadece insanı farz etmek, yeterli olmaz.

Bu açıklamalardan anlıyoruz ki: Allah'ın hakiki -ve zatıyla bir olan- sıfatları ancak birinci tür sıfattır. Ama sıfatların gerçekleşmesinde başka bir şeyin katkısı olduğu ve yaratıkların yaratılmasıyla Allah'a isnad edilen bütün sıfatların Allah'ın zatıyla bir ve zati sıfatlar olması söylenilemez.

1- İmam Cafer Sadık (a.s) şöyle buyuruyor: *"Yüce Allah, zaman, mekan, hareket, intikal ve sükunla nitelendirilmez. Çünkü bütün bunların yaratıcısı,O'dur."* (Bihar, c.2, s.96)

Yaratılıştan sonra Allah'a isnat edilen yaratıcı, faal, rab=besleyici, dirilten, öldüren, rızık veren vb. isimler O'nun zatıyla bir olmayıp zat dışı ve fiil sıfatlardır.

Fiil sıfat, işin yapılmasından sonra zattan değil de fiilden çıkarılan ve takılan sıfatlara denir. Örneğin yaratıcı sıfatı, yaratılışın gerçekleşmesinden sonra yaratılanlardan çıkarılan ve algılanan bir sıfattır. Bu tip sıfatlar Allah'ın zatına değil de yarattıklarına dayalı olduğu için bunun gerçekleşmesiyle O'nun zatı bir halden diğer bir hale değişmez.

Şia, irade ve kelam sıfatını bu kelimelerin zahirinden anlaşılan anlamlarına göre (irade, istemek, kelam yani lafız aracılığıyla açıklama) fiil sıfatı bilir.[1] Ama Ehlisünnetin büyük bir kesimi onları ilim manasına tutar ve zat sıfatı sayarlar.

7- Kaza ve Kader

Nedensellik kanunu evrende istisnasız olarak hüküm sürer ve uygulanır. Bu sistem gereğince evrende her bir varlık kendi varoluşunda bir takım nedenlere ve illetlere bağlıdır. Bu illetlerin tümü mevcut farz edilirse (buna eksiksiz ve tam illet denir) hadis ve sonucun var oluşu zorunlu ve gerekli olur. İlletlerden bazıları yahut hepsi yok farz edilirse, sonucun var olması gayr-i mümkün ve muhal olur.

1- İmam Cafer Sadık (a.s) şöyle buyuruyor: *"Allah kendi zatında bir malum olmadığı hâlde alim idi. Herhangi bir mağdur olmadığı hâlde (kudreti belirten bir mahluk yaratmamışken) güçlüydü."*

Rivayet eden "O Mütekellim idi" söylediğinde "Kelam hadistir," diye buyurdu. "Allah vardı ama mütekellim değildi. Daha sonra kelamı icat etti." (Bihar, c.2, s.147)

Hz. İmam Rıza (a.s) şöyle buyurmuştur: *"İrade halkta düşüncedir. Düşünce sonrası iş gerçekleşir. İrade Allah'tan icat etmektir. Çünkü Allah'da bizim gibi düşünüp taşınma yoktur."* (Bihar, c.2, s.144)

Bu konunun incelenmesiyle aşağıda yer alan iki mesele açıklığa kavuşur:

1- Bir malulün (sonucun) nedenlerinin tümüyle yahut parçalarıyla olan ilintisi göz önünde bulundurulursa onun kâmil illetle ilintisinin, zaruret (cebr=zorunluluk) ve parçalarıyla eksik illetle olan ilişkisinin) mümkün=olasılık olduğunu görürüz. Çünkü bir neden bütününün her bir parçası, sonuç ve malula zorunlu varoluş değil de ancak varoluş imkanı ve olasılığını sağlar.

O hâlde her bir parçasının varlığının tam illetiyle zorunlu bir ilinti içerisinde olduğu varlık dünyasının bir başından öteki başına zaruret=zorunluluk hakimdir ve onun vücudu bir takım kesin ve zaruri=zorunlu olaylardan düzenlenmiştir. Bununla birlikte, varlık dünyasının parçalarının her birinin nakıs illetiyle olan imkan ve olabilirlik ilintisi mahfuzdur.

Kur'ân-ı Kerim, kendi öğretisinde bu zaruret hükmüne ilâhî kaza adını vermiştir. Çünkü bu zaruret de, evrene varlık bağışlayandan kaynaklanmıştır. Bu yüzden, istisna kabullenmeyen, adaletli, kesin bir hüküm ve kazadır.

Yüce Allah, çeşitli ayetlerde şöyle buyurmuştur:

> **İyice bilin yaratış da O'nun, buyruk da O'nundur.**[1]
>
> **Bir işin olmasını diledi mi, ona ancak ol der, o iş oluverir.**[2]
>
> **Allah hükmeder, hükmünü bozacak hiç bir kuvvet yoktur.**[3]

2- Bir neden bütününün her bir parçası malulüne kendisine uygun bir ölçü ve şekillenme verir. Sonucun varoluşu,

---

1- A'raf/54.

2- Bakara/117.

3- Ra'd/ 41.

tam illetin belirlediği tüm ölçümlere mutabık olur. Örneğin insanın teneffüs etmesini sağlayan nedenler, mutlak ve hadsiz teneffüsü var etmezler. Ancak ağız ve burunun yakınlığında bulunan havadan belirli bir miktarı ve ölçüyü, belirli bir zaman ve mekanda, özel bir şekilde teneffüs organından akciğere gönderir ve yine insanın görmesini sağlayan nedenler (nedenlerden biri de insan olmak üzere) mutlak ve sınırsız görmeyi var etmezler. Ancak görme araçlarının her bir yönden sağladığı sınırlı ve ölçülü bir görmeyi icat ederler. Bu gerçek, evrenin bütün varlıkları ve olayları için istisnasız olarak geçerlidir.

Kur'ân-ı Kerim kendi öğretisinde bu gerçeğe Kader adını verir ve bunu yaratılışın kaynağı olan Yüce Allah'a bağlı bilir. Allah-u Teâla şöyle buyurmaktadır:

> **Şüphe yok ki biz; her şeyi bir kadere (nezdimizde bulunan bir plana ve ölçüye) göre yarattık.**[1]
>
> **Hiçbir şey yoktur ki hazineleri katımızda olmasın, ama biz onu ancak bilinen bir miktarda indiririz.**[2]

Nasıl ki, ilâhî kaza gereğince, yaratılış düzeninde yer alan her bir varlık ve olay, zaruriyyu'l-vücud=varlığı zorunlu ve kaçınılmaz bir şey olur; hakeza var olan her bir varlık ve olay, ilâhî kader gereğince Allah tarafından belirlenen ölçüden en az bile olsun dışarı çıkamaz.

1- Kamer/49.

2- Hicrî 21.

Hz. İmam Cafer Sadık (a.s) şöyle buyuruyor: *"Allah-u Teâla bir şeyi irade ettiğinde, onu mukadder eder (ölçüsünü belirler). Takdir ettiğinde, kazasını belirtir (hüküm verir). Hükmünü verdiğinde, onu uygular."* (Bihar, c.3, s.34)

8- İnsan ve İhtiyar

İnsanın fiilleri, yaratılış dünyasının olgularından birisidir ve var oluşunda evrenin diğer olguları gibi illete tam bir bağlılığı vardır. İnsan, evrenin bir parçası ve onun diğer parçalarıyla varoluşsal ilintisi olması dolayısıyla evrenin diğer parçalarının onun yaptığı işlerde hiçbir etkinliğe sahip olmadığı düşünülemez.

Örneğin: İnsanın yiyeceği bir ekmek parçası için el, ayak, ağız, bilgi, kudret ve irade gerektiği gibi ekmeğin dışarıda var oluşu, ona ulaşılabilir olması, her hangi bir engelin olmaması ve diğer zaman ve mekan şartlarının gerçekleşmesi bu işin yapılmasında gereklidir. Bunlardan herhangi biri olmazsa bu eylem insanın gücü dışında olur. Hepsinin gerçekleşmesiyle işin gerçekleşmesi de zaruri=zorunlu olur.

Önceden de belirtildiği üzere yapılan fiillerin, tam illet parçalarının tümüyle zaruret=zorunlu nitelikli ilinti taşımasının, tam illetin bir parçası olan insanla ilintisinin imkan ve olabilirlilik oluşuyla hiç bir çelişkisi yoktur.

İnsan, fiilinde serbesttir. Fiilin nedenin tümüne nazaran zaruri=zorunlu oluşu, onun insana nazaran da zaruri=zorunlu olmasını gerektirmez.

İnsandaki saf ve dejenere olmamış kavrayış da bu görüşü destekliyor. Çünkü bizler, insanların ilâhî fıtratlarıyla yemek, içmek, yürümek gibi fiillerle sıhhat, hastalık, büyüklük, küçüklük ve uzun boylu olmak gibi şeyler arasında fark gözettiklerini gözlemliyoruz. İnsanlar doğrudan insanın iradesine bağlı olan birinci tür işleri insanın ihtiyarında bilir onunla ilgili emir ve nehiy, övgü veya yergide bulunur; ikinci kısmın tam aksine, çünkü ikinci kısımda insanın hiçbir yükümlülüğü yoktur.

Sadr-ı İslâm'da, insan fiili hakkında Ehlisünnet arasında iki meşhur görüş vardı. Bir grubu, insanın fiillerini Allah'ın değişmez iradesinin ona taalluk ettiğini göz önünde bulundu-

rarak insanı kendi fiillerinde cebre=zorlamaya tabi bilmişler ve insanın iradesine ve ihtiyarına hiçbir değer vermemişler.

Diğer bir grup ise, insanı fiillerinde serbest bilmişler ve ilâhî iradenin fiillere taalluk ettiğini kabul etmeyip, ilâhî kader hükmünün kapsamı alanı dışında bir şey saymışlar.

Ama Kur'ân'ın zahiriyle mutabık olan Ehlibeyt öğretisine göre insan, fiillerinde serbesttir, ama müstakil ve tam serbest değildir. Yüce Allah fiillerin serbest olarak gerçekleşmesini irade etmiştir. Önceki tabirimize göre, Yüce Allah, insanın iradesi de olmak üzere neden bütünüyle, fiillerin gerçekleşmesini irade etmiş ve onu zaruri=zorunlu kılmıştır. Sonuçta böylesine ilâhî irade, fiili zaruri=zorunlu ve insanı bu fiilde serbest kılar. Yani fiil neden parçalarının bütününe nazaran zaruri=zorunlu ve parçalarından biri sayılan insana nazaran da mümkün olur.

İmam Cafer Sadık (a.s) şöyle buyuruyor:

> Ne cebirdir, (zorlama vardır) ne de tefviz (tam serbestlik). Bilakis bu ikisinin arasında bir şeydir (kullar bu ikisinin ortasında bir yol izleyerek hareket ederler).[1]

1- Biharü'l-Envar, c.4, s.197.

Yezid-i Şami kanalıyla İmam Muhammed Bâkır (a.s), İmam Cafer Sadık (a.s) ve İmam Ali b. Musa Rıza'nın (a.s) şöyle buyurduğu nakledilmiştir: *"Allah'ın merhameti, kendi kullarını günahları işlemeye zorlayıp sonra onları azab etmenin çok çok üstünde bir şeydir. (Böyle bir şey onun merhametiyle çelişmektedir). Yine Allah'ın izzeti ve yüceliği, bir işi irade edip de onun olmamasının üstünde bir şeydir (Allah'ın dilediği her şey olur.)"* (Bihar, c.3, s.6)

Yine İmam Cafer Sadık (a.s) şöyle buyuruyor: *"Allah-u Teâla, halkı güçlerinin üstünde bir şeye yükümlü etmekten daha yüce ve irade etmediği şeyin olmasından daha üstün bir izzet sahibidir." İki Cebir ve Tefviz mezheplerine işarettir.)* (Bihar, c.3, s.15)

PEYGAMBERİ TANIMA

Bu konu on bir başlık altında değerlendirilecektir:

1- Hedefe Doğru=Genel Hidayet

2- Özel Hidayet

3- Akıl ve Kanun

4- Vahiy Denen Gizli Şuur

5- Peygamberler ve İsmet (Günahsızlık)

6- Peygamberler ve Semavi Din

7- Peygamberler, Vahiy ve Nübüvvet Delilleri

8- Peygamberlerin Sayısı

9- Şeriat Sahibi Ulu'l-Azim Peygamberler

10- Hz. Muhammed'in (s.a.a) Peygamberliği

11- Resul-i Ekrem (s.a.a) ve Kur'ân

1- Hedefe Doğru=Genel Hidayet

Elverişli bir ortamda toprağa ekilen buğday tanesi yeşermeye başlayıp çeşitli hallere dönüşür. Her an kendine değişik hal ve şekil alarak belirli bir yolu izler ve sonunda buğday tanelerini içeren başak haline gelir. Eğer başaktan bir buğday tanesi yere düşerse, o da aynı yolu izler ve aynı sonuca varır. Eğer toprağa ekilen meyve çekirdeği olursa, kendi kabuğunu yarıp yeşermeye başlar, belirli bir değişim sürecini geçirdikten sonra yemyeşil ve koskocaman dallı bir ağaç haline gelir.

Bir hayvanın nütfesi de rahimde veya yumurtada tekamüle doğru belirli yolu geride bırakır ve rahminde veya yumurtasında geliştiği hayvan türünden biri olarak meydana gelir.

İzlenilen söz konusu belirli ve düzenli yol, dünyada görülen yaratık türlerinin tümü için geçerli ve onların yapılarında mevcut olan bir şeydir ve hiç bir zaman, tohumdan yeşeren buğday, koyun, keçi ve fil olmamıştır ve hiçbir zaman doğuracak hayvan, buğday başağı veya çınar ağacı doğurmamıştır. Eğer organların bileşiminde bir eksiklik olursa, örneğin koyun kör yahut başak buğdaysız olursa, bunun bir takım afetler sonucu meydana gelişinde kuşku duymayız.

Eşyada ki değişim ve oluşumun sürekli bir düzen ve tertip üzere oluşu ve yaratık türlerinin her birisinin bu hususta kendine özgü bir düzeni takip etmesi, araştırmacı ve keskin kafalı insanların inkar edemeyeceği bir husustur. Bu apaçık görüşten iki başka sonuca da varabiliriz.

1- Yaratık türlerinin herhangi birisinin başlangıçtan sonuca kadar geçirdiği bütün merhalelerde bir çeşit bağlılık ve irtibat soz konusudur. Sanki söz konusu tür, bütün bu değişim ve oluşum aşamalarında geriden itilip, ileriden ise çekiliyor.

2- Söz konusu bağlılığı göz önüne alarak şu sonuca varıyoruz ki her tür, ilk merhaledeyken tekvinî olarak varacağı son merhalenin farkına varır ve isteyerek ona doğru ilerler. Örneğin; ceviz tanesi toprakta yeşerince hedefinin gövdeli ağaç olacağını bilir. Aynı şekilde hayvanın rahminde veya yumurtada olan cenin de ilk oluşumundan kâmil bir hayvan olma tarafına doğru ilerler.

Bütün yaratık ve yaratıkların beslenişini Allah'a ait bilen Kur'ân-ı Kerim, yaratık türlerinden her birinin kendi olgunluk ve kemaline doğru ilerleyişini ilâhî hidayet ve kılavuzluğa nispet verir. Örneğin, Kur'ân-ı Kerim'de şu ayetler yer almıştır:

(Allah) her şeye yaratılışını veren, sonra da onları (yaratılış hedeflerine) hidayet edendir.[1]

Bir Rab ki yarattı, derken düzüp koştu. Bir Rab ki ölçüp biçti, derken doğru yolu buldurdu.[2]

Bir başka ayette söz konusu sonuçlara işaret ederek şöyle buyurur:

Herkesin yöneldiği bir yer var da oraya döner.[3]

Ve yine şöyle buyuruyor:

Ve biz gökleri ve yeryüzünü ve ikisinin arasındakileri eğlence için boşu boşuna yaratmadık. Biz onları ancak gerçek bir sebeple (hikmetli bir gaye ile) yarattık. Fakat çoğu bilmezler.[4]

2- Özel Hidayet

Şüphesiz, insan da bu genel yasalardan müstesna değildir. Bütün yaratık türleri için geçerli olan tekvini=yaratışsal hidayet insan için de geçerlidir. Diğer canlılar kendi sermayeleri ile kemallerine doğru yöneliyor ise, insan da aynı şekilde tekvini hidayetle gerçek hidayetine (kemale) doğru hareket etmektedir.

İnsan bir çok bitki ve hayvanlarla eşit özelliklere sahip olduğu hâlde kendini onlardan ayıran "akıl" özelliğine de sahiptir. İnsanı düşünceye sevk eden ve mümkün olan her sebepten kendisi için yaralanmasını sağlayan akıldır. İnsanın göklere yücelmesini, denizlere dalmasını, yeryüzünde olan

---

1- Taha/50.

2- A'la/2-3.

3- Bakara/148.

4- Duhan/38-39.

çeşitli cansızlara, bitkilere ve hayvanlara hakim olmasını hatta çıkarı için kendi hemcinslerinden elinden geldiğince yararlanmasını sağlayan aklıdır.

İnsan, ilk doğası gereğince mutluluk ve kemalini kayıtsız şartsız serbestlikte görür. Fakat toplumsal yapısı gereği ve bir çok ihtiyacını tek başına gideremeyeceği için aynı duyguları taşıyan kendi hemcinslerinden bir araya gelme ve dayanışmaya girince kendi özgürlüğünden bir kısmını kısıtlayıp diğerlerinden yararlandığı oranda kendisinden yararlanmalarına katlanır. Böylelikle sosyal dayanışmayı zorunlu olarak kabullenir ve sosyal denkleşmeye boyun eğer.

Bu realite çocukların hareket ve durumlarından açıkça anlaşılır bir konudur. Çocuklar, ilk olarak isteklerini gidermek için zorbalığa baş vurmak ve ağlamaktan başka bir şey bilmezler. Hiç bir yasa ve düzene uymayı kabullenmezler. Fakat fikirleri erginleştikçe, isteklerini her zaman ağlamak ve zorbalıkla gideremeyeceklerini anlayarak toplumda olan bir çok kanunları görüp, toplumsal bireyler haline gelirler. Toplumsal birey olmanın gerektirdiği fikir olgunluğa erişince yaşadığı çevredeki yasaların tümüne boyun eğer. İnsanoğlu toplumsal dayanışmaya boyun eğince topluma hakim olacak bireylerin yükümlülüklerini ve uymayanların cezasını belirleyecek, pratiğe geçirilince bireyleri gerçek mutluluklarına ulaştıracak ve sosyal değerleri oranında mutluluklarını sağlayacak yani sosyal değerle mutlu yaşama arasında denge sağlayacak bir yasanın olmasını gerekli bilecektir.

İşte bu kanun, beşerin varoluşundan bu tarafa peşinde koştuğu, arzularının en önemlisi bildiği, arzu ettiği, ona varmak için birçok çabalar sarf ettiği genel pratik kanundur. Şüphesiz eğer böyle bir kanunun imkanı olmayıp takdir edilme-

seydi, bu istek ebedi olarak bütün nesillerde olmazdı.[1]

Allah-u Teâla, beşerin bu toplumsal hayat gerçeğine işaret ederek şöyle buyuruyor:

> **Biziz geçimlerini aralarında paylaştıran; dünya yaşayışında ve bir kısmı bir kısmına hizmet etsin diye bazılarını derece bakımından bazılarında üstün yarattık.**[2]

Ayette söz konusu edilen üstün kılmaya, müdürün işçiyi ve eli altındakileri, ev sahibinin kiracıyı, satıcının alıcıyı teshir etmesi örnek verilebilir.

Yine, insanın bencilliği ve her şeyi kendisi için talep etmesi hakkında şöyle buyurmuştur:

> **Şüphe yok ki insan haris yaratılmıştır. Bir şerre uğrarsa bağırır, sızlanır ve bir hayır elde ederse vermez, kıskanır.**[3]

3- Akıl ve Kanun

Eğer iyice düşünürsek, beşerin arzu ettiği ve toplumun fert fert yahut grup grup Allah'ın verdiği temiz fıtratla zorunlu olduğunu kavradıkları, mutluluğu temin edebilecek kanunun; beşeriyet dünyasını beşeri dünya olarak ayrım yapmadan ve istisnasız mutluluğa eriştirip, genel kemali hakim kılacak kanun olduğunu anlarız. Şimdiye kadar beşerin, farklı

1- Her insan ferdi, hatta en aşağı fikirlileri dahi tabiatları gereği dünyanın barış ve mutluluk içinde olmasını severler. Felsefî açıdan da istek ve meyil iki taraflı sıfatlardır. İstek ve istenilen, seven ve sevilen gibi. Ve açıktır ki istenilen olmasaydı, istek de olmazdı. Kemal olmasaydı, noksanlığın manası olmazdı.

2- Zuhruf/32.

3- Mearic/21.

hayat dönemlerinde aklından kaynaklanacak böyle bir kanunu gündeme getirememesi göz önündedir. Eğer bunu idrak etmek tekvini olarak aklın uhdesine bırakılmış olsaydı, bu kadar uzun dönemler içerisinde beşer akıl aracılığıyla buna ulaşırdı. Hatta düşünce cihazıyla donatılmış bireyler şimdiye kadar bunu ayrıntılarıyla kavrarlardı, tıpkı toplumda bir kanunun gerekliliğini kavradığı gibi.

Başka bir ifadeyle şöyle söyleyebiliriz: İnsan toplumunun saadetini temin edip, onu yaratılış hedefine ulaştıracak noksansız müşterek kanun, eğer tekvinî olarak aklın uhdesine bırakılmış olsaydı, her akıllı insan onu anlayabilirdi. Tıpkı kârını, zararını ve diğer hayat ihtiyaçlarını anlayabildiği gibi. Fakat halen böyle bir kanundan kimsenin haberi yoktur. Kendi kendine meydana gelen kanun, bir hükümdarın veya toplumun bir kısmının koyduğu kanunları bir grup kabulleniyorsa da başka bir grup hiçe sayıyor. Bir toplumun o kanundan haberi var ise diğer birinin yoktur ve hiç bir zaman yaratılışta eşit yapıları olan akıllı insanlar, böyle bir konuda eşit görüşe sahip olamamışlar.

4- Vahiy Denen Gizli Şuur

Önceki açıklamalardan aklın insanları mutluluğa eriştirecek bir kanunu ayrıntılarıyla kavrayamadığı aydınlanmış oldu. Ancak diğer bir taraftan, genel hidayet yasasının bir gerekçesi olarak böyle bir kavrayışın insan türünde olması kaçınılmaz bir şeydir. Dolayısıyla insan türü arasında söz konusu kanunu kavrayabilecek bir aracın olması gereklidir, ta ki yaşamın gerçek vazifelerini onlara duyursun ve bildirsin. Ne his ve ne de akıl niteliğine sahip olan bu anlayış ve kavrayış türü "**Vahiy**" diye adlandırılıyor. Elbette bu gücün insanlar arasında kaçınılmazlığı bütün insanlarda olmasını gerektir-

mez. Nasıl ki cinsel içgüdü bütün insanlarda mevcuttur. Fakat buluğ yaşına erişmeyenler bunun lezzetini anlayamazlar. Vahiy anlayışı insanda zuhur etmedikçe gizli bir kuvvet sayılır. Evlilik isteğinin buluğa varmayanlara gizli ve anlaşılması zor oluşu gibi.

Allah-u Teâla, Kur'ân-ı Kerim'de şeriata ait vahiy ve aklın onu kavrama yeteneği bulunmadığı hususunda şöyle buyurmaktadır:

> **Biz vahyettik sana, nitekim vahyettik Nuh'a ve ondan sonraki peygamberlere... ve peygamberler müjdeleyenlerdir ve korkutucu haberler verenler; ta ki insanların peygamberler geldikten sonra Allah'a karşı bir mazeretleri ve bahaneleri kalmasın." (Eğer akıl yalnız başına delil olabilseydi peygamberlerin gelmesine ihtiyaç duyulmazdı.)[1]**

5- Peygamberler ve İsmet (Günahsızlık)

Peygamberlerin gönderilişi, önceki bölümde geçen, vahiy teorisini pekiştirir. Çünkü Allah'ın elçileri vahiy ve peygamberlik iddiasında bulunup, iddialarını ispat etmeye yönelik kesin ve ikna edici kanıtlar sunmuşlar ve mutluluğunun anahtarı olan Allah'ın dininin maddelerini topluma iletmiş ve herkese açıklamışlardır. Vahiy ve nübüvvetle donanmış peygamberler, her zamanda bir yahut bir kaç tane oldukları için yüce Allah toplumun diğer kesiminin hidayetini, bunları çağrı ve tebliğle görevlendirerek tamamlamıştır.

İşte bu noktada peygamberlerin masum olmaları gerektiğini anlıyoruz. Peygamber vahiy almasında, onu korumasında ve iletmesinde hata ve günahtan (kendisinin getirdiği

1- Nisâ/162-164.

kanunlara aykırı hareket etmekten) korunmuş olmalıdır. Çünkü bunlar tekvini hidayetin üç rüknüdür. Bu rükünlerde hata yapmak, tekvin kanununda hata sayılır ve tekvinde hata olması anlamsızdır.

Ayrıca davet ve çağrıya aykırı hareket etmek, önceki davetin tam tersine yönelik ameli ve pratiksel bir çağrıdır. Bu da toplumun önceki çağrıya olan güvencelerini sarsar ve çağrıdan öngörülen amacı yok eder.

Yüce Allah, kelam-ı şerifinde peygamberlerin masum olmasına işaret ederek şöyle buyuruyor:

> **Onları seçtik ve doğru yola sevk ettik.**[1]
>
> **Gizliyi bilen O'dur. Gizli bilgisini kimseye göstermez. Ancak seçtiği elçisi müstesna. O elçisinin önüne ve arkasına gözetleyiciler koyar. Gerçekten de Rablerinin elçiliklerini hakkıyla yaptıklarını, hükümlerini tebliğ ettiklerini bilsin diye. Allah onların her halini de bilgisiyle kavramış kuşatmıştır ve her şeyi bir bir sayıp tespit etmiştir.**[2]

6- Peygamberler ve Semavi Din

Peygamberlerin vahiy aracılığıyla ulaştıkları ve ilâhî mesaj olarak ilettikleri şeye "din" denir. Yani, bir hayat programı ve insanın gerçek mutluluğunu temin edecek insani vazifelerdir.[3]

İlâhî din, bütünlüğünde inanç ve amel denilen iki temelden oluşur. İnanç bölümü, insanların yaşamlarının temelini onun üzerine kurmaları gereken bir takım gerçekler ve temel

---

1- En'am/87.

2- Cin/26-28.

3- Kitabın "Giriş" bölümüne bakınız.

inançlardır. Onlar Tevhid, Nübüvvet ve Mead olan genel asıllardır. Bunlardan birinde sarsıntı olursa dine bağlılık gerçekleşmemiş olur.

İnsanın, Allah karşısında yapacağı ibadetlere ve toplum karşısında uyacağı ahlaki kurallara, amel bölümü adı veriliyor.

Semavi şeriatların, insanın yaşamı için hazırladığı kanunlar, ahlak ve amelden oluştuğu gibi bunların her biri de iki kısma ayrılır.

Bir kısmı Allah'la ilintili şeylerdir. Söz gelimi rızalık, teslimiyet, ihlas, iman ve benzeri sıfatlar ve namaz, oruç, kurban kesmek ve benzeri ameller, ki bu tür amellere ibadet denir ve insanın Allah'a karşı kulluğunu ve huzusunu pekiştirir.

Diğer bir kısmı, toplumla ilintili bir takım ameller ve ahlaki sıfatlardır. Sözgelimi insan severlik, hayır severlik, adalet ve cömert olma gibi ahlaki sıfatlar ve geçim kuralları, alış veriş gibi ameller ki bu tür amellerin başlıcalarına "muamele" denir.

Öte yandan insan türünün tedricen tekamüle erişmesi ve zaman geçtikçe sosyal yapının olgunlaşması, dinlerde ve şeriatlarda da tekamülün olmasını gerektirir ve bunu (akıl vesilesiyle elde edilen gerekliliği) Kur'ân-ı Kerim de teyit ederek, sonra gelen şeriatlar önceki şeriatlardan daha üstün ve mükemmeldir diyor. Örneğin bir ayette şöyle buyuruyor:

> **(Kur'ân) kitabını sana gerçek olarak indirdik. Önceki kitapları (İncil ve Tevrat) tasdik ediyor ve aynı zamanda onlardan üstündür.**[1]

Bilimsel teorilerden anlaşıldığı ve Kur'ân-ı Kerim'in de net olarak belirttiği üzere, insan toplumunun dünyadaki hayatı ebedi değildir. Dolayısıyla insan türünün tekamülü de sınırsız olamaz. Bu yüzden insanın bütün inanç ve ameli gö-

---

1- Maide/48.

revleri bir merhalede son bulacak. Buna tabi olarak nebilik ve şeriat da inanç konusunda en doruk noktaya ve ameli açıdan en kapsamlı merhaleye ulaştığında son bulacaktır.

Bu yüzden Kur'ân-ı Kerim, İslâm'ın en kâmil ve son din olduğunu açıklarken, kendisini nesh edilmeyecek Kitap, Hz. Muhammed'i (s.a.a) Hatemü'l-Enbiya yani peygamberlerin sonuncusu ve İslâm'ı tüm insani görevleri içeren bir din olarak niteliyor.

> **Şüphe yok ki Kur'ân, eşsiz ve üstün bir kitaptır ki ne önceden onun hükümlerini iptal eden bir kitap gelmiştir, ne de ondan sonra gelir ve batıl, ona zarar veremez.[1]**
>
> **Muhammed sizden birisinin babası değildir. Ancak o, Allah'ın elçisi ve peygamberlerin sonuncusudur.[2]**
>
> **Biz sana her şeyi açıklayan Kitabı nazil ettik.[3]**

7- Peygamberler ve Vahiyle Nübüvvetin Delilleri

Bugün vahiy ve nübüvvet konusunda incelemelerde bulunan ilim adamları, vahiy, nübüvvet ve ilgili konuları sosyal ruhsal bilimsel kurallarla yanıtlamışlar ve şöyle demişlerdir:

> Peygamberler temiz ruhlu, himmetli ve insan sever kişilermişler. Onlar toplumun maddî ve manevî açıdan ilerlemesi, bozuk toplumların ıslahı amacıyla bir takım yasalar düzenleyip halkı ona davet etmişlerdir. Ancak o zamanın insanları onların çağrısını ve mantıklı sözlerini kabullenmeyeceğinden dolayı toplumun kendi-

---

1- Fussilet/42.

2- Ahzab/40.

3- Nahl/89.

lerine uymasını sağlamak için kendilerini ve düşüncelerini yüksek makama nispet etmişler. Kendi temiz ruhlarını Ruhu'l-Kudüs, ruhtan kaynaklanan düşüncelerini vahiy ve nübüvvet, sundukları yaşam metodunu semavi şeriat ve din, bu açıklamaları içeren kitabı da semavi kitap olarak nitelendirmişlerdir.

Ancak semavi kitaplara, bilhassa Kur'ân-ı Kerim'e dikkatli ve insafla bakacak olan birisi bu teorinin doğru olmadığında asla tereddüt etmez. Allah'ın resulleri siyaset adamları değil hak, samimiyet ve doğruluk örnekleriydiler. Algıladıkları kelamı azaltıp çoğaltmadan halka iletip kendileri de uyguluyorlardı. İddia ettikleri bir tek gizli şuur denilen vahiy idi ki onun vasıtasıyla Allah'tan inanç ve ameli kanunları alıp topluma iletiyorlardı.

Buradan, peygamberliğin ispat edilmesinde delil ve hüccetin gerekliliğini anlayabiliriz. Herkes peygamber ismiyle mantıklı bir kanun getirirse, bu onun peygamber olmasını gerektirmez. Zira peygamberlik iddiasında olan kimse, getirdiği dinin doğru olmasını iddia etmenin yanı sıra yukarı alemle vahiy ve nübüvvet ilişkisi olduğunu ve Allah tarafından görevlendirildiğini iddia etmektedir ve bu iddia ayrıca delille ispat edilmelidir. Bu yüzden (Kur'ân'ın işaret ettiği gibi) her zaman saf zihinli insanlar, peygamberlik iddiasının doğruluğunu kanıtlamaları için onlardan mucize isteğinde bulunuyorlardı.

Bu sade ve doğru mantığın manası şudur ki, insanların içerisinde vahy anlayışının bir şahısta bulunması adet dışı bir iştir. Eğer bunların iddiası doğru olursa ve bu adeti Allah bunlara vermişse diğer adet dışı (mucize) şeyleri de verebilir ve eğer bunların isteğini yerine getirebilirse önceki iddiasında da doğruymuş anlamındadır.

Açıklandığı gibi halkın peygamberlerden mucize istemeleri doğru bir mantığa dayanır. Peygamberler de kendi iddialarında sadık olduklarını ispat etmek için önceden yahut milletin isteğinden sonra mucize getirmek zorundadırlar.

Kur'ân-ı Kerim de bu mantığı teyit etmiş ve bir çok peygamberlerden önceden veyahut milletin isteğinden sonra getirdikleri mucizeyi nakletmiştir.

Şunu da ekleyelim ki, bu konuda eleştiri yapan bir çok şahıslar mucizenin meydana gelmesini inkar ediyorsa da onların delilleri ikna edecek derecede kuvvetli değildir. Zira tecrübe ve araştırmayla elde edilen bazı olguların nedenleri "sürekli nedenlerdir ve hiç bir olgu kendi normal nedenleri dışında herhangi bir nedenden etkilenip gerçekleşemez" diyemeyiz. Ayrıca peygamberlere nispet verilen mucizeler akıl dışı ve üçün çift olması gibi muhal nitelikli değildir. Sadece adet dışı olgulardır. Ve adet dışı olgular bir çok riyazet ehlinden duyulmuş veya görülmüştür.

8- Peygamberlerin Sayısı

Nakil gereğince, geçen tarihlerde bir çok peygamberler gelmiştir ve bunu Kur'ân da doğrulayarak peygamberlerden bir kaçının adını, soyunu ve hayatını anlatıyorsa da kesin olarak onların sayısını belirtmemiştir. Güvenilir nakil yoluyla da kesin bir sayı söz konusu değildir. Sadece Ebuzer-i Gifari'nin Resul-i Ekrem'den naklettiği meşhur bir rivayette peygamberlerin sayısının 124 bin olduğu yer almıştır.

9- Şeriat Sahibi Ulu'l-Azim Peygamberler

Kur'ân-ı Kerim'den anlaşılan şudur ki, peygamberlerin beşi dışında hiçbiri şeriat ve din getirmedi. Sadece beş tanesi

ulu'l-azim ve şeriat sahibi idiler. Bunlar Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed'dirler. (Allah'ın selâmı üzerlerine olsun.) Öteki peygamberler, bu Ulu'l-azim peygamberlere tabi olmuşlardır. Allah-u Teâla şöyle buyuruyor:

Dine ait hükümlerden, Nuh'a tavsiye ettiğini ve sana vahyettiklerimizi ve İbrahim'e, Musa ve İsa'ya tavsiye ettiklerimizi size de gidilecek yol olarak bildirdi, açıkladı.[1]

Bu ayet minnet bırakma makamındadır. Eğer ayette zikredilen beş peygamberden başkası şeriat sahibi olsaydı muhakkak zikredilirdi.

An o zamanı ki biz, peygamberlerden kesin söz almıştık ve senden ve Nuh'tan ve İbrahim'den ve Musa'dan ve Meryem oğlu İsa'dan da ve biz onlardan pek sağlam ve kesin söz almıştık.[2]

10- Hz. Muhammed'in (s.a.a) Peygamberliği

Peygamberlerin sonuncusu Hz. Muhammed (s.a.a), şeriat ve kitap sahibidir ve Müslümanlar da ona iman etmişlerdir.

Hz. Muhammed (s.a.a), hicretten 53 yıl önce Hicaz'ın Mekke şehrinde, Arapların en soylu ve değerli Kureyş kabilesinden olan Benî Haşim ailesinde dünyaya geldi.

Babası Abdullah, annesi ise Amine'dir. O Hazret, daha küçük yaştayken baba ve annesini kaybederek büyük babası Abdülmuttalib'in kefaletine girdi. Ama bir müddet geçmeden büyük babası da vefat etti ve böylece amcası Ebu Talib onun bakımını üstlendi.

1- Şura/12.

2- Ahzab/7.

O Hazret amcasının evinde büyüdü. Büluğ çağına ermeden önce amcasıyla birlikte taşınır ticaret malıyla Şam'a gitti.

Peygamber eğitim görmediği için okuma yazma bilmezdi. Fakat buluğ çağından sonra akıllı, terbiyeli ve emin olarak tanındı. Kureyş kadınlarından zengin biri bütün malını o Hazrete havale ederek ticaret başkanlığını ona verdi.

O Hazret, bir başka seferinde Şam'a götürdüğü malı satıp büyük bir kâr ile döndü. Uzun bir müddet geçmeden bu hatun, Hazret'e evlenme teklifinde bulundu. Peygamber bu evliliği kabul ederken yirmi beş yaşında idi. Kırk yaşına kadar aynı şekilde devam etti ve toplumda akıllı ve emin olmada büyük ün kazandı. O yaşa kadar (Arapların dini putperestlik olmasına rağmen) puta ibadet etmedi. Hatta bazen gizli köşelere çekilerek kendi mabuduna ibadet ederdi. Kırk yaşında (Mekke'nin yakınında olan Tehame dağının) Hira mağarasına ibadet için çekilmişken peygamberliğe seçildi ve toplumu Tevhide davet etmekle görevlendirildi. Burada Kur'ân'ın ilk suresi (Alak) O hazrete nazil oldu. Hazret aynı gün eve dönerken yolda amcası oğlu Ali ile karşılaştı ve olayı anlattı. Ali (a.s) bunları dinledi ve iman getirdi. Eve geldiğinde eşi de İslâm'ı kabul etti.

O Hazret, davetini açıkça ilan edince çok üzücü ve ızdırablı bir tepkiyle karşılaştı. Buna göre bir müddet gizli çalışmaya koyuldu. Ancak yine Allah tarafından en yakın akrabalarını davet etmekle görevlendirildi. Peygamber bütün akrabalarına çağrıda bulundu. Fakat Ali (a.s)'den başka hiç kimse iman etmedi. (Ehlibeyt'ten nakledilen rivayetlere ve Ebu Talib'ten naklolunan şiirlere dayanarak Şia, Peygamberin amcasının bu daveti kabul ettiğine inanır. Ama Kureyş içerisinde sahip olduğu mevkiden faydalanıp, tek hidayetçisi olduğu Peygamberi korusun diye imanını gizliyordu.)

Daha sonra Peygamber (s.a.a) Allah'tan üstlendiği görev gereğince alenî çağrısına başladı. Ancak davete başlar başlamaz Mekkelilerin hem Peygamber'e (s.a.a) ve hem de yeni Müslümanlara yönelik en güçlü tepkileri, tahammülü zor eziyetleri ve işkenceleri başladı. Yapılan baskılar o kadar çoğaldı ki Müslümanlardan bir kısmı Peygamberin emriyle evlerini barklarını terk ederek Habeşistan'a hicret ettiler. Peygamber kendi amcası ve Benî Haşim'den olan akrabalarıyla birlikte üç yıl Ebu Talib deresinde abluka altında yaşadılar. Hiç kimsenin onlara yardım etmeğe ve onlarla görüşmeğe hakkı yoktu ve dışarı da çıkamazlardı.

Mekke putperestleri alay etmek, dövmek, küçümsemek ve her çeşit işkencenin yanı sıra bazen de davetinden vaz geçirme amacıyla ona yumuşak davranıyorlardı. Ona yüklü servet, riyaset ve saltanat teklifinde bulunuyorlardı. Fakat onların tehditleri ve vadeleri Peygamberin yanında birdi. Bu davranışlar, Peygamberi taşıdığı hedefte daha fazla azimli ve kararlı kılıyordu. Bir gün aynı teklif olunca Peygamber örnek sunma üslubundan yararlanarak *"Güneşi sağ elime, ayı ise sol elime verseniz de ben eşsiz Allah'a itaat etmekten vazgeçmem ve Allah'ın emirlerini çiğnemem."* cevabını verdi.

Bisetten on yıl kadar geçti ve ekonomik ambargonun kaldırılmasından sonra kendisinin büyük koruyucusu olan Ebu Talib ve vefalı eşi Hatice'yi kaybetti.

Artık Hazretin can güvenliği ve sığınacağı bir kimse yoktu. Dolayısıyla Mekke putperestleri planlı ve gizli bir komplo düzenleyerek, gece vakti evi sarıp gecenin son saatlerinde eve girip O Hazreti öldürmek istediler.

Ancak Allah-u Teâla bu planı kendi elçisine bildirerek onu Yesrib'e (Medine'ye) hicret etmeğe memur etti. Peygamber (s.a.a) Ali'yi (a.s) yerinde yatmakla görevlendirdi. Allah'ın

gaybi yardımıyla düşmanların çemberinden çıktı. Mekke'nin yakınlarında olan bir mağarada üç gün kaldı. Mekke putperestlerinin her tarafı arayıp meyus olduklarını anlayınca mağaradan çıkıp Yesrib'e hareket etti.

Yesrib şehrinin sayılan kişilerinden bir kısmı önceden Peygamberle görüşüp iman etmişlerdi. Buna göre Yesrib toplumu Peygamberi sevinçle karşıladılar. Kendi mal ve canlarını O Hazretin emrine verdiler.

O Hazret, Yesrib'de ilk olarak İslâmî küçük bir toplum kurdu. Etrafta olan Yahudi ve güçlü Arap kabileleriyle antlaşma imzalayarak kendi davetini geniş bir alanda başlattı. Bundan sonra Yesrib şehrine Medinetü'r-Resul denildi.

İslâm, günden güne ilerliyor ve geniş alanları kapsıyordu. Mekke'de işkence altındaki Müslümanlar bunu duyunca, evlerini ve mallarını terk ederek Medine'ye hicret etmeye başladılar. Bunlar Muhacir adıyla tanınıyorlardı. Nitekim Medineliler de Peygambere yardım ettikleri için Ensar ismiyle tanındılar.

İslâm dini hızla yayılıyordu. Fakat Hicaz'da bulunun Yahudi taifeler ve Mekke kafirleri ellerinden gelen bütün çabaları Müslümanların içerisinde tanınmadan yaşayan münafıkların yardımıyla Müslümanlara karşı esirgemediler. Her gün yeni bir olay meydana geliyordu. Bilahare bu hareketler büyük ve küçük savaşlara yol açtı ve bu savaşların çoğunda İslâm ordusu Yahudi ve Arap putperestlerine karşı muzaffer oluyordu. Bu savaşların sayısı seksenin üzerindedir. Büyük savaşların hepsinde Bedir, Uhud, Hendek ve Hayber savaşları gibi Peygamber-i Ekrem şahsen savaşa katılmıştır. Bu savaşların çoğunda zafer sancağı Ali'nin (a.s) elinde ilerliyordu. O hiçbir savaştan geri çekilmeyen kişiydi. Toplam olarak on yıl hicretten sonraki savaşlarda Müslümanlardan iki yüze yakını şehit edildi ve kafirlerden ise bin kişiye yakını öldürüldü.

Peygamberin çalışmaları, Ensar ve Muhacirlerin fedakârlıkları sonucu, Arap yarımadasında İslâm on yıl zarfında yayıldı. Bundan dolayı da dış süper güçlere çağrıda bulunuldu. Örneğin Rum, İran, Habeşistan ve Mısır, bu çağrı mektuplarını alan güçlerdendi.

O Hazret yaşamında, fakirane geçimiyle yetinerek bununla iftihar duyardı.[1] Vaktini asla boşa geçirmezdi. Zamanını üçe bölmüştü; bir kısmını ibadet etmeye, ikinci kısmını ailesi ile ilgilenip ev ihtiyaçlarını gidermeye, diğer kısmını da toplumda İslâmî öğretileri anlatıp onların ihtiyaçlarını giderme ve İslâm toplumunun iç ve dış ilişkilerini ayarlamakla geçiriyordu.

O Hazret hicretten on yıl sonra Medine'de bir Yahudi kadının yemeğe zehir katıp yedirmesi sonucu hastalandı ve bir kaç gün sonra dünyadan göç etti. Son anlarda mübarek ağzından çıkan kelimeler, kölelere ve kadınlara iyi bakmayı tavsiye etmekti.

11- Resul-i Ekrem (s.a.a) ve Kur'ân

Diğer peygamberlerden istenildiği gibi Hz. Resul-i Ekrem'den de mucize isteniyordu. O Hazret, Kur'ân'ın da açıkça teyit ettiği gibi peygamberlerde mucizenin varlığını tasdik ediyordu.

O Hazretin bir çok kesin ve güvenilir rivayetlerle ispat olunan mucizeleri vardır. Ancak şimdiye kadar kalan mucizesi Kur'ân-ı Kerim'dir. Bu kitap semavi kitap olarak altı bin kaç yüz ayet ve yüz on dört büyük ve küçük sureyi içerir. Kur'ân-ı

1- Meşhur rivayette *"Fakirlik benim iftiharımdır."* buyurmuştur. Bu bölümün konuları hakkında, İbn Hişam ve Halebi'nin sirelerine, Biharü'l-Envar'ın 6. cildine ve diğer kitaplara bakınız.

Kerim'in ayetleri, Resulullah'ın (s.a.a) yirmi üç yıllık biset ve davet zamanlarında, çeşitli münasebetlerde tedricen nazil olmuştur. Bir ayetten başlayıp bir sureye varana kadar; gece gündüz, yolculukta, vatanda, savaş ve barışta, zor ve kolay günlerde Resulullah'a nazil olmuştur.

Kur'ân-ı Kerim bir çok ayetlerinde açıkça kendisini mucize olarak tanıtıyor. Tarihin tanıklığına göre, o zamanki Araplar fesahat ve belagatın en yüksek derecelerinde tatlı dil, kolay ve anlaşılır bir şekilde konuşma üslubunda, konuşma meydanının güçlü erleri olmalarına rağmen, Kur'ân onlara meydan okuyup şöyle diyor; Kur'ân'ın beşeri kelam olduğuna, Muhammed'in (s.a.a) onu kendi çıkardığına veya eğitim gördükten sonra yazdığına inanıyor iseniz onun gibisini, ondan on suresini veyahut bir suresini siz de getirin ve bu konuda bütün imkanlarınızı kullanın.[1] Arapların en büyük fasih hatipleri bu çağrının karşısında "Kur'ân sihirdir ve biz öyle bir şey getiremeyiz" cevabını verdiler.[2]

Kur'ân yalnız fesahat ve belagat konusunda meydan okumuyor. Bazı ayetlerde mana ve içerik açısından da insanlara

---

1- Allah-u Teâla şöyle buyuruyor: "**Doğru söylüyorlarsa, onun g -bisini getirsinler.**" (Tur/34)

"**Yoksa diyorlar ki, Muhammed Allah'a iftira ediyor. De ki: "Öyle ise siz de uydurulmuş on sure getirin ve eğer doğru iseniz Allah'tan başka çağırabildiklerinizi de yardıma çağırın.**" (Hud/13)

"**Yoksa onu Peygamber uydurdu mu diyorlar? Sen de deki: Öyle ise siz de onun gibi bir sure getirin.**" (Yunus/38)

2- Nasıl ki, Kur'ân Arap hatiplerinden naklen şöyle buyur -yor: (Velid, uzun uzun düşündükten sonra hakka sırt çevirerek şöyle) dedi:

"**Bu Kur'ân sihirden başka bir şey değildir. Bu Kur'ân insan kelamından başka bir şey değildir.**" (Müddessir/24-25)

ve cinlere meydan okuyor. Çünkü insanın bütün yaşam programını kapsamıştır ve eğer dikkatle araştırılırsa insanın bütün inanç, ahlak ve sayısız amellerini içeren ve ayrıntılarına kadar değinen bu geniş boyutlu ve kapsamlı yasaların temelini hak kılmış ve ona Hak Din adını vermiştir. (İslâm, kanunları hak ve maslahattan kaynaklanan bir dindir; halkın çoğunluğunun veya güçlü ve emir sahibi bazı fertlerin eğilimlerinden kaynaklanan bir din değildir.)

Bu kapsamlı programın temelini oluşturan en değerli kelime, eşsiz Allah'ın birliğine inanç esasıdır. Usul ve bütün öğretiler Allah'ın birliği esasından kaynaklandığı gibi, beğenilmiş ahlak da bu esaslardan sonuçlanan dallardır. Ondan sonra insanın bireysel ve toplumsal durumları, genel ve sayısız ayrıntılarıyla onun eylemleri araştırılıp, her birisine ait tevhit kaynaklı görevler düzenlenmiştir.

İslâm dininde usul ve füru öylesine birbiriyle ilintili ve bağlantılıdır ki, her fer'i hükmü hangi konuda olursa olsun araştırır isek sadece Allah'ın birliği esasına döner ve tevhid kelimesi de bu yasa ve hükümlerin bir araya gelmesiyle gerçekleşir.

Böylesine kapsamlı ve geniş boyutlu ama bir bütün ve birbiriyle ilintili olan bir dinin son düzenlemesini hazırlamak bir yana, yalnız o dinin alfabesini derlemek doğal hâlde en büyük ve bilgin hukukçuların gücü dışındadır. Özellikle bunları, can ve mal güvenliği olmayan bir çok kanlı savaşlar görüp iç ve dış baskılara maruz kalan ve kısacası dünya karşısında tek kalan birisi olursa hiç bir şekilde hazırlayamaz.

Kaldı ki, Resul-i Ekrem'in (s.a.a) okuma yazması yoktu, öğretmen ve eğitici görmemişti. Davetinden önce ömrünün üçte ikisini medeniyet, ahlak ve insaniyetin ne olduğunu bilmeyen, kurak çölde en kötü şartlar altında yaşayan ve her

zaman yakın bir devletin köleliğini yapan cahil Araplar içerisinde yaşamıştı.[1]

Ayrıca Kur'ân-ı Kerim bir başka açıdan da meydan okuyor ve o da şudur: Kur'ân-ı Kerim yirmi üç yıl zarfında çeşitli münasebetlerde ve farklı koşullarda tedricen nazil olmuştur. Eğer bir insanın indinden olsaydı, insanın tedrici tekamül ilkesi gereğince onun evveli sonuyla değişik ve sonu evvelinden daha iyi olurdu. Evvelinden sonuna kadar birbiriyle çelişen şeyler bulunurdu. Ama Kur'ân-ı Kerim'in Mekke ve Medine döneminde inen ayetleri arasında fark yoktur. İlk ayetlerle son ayetler farklı değildirler. Kur'ân bütün parçaları birbirine benzerlik arz eden, şaşırtıcı bir açıklama gücüne, hep bir üslup ve akışa sahip bir kitaptır.[2]

1- Nasıl ki Kur'ân, Peygamber'in diliyle şöyle buyuruyor: "**Ben bisetten önce bir ömür sizin aranızda yaşadım acaba düşünebiliyor musunuz?**" (Yunus/16) "**Kur'ân nazil olmadan önce sen okuyamıyor ve yazamıyordun.**" (Ankebut/48) Ve yine buyuruyor: "**Kulumuza indirdiğimiz kitapta şüphe ediyor iseniz, siz de onun gibi birisinden bir sure getiriniz.**" (Bakara/23)

2- "**Hala mı düşünmezler Kur'ân'ı? Allah katından gayri bir yerden gelseydi onda, birbirini tutmaz birçok şeyler bulurlardı.**" (Nisâ/82)

AHİRETİ TANIMA

[Bu konu yedi başlık altında değerlendirilecektir:]

1- İnsanın Ruh ve Bedenden Oluşması

2- Bir Başka Açıdan Ruhun Hakikati

3- İslâm Açısından Ölüm

4- Berzah Alemi

5- Kıyamet ve Ahiret

6- Diğer Bir Açıklama

7- Yaratılışın Sürekliliği

1- İnsanın Ruh ve Bedenden Oluşması

İslâmî öğretilere az çok aşina olanlar bilirler ki Kitap ve Sünnette, ruh ve cisim yahut nefis ile bedenden çok söz edilmiştir. Cisim ve beden his aracılığı ile idrak olunduğu için anlaşılması kolaydır. Fakat ruh ve nefs öyle değil, girift bir yapıya sahiptir.

Ehlisünnet ve Şiî filozofları ve mütekellimleri ruhun hakikati konusunda farklı görüşler belirtmişlerdir. Fakat İslâm açısından beden ve ruhun iki değişik hakikate sahip olduğu kesindir. Beden, ölüm arızasıyla hayati özelliklerini kaybeder ve tedrici olarak dağılıp gider. Ama ruh böyle değildir. Aslında hayat, ruhundur. Bedenle birlikte olduğu sürece, beden, hayatını ondan alır, bedenle olan ilişkisini kestiği ve ayrıldığı an beden ölür. Ancak ruh, kendi hayatına devam eder.

Kur'ân-ı Kerim'in ayetlerinden ve Ehlibeyt İmamları'nın açıklamalarından, ruhun madde ötesi bir varlık olup bedenle bir nevi birlik ve bağlılık halinde olduğu anlaşılıyor. Allah-u Teâla Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyuruyor:

> **Andolsun ki, biz insanı balçık mayasından yarattık, sonra onu bir su damlası olarak savunması sağlam bir karar yerine yerleştirdik. Sonra o bir katre suyu bir embriyon olarak yarattık, derken o embriyonu bir çiğnem et parçası olarak yarattık, derken o çiğnem et parçasını kemik olarak yarattık, derken kemiklere et giydirdik, sonra da onu başka bir yaratılışla meydana getirdik.**[1]

Bu ayetlerin akışından anlaşılan şudur ki, ayetlerin evveli tedrici maddî yaratılışı anlatıyor. Ayetin sonunda ruh veya irade ve şuurun verilişine işaret ettiğinde onu, önceki yaratılıştan değişik bir şey olarak tanıtıyor.

Bir başka ayette, ahireti inkar edenlerin "İnsan ölüp bedeni dağıldıktan ve bu parçaların yeryüzünde yok olmasından sonra, tekrar nasıl yaratılıp önceki insan haline gelir?" kuşkuları karşısında şöyle buyuruyor:

> **De ki: Size vekil kılınan ölüm meleği, hayatınıza son verecek, sonra da Rabbinize döndürülmüş olacaksınız.**[2]
>
> Yani ölümden sonra dağılıp yeryüzünden yiten sizin bedenlerinizdir. Ama kendiniz (ruhlarınız), ölüm meleği vasıtasıyla bedenlerinizden ayrılmış ve bizim indimizde mahfuzsunuz.

Ayrıca Kur'ân-ı Kerim diğer ayetlerde kapsamlı açıklamasıyla bütün ruhların madde ötesi bir varlık olduğunu vurguluyor:

1- Mü'minun/12-14.

2- Secde/11.

Ve sana ruhu soruyorlar; de ki: Ruh, Rabbimin emrindendir.[1]

Bir başka ayette Allah (c.c) emriyle ilgili olarak şöyle buyuruyor:

O'nun emri, bir şeyin olmasını istedi mi ona sadece "ol" demektir, hemen oluverir. Yücedir, münezzehtir o mabut ki, her şeyin melekutu (tasarrufu ve tedbiri), O'nun elindedir.[2]

Bu ayetler gereğince, Allah'ın emri, varlıkların yaratılışında tedrici olmayıp, zaman ve mekanın onda etkisi yoktur. Öyleyse Allah'ın emri olan ruh da maddî olamaz. Kendi varlığında, maddenin gerektirdiği tedrici olma, zaman ve mekan özelliklerine muhtaç değildir.

2- Bir Başka Açıdan Ruhun Hakikati

Aklî incelemeler de, Kur'ân-ı Kerim'in ruh hakkındaki görüşünü pekiştirir. İnsanların her biri kendisinde mevcut olan bir hakikati ve gerçeği idrak edebiliyor. Bu hakikati "Ben" olarak isimlendiriyor ve bu anlayış, her zaman insanda mevcuttur. İnsan bazı zamanlar baş, ayak kol ve diğer uzuvlarını hatta bazen bütün bedenini unutuyor. Fakat "ben" hakikatini unutamıyor. Bu gerçek anlaşıldığı gibi, bölünmez ve parçalanmaz. Beden her zaman çeşitli hallere dönüşür. Zaman geçer ve yeri değişebilir. Fakat bu hakikat (ben) sabittir ve kendi varlığında değişikliği kabul etmez. Eğer maddî bir varlık olsaydı; maddenin özellikleri olan bölünme, değişme, zaman ve mekanı kabul ederdi.

Evet bu özelliklerin hepsini beden kabulleniyor. Ancak ruha olan bağlantısı nedeniyle bu özellikler ruha da nispet

---

1- İsra/85.

2- Yasin/82- 83.

edilebilir. Fakat birazcık üzerinde düşünülürse bu zaman, o zaman, şurası, orası, bu tür, o tür, bu taraf, o taraf gibi nispetlerin bedene ait olduklarını görüp, bu nispetlerin ruh hakkında geçerli olmadığını ve bunların beden vasıtasıyla ruha da yansıdığını anlayabiliriz.

Ruhun özelliklerinden olan ilim de aynı niteliği taşır. Eğer ilim madde nitelikli varlık olsaydı, maddelik gereğince bölünme, zaman ve mekan nitelikleriyle nitelenirdi.

Elbette bu bahisle ilgili birçok konular, soru ve cevaplar vardır. Ama onları bu kitaba sığdıramayız. Bilgi edinmek isteyenler diğer İslâmî felsefeyle ilgili kitaplara müracaat edebilirler.

3- İslam Açısından Ölüm

Dar görüşlüler ölümü insanın yok olması ve hayatı, doğuşla ölümün arasındaki zamanla sınırlıyorlarsa da İslâm, ölümü, "yaşayışın bir katından diğer bir katına aktarılmaktır" diye açıklıyor. İslâm'ın görüşünde insanın yaşamı ebedidir. Ruhun bedenden ayrılması, insanı bir başka hayata götürür. Orada mutlu olanlar, dünyada yaptıkları iyilikler sebebiyle mutludurlar. Ateşe düşenler de, ölümden önceki yaşamlarında yaptıkları kötülükler karşılığında ateştedirler.

Resul-i Ekrem (s.a.a) *"Zannetmeyin ölmekle yok olacaksınız. Ölüm sizi bir evden öteki eve götürür."* şeklinde buyurmaktadır.[1]

4- Berzah Alemi

Kitap ve Sünnetten anlaşıldığı kadarıyla, ölüm ve kıyamet günü arasında sınırlı ve geçici bir hayat vardır. Bu berzah

---

1- Bihar, c.2, s.161, Şeyh Saduk'un "İtikadat" kitabından naklen.

alemi olup dünya ve ahiret arasında bir vasıtadır.[1]

İnsan ölüm sonrası, inançları ve yaptığı iyi ve kötü ameller sebebiyle özel bir hesaba tabi tutulur. Bu kısa soruşturma sonrası tatlı veya acı bir yaşantıya mahkum olur ve öylece kıyamet gününü bekler.[2]

Berzah alemindeki insanın yaşamı, suç dolayısıyla mahkemeye çağrılıp, ifade verip, dosya düzenlendikten sonra sonucu beklemek için nezarette bekletilen insanın haline çok benzer.

Berzah aleminde insanın ruhu, dünyada yaşadığı gibi olur. İyilerden olursa mutluluğa erişip nimet içerisinde olur ve Allah'ın dergahına yakın olan iyi insanların birlikteliğinden yararlanır. Kötülerden olursa, azap ve zorluk içerisinde şeytan ve dalalet öncüleriyle birlikte olacaktır. Mutluluğa eren bir grubun halini yüce Allah şöyle açıklıyor:

> **(Ey Peygamber), Allah yolunda öldürülenleri ölü sanma. Onlar diridir ve Rableri katında (Kurb makamında) rızıklanırlar, ferah-fahur bir hâlde Allah'ın onlara ettiği lütuf ve ihsanlarla onlar, henüz kendilerine katılmayanlara, fakat peşlerinden gelmekte olanlara da bilin ki ne korku vardır onlara, ne de mahzun olurlar diye müjde vermeyi isterler. Allah'ın nimet ve ihsanına nail olduklarından dolayı sevinç içindedir onlar ve Allah, inananların ecrini zayi etmez.[3]**

Dünyada mal ve servetini meşru yollarda kullanmayan grubu da şöyle tanıtıyor:

> **Sonunda, onlardan birine ölüm gelip çattı mı Rabbim der, beni geriye, tekrar dünyaya yolla da belki iyi işler işlerim ve zayi ettiğim ömrü telafi ederim**

1- Bihar, c.2, Babu'l-Berzah.

2- Bihar, c.2, Babu'l-Berzah.

3- Âl-i İmrân/169-171.

Hayır, boş bir söz onun söylediği. Onların önlerinde, diriltilip mezarlarından çıkarılacakları güne dek bir berzah var.[1]

5- Kıyamet ve Ahiret

Semavi kitapların içinde kıyamet günü hakkında ayrıntılarıyla söz eden, yüzlerce yerde çeşitli isimlerle bu günü hatırlatıp dünya ve ehlinin bu gündeki halini, bazen ayrıntılarıyla ve bazen kısaca değinen yalnız Kur'ân-ı Kerim'dir. Bu günün ismi Tevrat'ta geçmemiş. İncil kitabındaysa kısaca işaret edilerek geçilmiştir.

Kur'ân-ı Kerim defalarca şu hususu vurgulamıştır ki, kıyamet gününe inanmak, Allah'ın birliğine inanmakla denktir ve İslâm dininin üç temel aslından biridir. Buna inanmayan, İslâm dininden sayılmaz ve ebedi helak olmayı hak eder.

Sözün gerçeği de şudur. Çünkü eğer Allah'tan taraf hesap ve kitap, ödül ve ceza olmasaydı dinî daveti oluşturan ilâhî emirler ve nehiylerin hiçbir etkisi olmazdı. Nübüvvet ve tebliğ unsurunun olup olmaması netice itibarıyla aynı olurdu. Belki olmaması daha mantıklı olurdu, zira dini kabul edip kurallarına uymak bir nevi zorluğu ve ağırlığı yüklenmek ve özgürlüğü selbetmektir. Eğer bu dine uymanın eseri olmazsa halk da bu ağırlığı kabul etmeyip doğal özgürlüklerinden el çekmezler.

Buradan anlaşılıyor ki kıyamet gününü hatırlatmak dinî davetin aslı kadar önemlidir. Ve yine anlaşılıyor ki kıyamet gününe inanmak, takvalı olmakta ve günahlardan kaçınıp, beğenilmemiş ahlaktan arınmaya en büyük etkendir. Nasıl ki bu günü unutmak veya ona inanmamak her günahın ve suçun kökenidir. Allah-u Teâla Kur'ân'da şöyle buyuruyor:

1- Mü'minun 99-100.

Allah yolundan sapanlara, soru gününü unuttuklarından dolayı şiddetli bir azap var.[1]

Görüldüğü gibi ayet-i kerimede hesap gününü unutmak, her günahın kaynağı sayılmıştır.

İnsan ve dünyanın yaratılışında, semavi şeriatların hedefinde tefekkür etmek böyle bir günün (kıyamet günü) gelecekte olmasını apaçık ortaya koymaktadır.

Yaratılışta meydana gelen işler üzerinde dikkatle düşündüğümüzde hiçbir işin -ki zorunlu olarak bir nevi hareketi içerir- sabit hedef taşımadan oluşmadığını anlarız. İşin kendisi hiç bir zaman asil ve müstakil olarak kastedilmiş ve istenilmiş olmaz. Devamlı bir hedef ve gayeye mukaddimedir ve o hedefe yönelik bu işler de istenilir. Hatta sathi ve yüzeysel görüşlerin hedefsiz saydığı örneğin doğal fiiller, çocukların oynaması vb. işlere dikkatle bakarsak kendilerine uygun hedef taşıdıklarını görürüz. Genellikle harekete sahip olan doğal fiiller, hareketin hedefi olan hedeflere sahiptirler; çocukların oynamasında da oyunlara uygun hayali ve vehmi hedefler vardır ki, çocuklar oynamakla o hedefe ulaşmak amacındadırlar.

Elbette dünyanın ve insanın yaratılışı, Allah'ın işidir. Allah da hedefsiz ve gayesiz işler yapmaktan, devamlı yaratıp, rızık verip, öldürüp ve yine aynı işi tekrar başlatıp düzeltmekten ve yok etmekten münezzeh ve beridir.

Öyleyse insanın ve dünyanın yaratılışında sabit hedeflerin varlığı kaçınılmazdır. Elbette bu hedeflerin nihai faydaları yine yaratılanlara döner, Allah'a değil. Şu hâlde diyebiliriz ki insan ve dünya sabit bir yaratılışa, fena ve yokluğu kabul etmeyen yetkin bir vücuda doğru ilerliyor.

Yine dinî eğitim açısından halka baktığımızda görürüz ki dinî eğitim ve ilâhî rehberlik sonucu toplum iki gruba ayrılır:

1- Sad/26.

Biri iyi işler yapanlar, diğer grup ise kötü işler yapanlar. Bununla birlikte dünya yaşayışında bu iki grubun arasında hiçbir özellik yoktur. Çoğu zaman ilerleme ve başarı, kötü ve zalim insanlarındır ve iyilik yapmak, bazı zorluklara katlanmakla ve çeşitli zulümleri görüp mahrumiyet çekmekle birliktedir.

Sonuçta ilâhî adlin gereği bir başka yaşayışın yaratılmasıdır ki bu iki grubun her biri, yaptıkları ameller karşısında karşılık alsın ve dünya yaşayışlarına uygun bir karşılık da orada görsünler. Allah-u Teâla Kur'ân-ı Kerim'de bu iki delile işaret ederek buyuruyor ki:

Ve biz gökleri ve yeryüzünü ve ikisinin arasındakileri eğlence için, boşu-boşuna yaratmadık. Biz onları, ancak gerçek olarak yarattık ve fakat çoğu bilmez.[1]

> **Ve biz göğü ve yeryüzünü ve ikisinin arasındakileri boş yere yaratmadık; bu, kafir olanların zannı; artık vay haline kafirlerin ateşten. İnananlarla iyi işlerde bulunanları, yeryüzündeki bozguncular gibi mi tutacağız, yahut çekinenlere, doğru yoldan çıkanlara ettiğimiz muameleyi mi yapacağız?**[2]

Başka bir ayette iki delili bir arada söz konusu ederek şöyle buyuruyor:

> **Yoksa kötülük kazananlar, kendilerini de iman edenler ve iyi işlerde bulunanlarla eşit mi tutacağız dirilikleri de, ölümleri de onlarla bir mi olacak sanıyorlar? Ne de kötü hükmediyorlar. Ve halk etmiştir Allah gökleri ve yeryüzünü gerçek olarak ve herkes kazancına göre karşılık bulsun diye ve onlara zulmedilmez.**[3]

1- Duha/ 48.

2- Sad/27.

3- Casiye/21-22.

6- Bir Başka Açıklama

Kitabın ikinci bölümünde, Kur'ân'ın zahir ve batını hususunda bahsettiğimizde işaret ettik ki Kur'ân-ı Kerim'de İslâmî bilgiler çeşitli metotlarla açıklanmıştır. Bu metotlar genel olarak zahir ve batın diye ikiye ayrılır.

Zahir metoduyla açıklama, bütün halkın aklının anlayabileceği bir açıklama türüdür. Fakat batın metoduyla açıklama, bazı insanlara ait olup ancak manevî hayat ruhuyla idrak edilebilir bir açıklama türüdür.

Zahir metodundan kaynaklanan açıklamalarda Allah-u Teâla varlık aleminin maliki ve yaratılış dünyasının mutlak hakimi olarak tanıtılıyor. Dünyanın yaratıcısı, sayısız melekler yaratmıştır ki O'nun her tarafa verdiği emirleri yerine getiriyorlar; yaratılanların her bölümü ve o bölüme hakim olan düzen onların bir grubuna mahsustur.

İnsan türü de O'nun emirlerine uyup, nehiylerinden kaçınmaları gereken yarattıklarından ve kullarındadır. Peygamberler Allah'ın buyruklarını taşıyanlar, O'nun şeriat ve kanunlarını getirenlerdir. Allah bu kanunları göndermiş ve uygulanmasını istemiştir.

Allah-u Teâla'nın iman ve itaate ödül ve sevap , küfür ve günaha da azap vadinde bulunması ve kesinlikle verdiği vadeleri gerçekleştireceğini buyurması ve yine Allah'ın adaleti, bir başka dünyada, bu dünya hayatında iyilik ve kötülüklerine uygun olarak yaşamayan iyileri ve kötüleri birbirinden ayırıp iyilere ödül verip iyi bir yaşama kavuşturmasını, kötüleri de azap dolu sıkıcı bir hayatta bırakmasını gerektiriyor.

Allah-u Teâla, adaleti gereğince ve verdiği vadelere göre bu dünyada yaşayan insanları istisnasız olarak başka bir dünyada diriltip hakiki olarak aralarında hakla hüküm edecek. Haklının hakkını verip, mazlumun hakkını zalimden alacak-

tır. Aynen herkese amelinin karşılığını verecek, bir grubu cennete diğer bir grubu da cehenneme gönderecektir.

Şimdiye kadar anlatılan , Kur'ân'ın zahir metoduyla açıklama türüdür. Bunların hepsinin doğru olmasını kabul ederek şunu da ekliyoruz ki; bu açıklama, insanın sosyal düşüncesinden kaynaklanan bir takım öğelerden oluşmuş ve düzenlenmiştir ki, faydası daha kapsamlı ve geçerlilik alanı daha geniş olsun.

Gerçekler sahasında adım atanlar ve Kur'ân'ın batınî dilini biraz olsun anlayanlar, bu açıklamalardan genel insanların kavrayış düzeyini aşan bir takım şeyleri idrak ederler. Kur'ân-ı Kerim de bazen anlaşılır açıklamaları arasında bu tür açıklamaların batini anlamlarına işaret ediyor.

Kur'ân, farklı işaretleriyle dolaylı olarak şunu belirtiyor ki, yaratılış dünyası -insan da dahil olmak üzere- sürekli kemale doğru ilerlemekte olan tekvinî hareketinde tüm parçalarıyla Allah'a doğru hareket etmektedir ve bir gün gelecek ki bu hareket sona erecek; Allah'ın büyüklüğü ve azameti karşısında benliğini ve özgürlüğünü büsbütün kaybedecektir.

Dünyanın parçalarından biri olan ve kendisine özgün kemale, şuur ve ilim vasıtasıyla erişen insan da hızla kendi Rabbine doğru ilerliyor. Hareketini bitirince yegane Allah'ın birliğini ve hakkaniyetini apaçık bir şekilde görecektir. O, her üstün sıfatın, varlık ve tüm güçlerin Allah'a mahsus olduğunu görecektir. Bu vesileyle her şeyin gerçeğini olduğu gibi idrak edecektir.

Ebediyet dünyasının ilk durağı burasıdır. Eğer insan, iman ve salih ameliyle bu dünyada Allah ile kendi arasında kopmaz bir bağ oluşturur, O'nun dostlarıyla kendisi arasında sevgi icat edebilirse yukarı alemde de Allah'ın indinde olup temizlerle beraber olacaktır. Ama eğer bu dünya hayatına bağlanıp temelsiz ve geçici lezzetlerini tercih edip yukarı

alemden kopup Allah'la irtibat kurmayıp, iyilerle ülfet edinmezse büyük bir azaba duçar olup, ebedi felakete düşecektir.

Doğrudur ki, insanın iyi ve kötü amelleri bu dünyada geçici ve yok olur niteliğine sahiptir fakat iyi ve kötü amellerin sureti insanın batınında yerleşip devamlı insanla birlikte olur. Bunlar insanın gelecek yaşamının acı ve tatlı sermayesidir.

Söz konusu konuları aşağıdaki ayetlerden elde edebiliriz:

> **Şüphe yok ki (mutlak) dönüş, Rabbinedir.**[1]

> **İyice bilin ki bütün işlerin dönüşü Allah'a doğrudur.**[2]

> **İşte bugün hüküm Allah'ındır.**[3]

> **Ey inanmış, şüpheden kurtulmuş can, dön Rabbine, ondan razı olarak ve rızasını kazanmış bulunarak. Artık katıl kullarımın arasına ve gir cennetime.**[4]

Kıyamet günü bazı insanlara olunacak hitabı anlatırken şöyle buyuruyor:

> **Sen gaflet etmiştin bundan, derken perdeleri kaldırdık gözünden, artık gözün keskindir bugün.**[5]

Kur'ân-ı Kerim'in tevili (Kur'ân'ın kaynaklandığı hakikatler) hakkında şöyle buyuruyor:

> **Onlar Kur'ân'ın tevilinden başka bir şeye mi bakıyorlar? Ancak onun hakikatleri açıklandığı gün, bunu unutanlar diyecekler ki; Rabbimiz peygamberleri hak gönderdi. Şimdi şefaatçılardan biri var mı ki şefaat etsin bize yahut da tekrar dünyaya dönmemize**

1- Alak/8.

2- Şura/53.

3- İnfitar/19.

4- Fecr/27-30.

5- Kaf/22.

izin verilse de, ordayken yaptığımız işlerden başka işler yapsak. Onlar zarar edenlerdir ve iftira ettiklerini kaybettiler.[1]

Yine şöyle buyuruyor:

O gün Allah, onlara hak ettikleri mükafatlarını tam verir. Onlar da bilirler ki, Allah apaçık gerçek Hak'tır.[2]

Ey insan şüphe yok ki sen, Rabbine kavuşmak için çeşitli meşakkatlere düşersin. Sonunda da ona kavuşursun.[3]

Kim Tanrıya ulaşmayı umarsa, şüphe yok ki Allah'ın takdir ettiği zaman elbette gelecektir.[4]

Rabbiyle buluşmayı uman, iyi ameller yapsın ve Allah'a kulluk etmesinde kimseyi eş tutmasın.[5]

Derken o pek büyük felaket (kıyamet) gelip çatınca, insan o gün anlar, hatırlar neye çalıştığını. Ve cehennem, belirtilir görene. Artık kim azmışsa, dünya yaşayışını üstün tutmuşsa, artık cehennemdir onun yeri-yurdu. Ve ama kim, Rabbinin durağından korkup da nefsi, dileğinden çekmişse, şüphe yok ki cennettir onun yeri-yurdu.[6]

Amellerin karşılığının mahiyetini açıklarken şöyle buyuruyor:

Ey kafir olanlar, bu gün mazeret getirmeyin. Çünkü siz, ancak yaptığınız şeylerle cezalandırılıyorsunuz.[7]

1- A'raf/53.

2- Nur/25 .

3- İnşikak/6.

4- Ankebut/5.

5- Kehf/110.

6- Naziat/34-41.

7- Tahrim/7.

(Cezalandırıldığınız şeyler, yapmış olduklarınızın bizzat kendisidir.)

7- Yaratılışın Sürekliliği

Gördüğümüz bu evren sonsuz ömre sahip değildir. Bir gün gelecek ki dünya ve ehli buradan göç edecekler. Nitekim Kur'ân bunu doğrulayarak şöyle buyuruyor:

> **Gökleri, yeri ve bunların arasındakileri hak ile yarattık ve belirli müddet için.[1] (Belirlenen ve sınırlı bir müddet için.)**

Acaba bu dünya ve insan nesli yaratılmadan daha önce bir dünya ve insan nesli yaratılmış mıydı? Dünya ve ehli yok olduktan sonra (nasıl ki Kur'ân yok olacak haberini veriyor) yeni bir dünya ve insan yaratılacak mı? Bunlar bir takım sorulardır ki cevabında Kur'ân-ı Kerim'de işaretten başka açık bir cevap yoktur. Fakat Ehlibeyt'ten nakledilen rivayetlerde bu sorulara olumlu cevaplar verilmiştir.[2]

1- Ahkaf/3.

2- Biharu'l-Envar, Kompani baskısı, c.14, s.79.

İMAMI TANIMA

Bu konu on başlık altında incelenecektir:

1- İmamın Anlamı

2- İslâm Hükümetinde Peygamber'in (s.a.a) Halifesi ve İmamlık

3- Geçen Konuların Teyidi

4- İlâhî Öğretilerde İmamet

5- İmam ve Nebi Arasındaki Fark

6- Amellerin Batınında İmamet

7- İslâm Liderleri ve İmamlar

8- Kısaca On iki İmamın Hayatı

9- Genel açıdan Hz. Mehdi'nin Zuhuru

10- Özel Açıdan Hz. Mehdi'nin Zuhuru

1- İmamın Anlamı

Bir topluma öncülük yapıp onlara, siyasî veya içtimai yahut ilmî veya dinî açıdan önderlik yapan kimseye imam veya lider denir. Elbette bu konuların ortamına bağlı olarak, liderin hareket alanı da daralır veya genişler.

Mukaddes İslâm dini -önceki bölümlerde açıklığa kavuştuğu gibi- bütün yönleriyle tüm insanların yaşantısını göz önünde bulundurarak düsturlar vermiştir. Beşerin manevî hayatını inceleyip yol göstermiştir. Maddî yaşantısında kişisel

hayatını ve idare sistemini açıkladığı gibi, sosyal yaşantısında da liderlik konusuna (devlet meselesi) müdahale etmiştir.

Söz konusu yönler itibariyle İslâm'da imamet ve liderlik konusu üç açıdan incelenebilir: İslâm hükümeti, İslâmî öğretiler ve hükümleri açıklama ve bilahare toplumu manevî hayatında irşad edebilme açılarından.

Şia inancına göre İslâmî toplumun bu üç yönün hepsine zaruri ihtiyacı olduğu gibi bu konuları ve işleri üstlenen kişi de Allah veya peygamber tarafından tayin olmalıdır. Elbette Peygamber-i Ekrem'in (s.a.a) tayini Allah'ın emri üzerine gerçekleşir.

2- İslam Hükümetinde Hz. Peygamber'in Halifesi ve İmamlık

Uyumlu bir şekilde yaşayan bir toplumun, devletin, şehrin, köyün, kabilenin ve hatta bir kaç kişiden oluşan ailenin veli ve başkanı olmadan sosyal hayatına devam edemeyeceğini, bu başkanın irade ve istekleri diğer şahsi iradelere hakim olmadıkça ve onları kendi içtimai görevlerine sevk etmedikçe ayakta duramayacağını, kısa bir süre içerisinde bölünüp yok olacağını, herkes fıtratıyla hiçbir şüpheye yer vermeden anlar.

Dolayısıyla toplumun (küçük ve büyük) bekasını düşünen veli ve başkan, geçici veya devamlı olarak toplumundan ayrılmak isterse kuşkusuz kendi yerini boş bırakıp toplumun beka ve zevaline göz yumamaz.

Ev halkını bir kaç gün yada bir kaç ay terk eden aile reisi, bir müessese veya okul müdürü, emri altında birkaç kişi çalıştıran kimse iş yerinden birkaç saatlik de olsa ayrılmak istediğinde yerine birisini tayin edip diğerlerinin ona başvurmalarını ister.

İslâm dini Kitap ve Sünnet'in kesin nassına göre fıtrat üzerine kurulu bir dindir. Bunu, İslâm'ı tanıyan da, tanımayan da İslâm'ın çehresinde müşahede edebilir. Allah ve Resulünün bu dinin toplumsal yönü için verdikleri önem inkar edilemez ve hiçbir şeyle ölçülemez derecede olduğu da bilinmektedir.

Peygamber-i Ekrem (s.a.a) İslâm'ın hakim olduğu yerlerde birlik ve beraberliği sağlamayı hiç de unutmadı. İslâm hükümeti sınırlarına dahil olan şehir ve köylere en kısa bir zamanda vali tayin edip Müslümanların işini ona havale ediyordu. Hatta cihat için hazırlanan ordulara başkanlık konusunun önemini hatırlatmak için bir kaç tane komutan seçiyordu. Mute Savaşı'na hazırlanan orduya dört komutan seçti, biri şehit düşerse diğerleri sırayla bu görevi üstlenecekti.

Aynı şekilde hilafet konusunu da önemseyerek lüzumlu gördüğü vakitler halifesini tayin etmekten çekinmedi. Medine'den ayrıldığı zaman yerine vali tayin etti. Hatta Mekke'den Medine'ye hicret ettiğinde, kendisine ait olan özel işlerini ayarlamak ve yanında olan emanetleri sahiplerine döndürmek için de Ali'yi (a.s) yerinde vekil kıldı. Aynen vefatından sonraki şahsi işlerini ayarlamak ve borçlarını ödemek için Ali'yi (a.s) vekil tayin etti.

Şia diyor ki, bu delillere göre Peygamber-i Ekrem'in, yerine halife tayin etmeyip Müslümanları başı boş terk ederek, onların toplumunu yönetecek kimseyi tayin etmeden vefat etmesi düşünülemez.

Bir toplumun oluşması, çoğunluğun kabullendiği bir takım ortak gelenek, kanun ve kaidelere bağlı olduğu gibi sebat ve bekası da adalet üzerine kurulan bir hükümete muhtaçtır. Bunun öneminde, hiç bir insan fıtratının şüphesi olamaz. Özellikle İslâm şeriatının dikkat ve geniş boyutlu olduğuna, Resul-i Ekrem'in (s.a.a) İslâm'a verdiği önem, bu yolda gös-

terdiği fedakârlıklara, vahiy ve nübüvvet teyidinden geçersek üstün akıl ve güçlü tedbirine bakarsak bu şüpheye hiçbir yer kalmamaktadır.

Ehlisünnet ve Şia kanalıyla (Fiten ve diğer baplarda zikredilen) tevatür derecesine varmış bir çok hadislerden anlaşıldığı üzere, Peygamber-i Ekrem'in (s.a.a) vefatından sonra İslâm toplumuna sızacak fitne ve belaları, mukaddes İslâm dinini kendi kötülük ve sapıklıklarına feda edecek Al-i Mervan hükümeti gibi hükümetlerin çıkaracakları fesatları, ayrıntılarına kadar açıklamıştır. Hz. Resul-i Ekrem (s.a.a) kendisinden, yıllarca (belki binlerce yıl) sonra gelecek küçük hadiseleri ve belaları gaflet etmeden söylüyordu. Kendisinden hemen sonra meydana gelecek çok büyük olaylardan gaflet etmesi veya onlara özen göstermemesi düşünülebilir mi? En ufak ve doğal yemek ve içmek gibi işlere müdahale edip yüzlerce emir veriyor da, bu kadar değerli ve önemli konuda susup, yerine halife tayin etmiyor mu?

Ancak muhal ve düşünülmez olmasıyla birlikte Peygamber-i Ekrem'in (s.a.a) halife seçimini ümmetin üzerine bırakmış olması farz edilse bile, yine de bu konuda yeterli düsturlar vermesi gerekirdi. Ta ki İslâm ümmeti dinin bekasında ve İslâm toplumunun ilerlemesini sağlayan ve dinî şiarları yücelten konuda daha da basiretli ve bilgili olsunlar.

Halbuki böyle bir dinî emirden ve nebevi açıklamadan hiçbir haber yoktur. Eğer olsaydı Peygamber-i Ekrem'den sonra gelen halifeler o emirleri hiçe saymazlardı. Oysa birinci halife vasiyetle hilafeti ikinci halifeye, dördüncü halife de aynı şekilde oğluna, ikinci halife üçüncü halifeyi altı kişi seçip nizamnamesini hazırladığı bir şura vasıtasıyla başa getirdi. Muaviye İmam Hasan'ı (a.s) barışa mecbur edip böylece hilafeti ele geçirdi. Bundan sonra hilafet irsi saltanata dönüşerek tedricen İslâm'ın özen gösterdiği dinî şiarlar, cihat, ma-

rufu emretmek, münkerden sakındırmak, had uygulama vb. şeyler toplumdan göç etti ve Peygamber'in çektiği zahmetler boşa gitti.[1]

Şia, beşerin doğal kavrayışı üzerinde akıllıların sürüp giden siresini, İslâm'ın fıtratı ihya etme amaçlı temel görüşlerini, Resul-i Ekrem'in toplumsal metodunu inceleyerek, vefatından sonra Müslümanların başına gelen üzücü hadiseleri ve hicretin ilk yıllarında İslâmî hükümetlerin izledikleri yöntemler üzerinde düşünerek şu sonuca varıyor ki; Peygamber-i Ekrem'den (s.a.a) sonraki halife ve imamla ilgili olarak açık ve sarih hüküm vardır. Tevatür derecesine varmış kesin hadisler ve ayetler örneğin Velayet ayeti, Gadir, Sefine, Sakaleyn, Hak, Menzilet, Davet-i Aşire-i Akrabin vb. hadisler bu gerçekle ilgilidirler. Fakat, bir takım nedenler gereğince bunlar gizletilmiş veya şahsi isteklere göre yorumlanmıştır.[2]

1- İslâm Hükümeti, Resul-i Ekrem'den (s.a.a) sonra halifelik ve imametle ilgili konularda aşağıdaki kaynaklara müracaat ediniz: Yakubî Tarihi, c.2, s.26-61. Sire-i İbn Hişam, c.2, s.223-271. Ebu'l-Fida Tarihi, c.1, s.126. Gayetu'l-Meram, s.664. Müsned-i Ahmed b. Hanbel ve diğerlerinden naklen.

2- Hz. Ali'nin hilafetini ispat edecek bir çok ayetler delil olarak gösterilmiştir. Onlardan biri, Maide Suresinin 55. ayetidir. Allah-u Teâla şöyle buyuruyor: "**Sizin veli ve sahibiniz Allah, Resulü ve namaz kılıp rukü halinde zekat veren müminlerdir.**"

Şia ve Ehlisünnet müfessirleri ittifak etmişlerdir ki bu ayet-i kerime, Ali'nin (a.s) fazileti hakkında nazil olmuştur. Şia ve Sünnî kanalıyla bunu belirten bir çok hadis nakledilmiştir. Ebuzer-i Gaffari diyor ki:

"Bir gün camide öğle namazını Peygamber (s.a.a) ile kıldık, dilencinin birisi cemaatten yardım istedi. Fakat yardım göremeyince "İlâhî, Peygamberin camisinde bana yardım eden olmadı. Sen şahit ol" dedi. Ali b. Ebu Talib rüku halindeydi, parmağıyla dilenciye işa-

---

ret etti. Dilenci de yüzüğü alarak gitti. Peygamber-i Ekrem (s.a.a) bu durumu görüyordu; başını kaldırarak şöyle buyurdu:

"Ya Rabbi, kardeşim Musa (a.s) sana, **İlâhî, kalbimi genişlet işimi kolaylaştır, dilimin bağını çöz de anlasınlar sözümü iyice, ailemden birini vezir et bana; kardeşim Harun'u"** *dediğinde* **"Biz sana kardeşini yardımcı verdik ki kuvvetlenesin** *vahyedildi."*

Peygamber *"Rabbim, ben de senin Resulünüm; kalbimi genişlet, işlerimi kolaylaştır. Ali'yi yardımcım ve vezirim kıl."* buyurdu." Ebuzer diyor ki: "Henüz Peygamber'in sözleri bitmeden bu ayet-i kerime nazil oldu." (Zehairu'l-Ukba, Taberî Tarihi, Kahire baskısı, 1356. Yıl, s.16.)

Aynı hadis az bir farkla ed-Dürrü'l-Mensûr, c.2, s.293'de yazılmıştır. Behrani Gayetu'l-Meram kitabında s.103'de 24 hadis Sünnîlerden ve 19 hadis Şiîlerden yazarak bu ayetin Ali (a.s) hakkında olduğunu açıklıyor.

Ali (a.s) hakkında nazil olan ayetlerden biri de şudur:

"Bugün kafirler dininiz yüzünden meyus olmuşlardır. Artık sizde korkmayın onlardan, benden korkun. Bu gün dininizi ikmal ettim, size verdiğim nimetimi tamamladım, İslâm'ı size din olarak verip buna razı oldum." (Maide/3)

Ayetin zahirinden anlaşılıyor ki, ayet nazil olmadan önce kafirler İslâm'ın yok olacağı bir günün ümidindeydiler. Fakat Peygamber-i Ekrem'in (s.a.a) bugündeki hareketi onları İslâm'ın yıkılmasından tamamen meyus etti. O iş İslâm'ın kemal ve istihkamına neden oldu. Şüphesiz bu iş cüzi bir hükmün açıklanması olmayıp dinin bekası ona bağlı olan çok mühim ve değerli bir konu olması gerekir.

Maide Suresi'nin sonlarındaki yetmiş ikinci ayet, bu ayetle ilintili olsa gerek:

"Ey Peygamber, bildir, sana rabbinden indirilen emri ve eğer bu tebliği ifa etmezsen O'nun elçiliğini yapmamış olursun ve Allah seni insanlardan korur."

Bu ayet işaret ediyor ki Allah, İslâm'ın esası ve risaletin bağlı olduğu çok mühim ve değerli bir konuyu Peygamberine emretmiş.

Fakat çok önem taşıdığı için Peygamber, bazılarının tepkisinden çekinerek münasip bir zamanda bildirmek amacıyla bu emri bildirmeyi geciktiriyordu. Fakat Allah'ın müekked emri geldi ki, kimseden korkmadan bu emri bildir ve geciktirme. Bu önemli konu, kesinlikle bir kaç hükmün açıklanması değildir. Çünkü bir kaç hükmün açıklanması İslâm'ın bekasına neden olacak kadar önem taşımadığı gibi, Peygamber-i Ekrem (s.a.a) de onu açıklamakta kimseden korkmazdı.

Bu ipuçları ve şahitler, bu ayetlerin Gadir-i Hum'da Ali'nin (a.s) velayeti ve hilafeti hakkında nazil olmasını belirten rivayetlere teyittir. Ve bunu bir çok Şiî ve Sünnî müfessirler kitaplarında yazmışlardır. Ebu Said-i Hudri diyor ki: "Peygamber-i Ekrem (s.a.a) Gadir-i Hum'da milleti, Ali'ye (a.s) biat etmeğe sesledi ve Ali'nin kolunu o kadar kaldırdı ki Peygamber'in koltuğunun altı gözüktü. Daha sonra bu ayet-i kerime nazil oldu: *"Bugün dininizi ikmal ettim, size verdiğim nimetimi tamamladım, İslâm'ı size din olarak verip buna razı oldum."*

Daha sonra Peygamber, "dinin kâmil olmasından, nimetin tamamlanmasından, Allah'ın razı olmasından ve Ali'nin (a.s) velayetinden sevinip *"Allah-u Ekber"* diyerek sözlerine şöyle devam etti:

Ben her kimin velisi ve sahibi isem, benden sonra Ali (a.s) onun mevlası ve sahibidir. Rabbim, Ali'yi seveni sev, düşmanıyla düşman ol, yardım edene yardım et ve terk edeni sen de terk et."

Behrani, Gayetu'l-Meram kitabında s.336'da altı hadis Ehlisünnet ve on beş hadis Şia kaynaklarından bu ayetin nüzul sebebinde getirmiştir.

Kısacası: İslâm'ı yok etmek için her işe başvuran düşmanlar, her yönden meyus oldularsa da, İslâm'ın sahip ve koruyucusu olan Peygamber-i Ekrem'in (s.a.a) ölümünden sonra İslâm'ın sahipsiz kalıp, yok olacağına ümitliydiler. Fakat Gadir-i Hum onların endişelerini batıl etti. Yüce Peygamberimiz, Ali'yi (a.s) İslâm'ın sahibi ve velisi olarak Müslümanlara tanıttı. Bundan sonra da bu ağır vazife Ali'nin (a.s) soyundan gelen Peygamberin Ehlibeyti'ne aktarıldı. Daha fazla bilgi edinmek için "el-Mizan" tefsirinin c.5, s.177-214 ve

---

c.6, s.50-64'e müracaat ediniz.

Gadir Hadisi: Peygamber-i Ekrem (s.a.a) Veda Haccı'ndan dönerken Gadir-i Hum denilen bir noktada durup Müslümanlar toplandıktan sonra bir hutbe okuyarak Ali'yi (a.s) Müslümanların imamlığına ve velayet makamına tayin etti.

Berâ diyor ki: "Veda haccında Peygamber-i Ekrem'in (s.a.a) huzurunda idim. Gadir-i Hum'a vardığımızda Resulullah o yerin temizlenip, toplantıya hazırlanmasını istedi. Sonra Ali'yi (a.s) sağ tarafına alıp elini tutarak kaldırdı ve buyurdu: *"Acaba ihtiyarınız benim elimde değil midir?"* Orada bulunanlar "Evet bizim ihtiyarımız senin elindedir." diye cevap verdiler. Sonra buyurdu: *"Ben kime sahip ve mevla isem, Ali de onun sahibi ve mevlasıdır. İlâhî, onun dostuyla dost ve düşmanıyla düşman ol."* Sonra Ömer b. Hattab Ali'ye (a.s) şöyle söyledi: "Bu makama seçilmeni tebrik ediyorum. Sen benim ve bütün müminlerin mevlası oldun."

el-Bidayetu ve'n-Nihaye, c.5, s.208 ve c.7, s.346. İbn Sabbağ'ın Fusulu'l-Mühimme kitabı, c.2, s.23. Nesai'nin Hasais kitabı, Necef baskısı 1369 H. yılı, s.31. Behrani, "Gayetu'l-Meram" kitabında s.79'da bu hadisin benzerini Ehlisünnet kaynaklarından seksen dokuz ve Şia kitaplarından kırk üç kanaldan aktarmıştır.

Sefine Hadisi: İbn Abbas diyor ki, Peygamber (s.a.a) şöyle buyurdu:

"Ehlibeyti'min misali, Nuh'un gemisi gibidir. Bu gemiye binen kurtulur, binmeyen boğulur."

Zehairu'l-Ukba, s.20. es-Sevaiku'l-Muhrika, Kahire baskısı, s.150 ve 84. Tarihu'l-Hulefa, s.307. Nuru'l-Ebsar, Mısır baskısı, s.114. Behrani "Gayetu'l-Meram" kıtabında s.237'de bu hadisi on bir kanalla Sünnî ve yedi kanalla Şia kaynaklarından aktarmıştır.

Sekaleyn Hadisi: Zeyd b. Erkam diyor ki, Peygamber (s.a.a) şöyle buyurdu:

"Allah, beni kendisine davet etmiş, icabet etmek gerekir. Fakat sizin içinizde iki büyük ve değerli emanet bırakıyorum:Allah'ın Kitabı

ve Ehlibeytim. Bunlarla davranışınıza dikkat edin. Bu ikisi Kevser'de bana varıncaya dek birbirinden ayrılmazlar."

el-Bidayetu ve'n-Nihaye, c.5, s.209. Zehairu'l-Ukba, s.16. Fusulu'l-Mühimme, s.22. Hasais, s.30. es-Savaiku'l-Mührika, s.147. Bu konuda Gayetu'l-Meram kitabında 39 hadis Ehlisünnet'ten ve 82 hadis Şia'dan nakledilmiştir.

Sekaleyn hadisi, çeşitli senetler ve değişik ibarelerle Ehlisünnet ve Şia'nın doğruluğuna inandıkları üzerinde tartışılmayan hadislerdendir. Bu ve benzeri hadislerden bir kaç önemli konuyu anlayabiliriz:

1- Kur'ân-ı Kerim kıyamet gününe kadar halkın içinde kalacağı gibi Peygamberin Ehlibeyti de kıyamet gününe kadar kalmalıdır. Yani, hiçbir zaman yeryüzü imamsız ve gerçek öndersiz kalmayacaktır.

2- İslâm Peygamberi bu iki büyük emanetle ümmetin dinî ve ilmî ihtiyaçlarını giderdi ve Ehlibeyt'i Müslümanların ilmî mercii tanıtarak onların amellerini ve buyruklarını muteber kıldı.

3- Ehlibeyt ve Kur'ân hiçbir zaman birbirinden ayrılmamalıdır. Hiçbir Müslümanın, onların hidayet ve ilim gölgesi altından ayrılıp kendisini müstağni bilmeye hakkı yoktur.

4- İnsanlar eğer Ehlibeyt'e uyarlar ve onların buyruklarına sarılırlarsa, delalete düşmezler. Çünkü hak devamlı onlarla birliktedir.

5- İnsanların dinî ve ilmî ihtiyaçları Ehlibeyt aracılığıyla giderilir. Onların izcisi dalalete düşmez ve gerçek saadete erişir. Yani, Ehlibeyt hata ve yanlışlığa düşmezler ve bu da Ehlibeyt'ten, Peygamberin bütün evladının ve akrabasının kastedilmediğine dair bir ip ucudur. Onlar dinî önderliğe yakışan, dinî ilimlerde yetkin, hata ve günaha düşmeyen belirli kimselerdir. Bunlar, Ali b. Ebutalib ve sırayla imamet makamına gelen on bir evladır. Nitekim hadislerde de bu zatların kastedildiği yer almıştır. Örneğin, İbn Abbas diyor ki, Peygamberden "Sevilmesi farz olan akrabaların kimlerdir?" diye sorduğumda şöyle buyurdu: *"Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin."* (Yenabiu'l-Mevedde, s.311) Cabir Resulullah'ın şöyle buyurduğunu nakleder: *"Allah, bütün peygamberlerin soyunu kendi sulbünde*

kararlaştırdı. Fakat benim soyumu Ali'nin sulbünde kararlaştırdı." (Yenabiu'l-Mevedde, s.318)

Hak Hadisi: Ümmü Seleme diyor, Resulullah'tan duydum ki buyurdu:

"Ali Hak ve Kur'ân'la beraberdir, Hak ve Kur'ân da Ali ile beraberdir; Kevser'de bana varıncaya dek birbirlerinden ayrılmazlar."

Gayetu'l-Meram kitabı s.539'da bu mezmunda Ehlisünnet'ten 14 hadis ve Şia'dan 10 hadis nakledilmektedir.

Menzilet Hadisi: Sa'd b. Vakkas diyor ki, Peygamber Ali'ye şöyle buyurdu:

"Sen benim yanımda, Harun'un Musa'nın yanında olduğu gibi olmaya razı değil misin? Ancak benden sonra peygamber gelmeyecektir."

el-Bidaytu ve'n-Nihaye, c.7, s.339. Zehairu'l-Ukba, s.63. Fusulu'l-Mühimme, s.21. Genci-i Şafii'nin Kifayetu't-Talib kitabı, s.148-154. el-Hasais, Neseî, s.19-25. Gayetu'l-Meram sahibi s. 109'da yüz hadis Ehlisünnet'ten ve yetmiş hadis de Şia'dan nakletmiştir.

Akrabayı Davet Hadisi: Bir gün Resul-i Ekrem (s.a.a) akrabalarını yemeğe davet etti. Yemekten sonra onlara şöyle buyurdu: "Benim size getirdiğimden daha iyisini hiç kimse kavmine getirmemiştir. Allah, sizi O'na çağırmamı emretmiştir. Kim bu işte bana yardım ederse, kardeşim, vasim ve benden sonra sizin içinizde halifem olacak." Oradakilerin hepsi sustu. Fakat Ali (a.s) hepsinden küçük olmasına rağmen ayağa kalkıp şöyle dedi: "Ben senin vasin ve yardımcın olmayı kabul ediyorum." Daha sonra Peygamber, elini Ali'nin omzuna koyarak buyurdu ki: "Bu, benim kardeşim, vasim ve halifemdir; ona itaat etmelisiniz." Cemaat kalkıp giderken gülerek Ebu Talib'e diyorlardı ki: "Muhammed, sana kendi oğluna itaat etmeyi emretti." (Ebu'l-Fida Tarihi, c.1, s.116)

Böyle hadisler çoktur. Örneğin, Hüzeyfe diyor ki, Peygamber (s.a.a) şöyle buyurdu: "Eğer Ali'yi benim halifem etseniz, ki bunu yapacağınızı zannetmiyorum, onu, basiretli ve sizi doğru yola hidayet edecek kişi bulursunuz." (Ebu Nuaym'ın Hilyetü'l-Evliya kitabı, c.1,

3- Geçen Konuların Teyidi

Peygamber-i Ekrem (s.a.a) hastalığının son günlerinde, yanında sahabeden bir kısmı hazırken şöyle buyurdu: *"Bana kağıt ve mürekkep getirin, ta ki benden sonra dalalete düşmemeniz için bir şey yazayım."* Oradakilerden bazısı, "Peygamber sayıklıyor; Allah'ın kitabı bize kafidir." deyince gürültü koptu. Peygamber de, *"Peygamber yanında gürültü olunmaz, kalkın gidin."* buyurdular.[1]

Geçen bölümde söz edilen konulara dikkat edilirse Peygamberin maksadının açıklanmasına engel olanların daha sonra seçimle hilafete geçen şahıslar olması özellikle Ali (a.s) ve dostlarına haber vermeden seçimin yapılması ve onları olup bitmiş bir işle karşı karşıya bırakmaları açıkça gösteriyor ki, Peygamberin bu hadisten maksadı kendi halifesini tanıtıp Ali'yi (a.s) hilafete seçmekti.

Peygamberin huzurunda denilen sözden maksat da gürültü çıkarıp Peygamberi kararından vazgeçirmekti. Denilen söz, ciddi olarak kastedilmemişti.

---

s.64. Kifayetü't-Talib, Necef baskısı, yıl 1356, s.67.)

İbn Mürdeveyh diyor ki, Resulullah (s.a.a) şöyle buyurdu:

"Benim yaşamım gibi yaşayıp, ölümüm gibi ölmek isteyen ve cennet ehlinden olmayı seven kimse, benden sonra Ali'yi sevsin ve Ehlibeytime tabi olsun. Çünkü onlar benim itretimdirler ve benim çamurumdan yaratılmışlar. Benim ilmim ve anlayışım onlara nasip olmuştur. Onların faziletlerini yalanlayanlara yazıklar olsun, ki onlar asla benim şefaatıma erişmeyeceklerdir."

(Müsned-i Ahmed b. Hanbel'in haşiyesinde yazılan "Müntehabu Kenzi'l-Ümmal" kitabından naklen, c.5, s.94.)

1- el-Bidayetü ve'n-Nihaye, c.5, s.227. Şerh-i Nehcü'l-Belâğa, İbn Ebi'l-Hadid, c.1, s.133. el-Kâmil Fi't-Tarih, c.2, s.217. Taberî'nin "Tarihu'r-Rüsül-i ve'l-Muluk" kitabı, c.2, s.436.

Çünkü evvela, Peygamber-i Ekrem hastalık boyunca hiç bir yersiz söz konuşmadı ve konuştuğuna dair bir şey de rivayet edilmemiştir. Dinî açıdan da hiç bir Müslüman ilâhî ismetle korunmuş kimseye sayıklama nisbeti veremez.

İkinci olarak da, eğer gerçekten Peygamberin sayıkladığını vurgulamak kastedilmiş olsaydı, "Kur'ân bize kafidir" cümlesinin bir anlamı olmazdı. Zira Peygamber'in sözlerinin sayıklama olduğunu ispat etmek için hasta olduğu delil olarak öne sürülürdü, "Kur'ân varken Peygamberin sözüne ihtiyacımız yoktur" cümlesi değil. Hiç bir sahabeye, Kur'ân'ın, Peygamberi itaati farz birisi olarak bildirmesi gizli kalmamalıdır. Kur'ân'ın nassına göre, Peygamber'in sözleri Allah'ın kelamıdır. Allah ve Peygamberi'nin karşısında kimsenin seçme hakkı ve özgürlüğü yoktur.

Üçüncü olarak da, aynı olay birinci halifenin ölüm hastalığında da tekrarlandı. Osman halifenin emriyle onun vasiyetini yazarken halife bayıldı. Bununla birlikte ikinci halife Peygambere söylediği sözü tekrar etmedi.[1]

Kaldı ki, ikinci halife, İbn Abbas'ın naklettiği hadiste[2] bu gerçeğe itiraf ederek diyor ki:

> "Ben anladım ki, Peygamber (s.a.a) Ali'nin hilafetini pekiştirmek istiyor. Fakat ben maslahatı düşünerek bozdum." Yine diyor ki: "
>
> "Hilafet Ali'nin hakkıydı.[3] O hilafete geçseydi milleti hakka ve doğru yola sürecekti, Ancak Kureyş buna boyun eğmezdi. Buna göre onu hilafetten men ettik."

1- İbn Esir'in el-Kâmil kitabı, c.2, s.292, Şerh-i Nehcü'l-Belâğa, İbn Ebi'l-Hadid, c.1, s.54.

2- Şerh-i Nehcü'l-Belâğa, İbn Ebi'l-Hadid, c.1, s.134.

3- Yakubî Tarihi, c.2, s.137.

Halbuki dinî ölçülere göre hak yoldan çıkanları hakkı kabul etmeye zorlamalıdırlar, değil ki onlar için hak terk edilsin. Birinci halifeye, Müslüman kabilelerden bazısı zekat vermekten çekiniyorlar haberi verilince onlarla savaşın emrini verdi ve söyledi:

> Peygambere verilen devenin ayağını bağlama ipi bana da verilmezse onlarla savaşırım.[1]

Bu sözden maksat şu ki, hak ne pahasına olursa olsun yücelmelidir. Elbette şüphe yok ki, hilafet konusu bir ipten daha değerli ve önemlidir.

4- İlâhî Öğretilerde İmamet

Peygamberi tanıma bölümünde geçti ki, zorunlu ve sabit genel hidayet yasası gereğince, bütün yaratık türleri, tekvin ve yaratılış yoluyla, kendi türünün saadet ve kemaline doğru ilerliyor.

İnsan türü de yaratılış türlerinden biri olduğuna göre bu genel kanundan müstesna olmayıp gerçeklere eğilim ve sosyal tefekkür isteğine sahip olduğu için yaşamında dünyevi ve uhrevi mutluluğunu gerçekleştirecek belirli bir yola hidayet olmalıdır. Bir başka ibareyle şöyle diyebiliriz: insan, insani değerini ve saadetini elde edebilmek için bir takım inanç ve ameli vazifelere muhtaçtır. Ta ki yaşama tarzını ona uydursun. Din denilen hayat programını kavrama yolu da akıl yolu değildir. Beşeriyet dünyasında, peygamber denilen bazı ilâhî kişilere verilen vahiy yoludur. Toplumun, insani görevlerini vahiy vasıtasıyla Allah'tan alıp, toplumun saadetini temin etmek amacıyla onlara duyuran ancak peygamberlerdir.

1- el-Bidayetu ve'n-Nihaye, c.6, s.311.

Bu delil, toplumda böyle bir idrakin zorunluluğunu icap ettiği gibi beşeri elin dokunmadığı bu programı koruyup ihtiyaç duyulduğu zaman onlara iletecek şahısların da bu toplumda var olma zorunluluğunu ispat eder.

İlâhî lütuf nasıl insani görevleri vahiy vasıtasıyla alıp topluma öğreten şahısların olmasını gerektiriyorsa, aynen bu semavi ve insani görevleri, beşeriyet dünyasında devamlı korumak ve gerektiği zaman topluma öğretmek amacıyla, dini bilen bir takım şahısların da mevcut olmasını gerektiriyor.

Nasıl ki vahiy ruhunu ve nübüvveti üstlenip, Allah tarafından semavi şeriatları ve hükümleri alıp topluma duyurmak görevini teseddi edene "**Nebi**" denir. Semavi dinleri korumayı üstlenip Allah tarafından bu makama seçilen kimseye de "**İmam**" denir. Nübüvvet ve imamet makamlarının bir şahısta bulunmasının mümkün olduğu gibi ayrı ayrı şahıslarda olması da mümkündür.

Peygamberlerin masum olmasını ispat eden delil, imamın masum olmasını da ispat eder. Çünkü Allah (c.c), tüm zamanlar için dini tahrif olmadan bildirmelidir ve bu, ilâhî masumiyet ve ismet olmaksızın gerekleşmez.

5- İmam ve Nebi Arasındaki Fark

Peygamberler vasıtasıyla alınan semavi şeriatlar ve hükümlerle ilgili sunulan delil yalnız vahyin aslını yani semavi hükümlerin alınmasını ispat eder, onun sürekliliğini ve her zaman için olacağını ispat etmez. Fakat dini korumak süresiz ve devamlı olmalıdır. Buna göre her asırda toplumun içerisinde peygamberlerin olması gerekli değildir. Ama dini koruması gereken imamet makamı toplumda olması gerekli olduğu gibi, toplumda imamın olması da zaruridir ve toplumun bu imamı tanıyıp tanımaması sonucu değiştirmez. Allah-u Teâla Kur'ân'da şöyle buyurmaktadır:

Eğer onlar (küfredenler) bunları tanımayıp küfre sapıyorlarsa, andolsun, biz buna (karşı) küfre sapmayan bir kavmi vekil kılmışızdır.[1]

İşaret edildiği gibi nübüvvet ve imamet makamı bir şahısta bulunabilir. Bir şahıs peygamberlik ve imamlık (şeriatı Allah'tan alma ve koruma) makamlarına bir zamanda sahip olabildiği gibi başka şahıslarda da, bu iki makamın olması mümkündür. Peygamberlerin sayısı sınırlıdır. Buna göre de peygamber olmayan asırda, hak imamın olması gereklidir. Allah-u Teâla, Kur'ân-ı Kerim'de peygamberlerin bir kısmını imamet makamıyla överek şöyle buyuruyor:

Hani Rabbi, İbrahim'i bir takım kelimelerle denemeden geçirmişti. O da bunları tam olarak yerine getirmişti. (O zaman Allah İbrahim'e) "Seni şüphesiz insanlara imam kılacağım." demişti. (İbrahim) "ya soyumdan olanları?" deyince, Allah "Benim ahdim zalimlere erişmez." demişti.[2]

Ve yine buyuruyor ki:

Ve onları, kendi emrimizle hidayete yönelten imamlar kıldık.[3]

6- Amellerin Bâtınında İmamet

İmam, insanların amellerinin zahirine önder olduğu gibi batınında da önderlik ve imamlık makamına sahiptir. Batın yoluyla Allah'a doğru hareket eden insanlık kafilesinin önünde hareket eden imamdır.

Bu hakikatin aydınlığa kavuşması için aşağıdaki iki mukaddimeye dikkat etmeliyiz.

1- En'am/ 89.

2- Bakara/124

3- Enbiya/73

Birincisi: Şüphe yok ki İslâm ve sair semavi dinlere göre insanın, ebedi ve gerçek mutluluğunun ve şekavetinin bir tek vesilesi onun iyi ve kötü amelleridir. İyilik ve kötülükleri, semavi dinlerin öğretmesinin yanı sıra, insan kendi fıtratıyla da onları idrak edebilir.

Allah vahiy ve nübüvvet yoluyla bu amelleri, beşeri tefekkür tarzına uygun içtimai dilimizle, emir, nehiy, övme ve kötüleme şeklinde açıklamıştır. İtaat edenlere, insanın kemali isteklerinin hepsini içeren ebedi ve tatlı bir hayatı müjdeleyip, zalimlere ve kötü amelli insanlara her türlü başarısızlığı, ebedi ve acı hayatı içeren bir haber veriyor.

Şüphesiz her türlü tasavvurdan yüce olan Allah'ın, bizim gibi sosyal tefekkürü yoktur. Bu kulluk ve mevlalık, emir ve itaat etme, emir-nehiy, ceza ve ödül konuluşu, toplumsal yaşantımız dışında mevcut değildir. Allah'ın makamı, yaratma makamıdır. O'nda her türlü varlığın varlığı, gerçek bağlantılara göre Allah'ın yaratmasına bağlıdır.

Kur'ân-ı Kerim'in[1] ve Peygamber-i Ekrem'in (s.a.a) işaret ettikleri gibi, din bizim doğal akıllarımızın anlayamayacağı bir takım gerçekleri ve eğitileri içermiştir, anlayabileceğimiz ve fikrimiz dengesinde de nazil olmuştur.

Buradan şu sonuca varmalıyız ki: İyi ve kötü ameller ile ebedi hayat ve özellikleri arasında gerçek bir irtibat vardır ve o dünyada iyi ve kötü hayat Allah'ın iradesiyle o amellere bağlıdır.

Kolay bir ibareyle şöyle diyebiliriz: İyi ve kötü ameller insanın kalbinde insanın geleceğini belirten gerçekleri oluş-

---

1- Örneğin: "**Andolsun her şeyi açıklayan kitaba, şüphe yok ki biz, akıl edesiniz, anlayasınız diye Kur'ân-ı Arap diliyle meydana getirdik. Ve şüphe yok ki o, bizim katımızda, kitabın aslındadır, temelindedir, elbette pek yücedir, hikmetle doludur.**" (Zuhruf/2-4)

turur. İnsan bilse de bilmese de eğitilen bir çocuğa benzer. Çocuk velisinden aldığı yap-yapma emirlerini duymaktan ve yaptığı işlerden başka bir şey anlamaz. Ama eğitilip bir takım karakteristik haletleri kendisinde hazırlayıp, toplumun içerisine düştüğünde mutlu bir hayata erişmiş olur ve eğer bunun hayrını isteyen velisinin emirlerine uymazsa, toplumda bedbahtlıktan başka bir şey elde edemez.

Veyahut doktorun emriyle özel yemeklere, ilaçlara ve spora görevlenen hastaya benzer. Hasta bunları uygulamaktan başka bir şey yapmıyor ancak, bunları uyguladıktan sonra vücudunda düzenli bir sağlık elde edip her çeşit mutluluğa ve iyiliğe kavuşur.

Kısacası insan, dünyevi hayatıyla birlikte amellerinin kaynaklanıp, ilerleyip ve bilahare uhrevi hayatında mutluluğunu veya felaketini kesinleştiren, manevî bir hayata da sahiptir.

Kur'ân-ı Kerim de aklın kavradığı bu gerçeği teyit ederek bir çok ayetlerde[1] iman ehline ve iyilik sevenlere bu ruhtan daha aydın bir ruh ve hayattan daha yüce bir hayat ispat ettiği gibi amellerin batını sonucunu devamlı insanla birlikte

---

1- Bu ayetler gibi: "**Ve herkes, yanında bir sürüp götüren ve bir t -nık olarak gelir. Andolsun ki, gafletteydin bundan derken, perdeyi kaldırdık gözünden, artık gözün keskin bu gün.**" (Kaf/21)

"**Erkek olsun, kadın olsun, inanarak iyi işlerde bulunanı tertemiz bir yaşayışa mazhar ederiz.**" (Nahl/97)

"**Sizi diriltecek, size can verecek şeylere çağırdıklarım zaman Allah'a ve Peygamber'e icabet edin.**" (Enfal/24)

"**O gün bir gündür ki, her kes yaptığı iyi ve kötü işleri hazırlanmış bir hâlde karşısında bulacak.**" (Âl-i İmrân/30)

"**Şüphe yok ki biz, ölüyü diriltiriz ve yazarız önceden dünyada yaptıklarını ve sonradan bıraktıkları izleri ve her şeyi apaçık bir kitapta sayıp yazdık, takdir ettik.**" (Yasin/12)

biliyor. Peygamber-i Ekrem'in bir çok hadislerinde de buna işaret edilmiştir.[1]

İkincisi: Bizler bazılarını iyi veya kötü işe davet ederiz ama kendimiz birçok zamanda dediğimiz şeye amil olmayız. Fakat peygamberler ve imamlar hiçbir zaman emrettikleri şeyi terk etmezler. Çünkü hidayet ve liderlikleri Allah'ın emriyledir. Onlar toplumu hidayet ettikleri dinle kendileri de amel

---

1- Örneğin: Allah-u Teâla Mirac hadisinde Peygamber'e şöyle buyuruyor: "Her kim, benim rızamı göz önünde bulundurarak iş yaparsa onun devamlı üç sıfatla birlikte olmasını sağlarım: Cehlin karışmayacağı bir şükür, unutkanlığın karışmayacağı bir zikir ve mahlukun sevgisi benim sevgimi önleyemeyecek bir muhabbet veririm.

Beni sevdiğinde ben de onu severim, can gözünü celalime bakması için açarım, yarattıklarımın özelliklerini ondan gizlemem, onunla gece karanlığında ve gün ışığında münacat ederim, bunun eserinde mahlukatla konuşması ve onlarla oturup kalkması sona erer. Kendi ve meleklerimin kelamını ona işittiririm, mahlukatımda gizlediğim sırrı ona açarım, yürümesi için ona hayâ elbisesi giydiririm. Onun kalbini geniş ve basiretli kılarım. Cennet ve ateşten hiç birisini ondan gizlemem. Kıyamette halkın başına gelecek şiddeti ve korkuyu ona tanıtırım." (Biharü'l-Envar, c.17. s.9)

Hz. İmam Sadık (a.s) şöyle buyuruyor: "Resulullah (s.a.a) Harise b. Malik-i Nu'man-i Ensari'yle karşılaştı. Ona *"Nasılsın ey Harise İbn Malik?"* buyurdu. Harise "Ey Resulullah, hakikaten iman getirmişim" dedi. Peygamber *"Her şeyin bir hakikatı var (onu doğrulayan var) Sözünün hakikatı nedir?"* buyurdu. Cevapta şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resulü, dünyaya rağbetsiz olmuşum, geceyi (ibadetle) uyanık geçiriyorum, sıcak günlerde (oruç olduğum için) susuz kalıyorum. Öyle ki, Rabbimin arşına bakıyorum, hesab için kurulmuş cennet ehline bakıyorum birbirleriyle görüşüyorlar ve sanki ateş ehlinin iniltilerini işitiyorum." Peygamber şöyle buyurdu *"Allah'ın nurla kalbini doldurduğu bir kuludur."* (Feyz-i Kaşani'nin Vafi kitabı, 3. bölüm s.33)

ediyorlar. Toplumu davet ettikleri manevî hayata kendileri de sahip olmalıdırlar. Zira Allah bir kimseyi hidayet etmedikçe toplumun hidayetini ona havale etmez ve Allah'ın özel hidayeti hiçbir zaman yok olmaz.

Bu açıklamalardan şu sonuçları çıkarabiliriz:

1- Her ümmette o ümmetin peygamberi ve imamı, toplumu davet ettikleri dinin, manevî hayatın en üstün derecesine sahip olmalıdırlar. Çünkü davet ettikleri şeye gerektiği şekilde amel edip manevî hayatına sahiptirler.

2- Önder ve toplumda birinci oldukları için herkesten daha üstündürler.

3- Allah'ın emriyle ümmetin imamlığını kabul eden şahıs toplumun zahiri amellerinde önder olduğu gibi manevî hayatlarında da onların önderidir ve amellerin gerçeği onun imamlığıyla seyreder.[1]

7- İslâm Liderleri ve İmamlar

Geçen bölümlerden aldığımız sonuç gereği İslâm dininde Peygamber-i Ekrem'den (s.a.a) sonra İslâm ümmeti içerisinde Allah tarafından bir imam (nasbedilmiş önder) vardır.

1- "**Onları öyle rehberler ettik ki emrimizle halkı doğru yola sevk ederler ve onlara hayırlı işleri vahyettik.**" (Enbiya/73)

"**Ve içlerinden, sabrettikleri için onları, emrimizle doğru yola sevk edecek rehberler tayin etmiştik.**" (Secde/24)

Bu tür ayetlerden şu anlaşılıyor ki imam, zahiri hidayet ve irşattan ilave bir nevi manevî cezbe ve hidayete sahiptir. Bu manevî hidayet, maddî olmayıp tecerrüt alemindendir. Zatının batını nuraniyeti ve hakikati vasıtasıyla, layık halkın kalplerinde tesir bırakır ve tasarruf eder ve onları kemal derecesine ve yaratılışın hedefine doğru cezbeder.

Peygamber-i Ekrem'den (s.a.a) rivayet edilen hadislerde,[1] imamların sıfatları, sayıları, hepsinin Kureyş kabilesinden ve Peygamber'in (s.a.a) Ehlibeyti'nden oldukları ve onların sonuncusunun da Hz. Mehdi (a.s) olduğu yer almıştır.

Aynı şekilde Peygamber-i Ekrem'den (s.a.a) birinci imam olan Hz. Ali'den (a.s) hakkında[2] bir çok naslar vardır. Peygamber'den (s.a.a) ve Ali'den (a.s) ikinci imamın imamlığında ve diğer imamların hakkında bir çok hadisler vardır. İmamlar da kendilerinden sonraki imamı tayin etmişlerdir.

1- Örneğin: Cabir İbn Semure diyor ki, Peygamber'in (s.a.a) şöyle buyurduğunu duydum: *"Bu din, on iki halifenin elinde olduğu sürece aziz ve güçlü kalacaktır."* Cabir diyor ki: "Halk tekbir getirerek ağladılar. Daha sonra Resulullah yavaşça bir şey söyledi. Dedim ey baba, Peygamber (s.a.a) ne söyledi? Babam dedi ki, Peygamber *"Bu on iki imamın hepsi Kureyş'tendir"* buyurdu." (Sahih-i İbn Davud, c.2, s.207. Müsned-i Ahmed, c.5, s.92 ve bu anlamı içeren bir kaç hadis de vardır.)

Selman-i Farsi diyor ki: "Bir gün Peygamber'in (s.a.a) huzuruna vardım. İmam Hüseyin'i (a.s) kucağında oturtmuştu. Peygamber (s.a.a) gözlerini ve ağzını öpüyor ve şöyle söylüyordu: *"Sen, efendisin ve efendinin oğlusun, sen imamsın ve imamın oğlusun, sen hüccetsin ve hüccet olanın oğlusun, sen dokuz hüccetin babasısın ki onların dokuzuncusu onların kaimidir."* (Süleyman İbn Kunduzi'nin Yenabiu'l-Mevedde kitabı, 7. baskı, s.308)

2- Bu kitaplara müracaat edilsin: Allame Emini'nin "el-Gadir", Seyyid Haşimi Bahrani'nin "Gayetü'l-Meram", Muhammed b. Hasan-i Hürr-i Amili'nin "İsbatü'l-Hüdat", Mühibbüddin Ahmed b. Abdullah-i Taberî'nin "Zehairü'l-Ukba", Harezmi'nin "el-Menakıb", Sibt İbn Cevzi'nin "Tezkiretü'l-Havass", Süleyman İbrahim-i Hanefi'nin "Yenabiü'l-Mevedde", İbn Sabbağ'ın "Fusulu'l-Mühimme", Muhammed b. Cerir-i Taberî'nin "Delailü'l-İmame", Şerefuddin Musevi'nin "En Nassu ve'l-İctihad", Muhammed b. Yakub-i Kuleyni'nin "Usul-i Kâfi" c.1 ve Şeyh Müfid'in "el-İrşad" kitapları.

Bu naslar gereğince, İslâm'ın rehber ve önderleri on iki kişidir, mukaddes isimleri şunlardır:

1- Ali b. Ebu Talib.

2- Hasan b. Ali.

3- Hüseyin b. Ali.

4- Ali b. Hüseyin.

5- Muhammed b. Ali.

6- Cafer b. Muhammed.

7- Musa b. Cafer.

8- Ali b. Musa.

9- Muhammed b. Ali.

10- Ali b. Muhammed.

11- Hasan b. Ali.

12- Mehdi b. Hasan.

Hepsine Allah'ın selâmı olsun.

8- Kısaca On İki İmam'ın Hayatı

Birinci İmam

Hz. Emirü'l-Mü'minin Ali (a.s), Benî Haşim kabilesinin büyüğü, Peygamber'in amcası Ebu Talib'in oğludur. Ebu Talib, Peygamberi kendi evinde büyütüp himayesi altına aldı. Bi'setten sonra hayatta olduğu sürece Peygamberi kafirlerin, özellikle Kureyş'in eziyetlerinden korudu.

Hz. Ali (meşhur rivayete göre) bi'setten on yıl önce dünyaya geldi. Altı yıl sonra Mekke ve yöresinde kuraklık meydana geldiği için Peygamber'in isteği üzerine babasından ayrılıp, Peygamber'in evine gelerek onun eğitimi altına girdi.[1]

1- Fusulu'l-Mühimme, 2. b. s.14. Harezmi'nin Menakıb kitabı, s.17.

Peygamber-i Ekrem (s.a.a) peygamberliğe seçilip, ilk defa Hira mağarasında vahiy nazil olduktan sonra eve dönüp olayı anlattı. Ali (a.s) de ona iman getirdi.[1] Yine Peygamber tüm akrabalarını toplayıp, onları getirdiği dine davet ederek şöyle buyurdu:

> Davetimi önce kabul eden benim vasim, vezirim ve halifem olacaktır.

Bu arada ayağa kalkıp, iman getirmesini ibraz eden bir tek Ali (a.s) idi. Peygamber de onun iman etmesini kabul ederek verdiği vadeyi onun hakkında geçerli bildi. Böylece Ali (a.s) ilk Müslüman ve Allah'tan başkasına tapmayan ilk şahıstır. [2]

Ali (a.s), Peygamber hicret edene kadar devamlı onunla birlikteydi. Hicret gecesi, kafirler Peygamberin evini sarıp, onu katletmek istedikleri zaman Ali (a.s) Peygamber efendimizin yatağında yatmış ve Resul-i Ekrem bu sayede gizlice evden ayrılarak Medine'ye doğru yola koyulmuştu.[3] Peygamberden sonra O hazretin vasiyeti üzerine milletin emanetlerini sahiplerine iade ettikten sonra annesini, Peygamberin kızını başka iki kadınla birlikte alıp Medine'ye doğru hareket etti.[4]

Medine'de devamlı o hazretle birlikteydi. Peygamber hiçbir zaman gizlide ve açıkta onu kendisinden ayırmadı. Biricik sevgili kızı Hz. Fatıma'yı zevce olarak ona münasip gördü.

1- Zehairu'l-Ukba, Kahire b. yıl 1356, s.58. Harezmi'nin Men - kıb kitabı, Necef b. yıl. 1385 H. s.16-22. Yenabiu'l-Mevedde, yedinci baskı, s.68-72.

2- İrşad-i Şeyh Müfid, Tahran baskısı, 1377 yılı, s.4, Yenabiu'l-Mevedde, s.122.

3- Fusulu'l-Mühimme, s.28-30. Tezkiretü'l-Havass, Necef bask - sı, 1383 H. yılı, s.34. Yenabiu'l-Mevedde, s.105. Menakıb-ı Harezmi, s.73-74.

4- Fusulu'l-Mühimme, s.34.

Müslümanlar arasında kardeşlik akdi okuttuğunda, Ali'yi (a.s) kendisine kardeş seçti.[1] Ali (a.s) Peygamberin katıldığı tüm savaşlarda hazır bulundu. Bir tek Tebuk savaşına katılmadı. O da Peygamberin emri ile Medine'de Peygamberin yerinde kaldığı içindi.[2] Hiç bir savaşta geri adım atmayıp hiçbir an düşmandan kaçmadı. Hiçbir şart altında Peygamberin emrinden çıkmadı. Bu nedenle Peygamber-i Ekrem buyurmuştur ki:

> Hiç bir zaman Ali haktan ve hak da Ali'den ayrılmaz.[3]

Ali (a.s) Peygamber'in vefatında otuz üç yaşındaydı. Tüm dini faziletlere sahip olup, sahabe içerisinde özgün olmasıyla birlikte onun genç olmasını ve Peygamber'in savaşlarında kafirlerden bir çoğunu öldürüp, onlardan düşman kazanmasını bahane ederek hilafetten kenara ittiler. Ve bu şekil o hazretin eli tüm genel olaylardan kesildiğinde evinin bir köşesine çekilerek özel kişileri eğitmeye başladı. Peygamber'in vefatından sonra 25 yıl üç halifenin hilafet zamanı geçti. Üçüncü halife Osman öldürüldüğünde halk Hz. Ali'ye (a.s) biat ederek onu hilafete seçti.

Hz. Ali (a.s) dört yıl dokuz ay süren hilafeti müddetinde Peygamber'in siretine uyup, hilafet'e inkılap ve kıyam ruhu verdi. Toplumda çeşitli ıslahlara baş vurdu. Elbette bu ıslahlar, bir kısım çıkar peşinde koşanların zararına olduğu için sahabeden bazıları, Ümmü'l-Mü'minin "Ayşe, Talha, Zübeyr ve

---

1- Fusulu'l-Mühimme, s.20. Tezkiretu'l-Havass, s.20-24. Yenabiu'l-Mevedde, s.63-65.

2- Tezkiretu'l-Havass, s.1. Fusulu'l-Mühimme, s.21. Menakıb-ı Harezmi, s.74.

3- Muhammed b. Şehraşub'un "Menakıb-ı Al-i Ebu Talib" kit -bı, Kum baskısı, c.3, s.62 ve 218. Gayetu'l-Meram, s.539. Yenabiu'l-Mevedde, s.104.

Muaviye" liderliğinde üçüncü halifenin kanını bahane ederek halifeye karşı çıkıp, çeşitli çirkin olaylara sebebiyet verdiler.

O hazret bu fitneleri yatıştırmak için Basra yakınlarında Ayşe, Talha ve Zübeyr ile savaştı ve bu savaş, Cemel savaşı adında maruf oldu. Irak ve Şam sınırlarında Muaviye ile savaştı; bu savaş Sıffın savaşı adını aldı ve bir buçuk yıl devam etti. Nehrevan adıyla maruf olan muharebesinde de Hariciler ile savaştı.

Böylelikle o hazretin hilafet müddetice gösterdiği çabaların bir çoğu iç kargaşaları gidermek yolunda geçti. Çok geçmeden Hicretin 40. yılı Ramazan ayının 19. günü Kufe mescidinde, sabah namazında, Hariciler tarafından yaralanıp iki gün sonra şehit oldu.[1]

Hz. Emirü'l-Mü'minin (a.s) tarihin tanıklığına, dost ve düşmanın itiraflarına göre insani değerlerde hiçbir eksikliği olmayıp İslâmî faziletlerde Peygamberin terbiyesine tam bir örnek idi. Onun şahsiyeti hakkında yapılan bahisler, Şia ve Ehlisünnet ve bu konuda bilgi sahibi olanlar tarafından yazılan kitaplar hiç kimse hakkında olmamış ve yazılmamıştır.

Ali (a.s) ilim ve bilgi açısından Peygamberin ashabı arasında en üstünüdür. İlmi açıklamalarıyla özgür kanıtlama ve burhan tarzını ortaya koyduğu gibi, ilâhî öğretilerde ve felsefî bahislerde de bulundu. Kur'ân'ın lafzını korumak için Arapça dilbilgisi kurallarını icat ettiği gibi Kur'ân'ın batınında da konuştu. Hitabet etmekte en becerikli, Araplar içinde (birinci bölümde geçti) şecaatte dillere destan idi. Peygamberin zamanında ve ondan sonra yaptığı savaşlarda hiçbir zaman paniğe kapılmadı. Defalarca çeşitli olaylar örneğin Uhud, Huneyn, Hayber ve Hendek gibi savaşlarda Peygamberin ashabı ve or-

---

1- Menakıb-ı Al-i Ebu Talib, c.3, s.312. Fusulu'l-Mühimme, s.113-123. Tezkiretu'l-Havass, s.172-183.

dusu paniğe kapılıp titrediler, bazıları da firar ettiler. Fakat Ali (a.s) bunların hiç birinde düşmana sırt çevirmedi. Savaşta ün kazanan yiğitlerle savaştığında hiçbiri kurtulamadı. Bu güce sahip olduğu hâlde güçsüzlerle savaşmadı. Firar edeni takip etmedi, gece saldırı yapmazdı ve suyu düşmana kesmezdi.

Hayber Savaşı'nda hücum edip kalenin kapısını yerinden söküp bir kenara atması tartışılmaz tarihi bir realitedir.[1]

Yine Mekke'nin fethinde Peygamber-i Ekrem (s.a.a) putların kırılmasına emir verdiğinde Ali (a.s), Peygamberin isteğiyle, o hazretin omuzlarına ayaklarını koyarak Kâbe'nin üzerine çıkıp, oraya dikilen taştan yontulmuş koskocaman Hübel denilen putu yıktı.[2]

Ali (a.s) takva ve abitlikte de tek idi. Onun sertliğinden şikayet edenlerin cevabında, Peygamber; *"Onu kınamayın. Çünkü o Allah'a aşıktır."* buyurdu.[3]

Sahabeden olan Ebu Derda, o hazretin kupkuru cesedini Medine hurmalıklarının birinde görünce haber vermek için onun evine gelip Hz. Fatıma'ya "Kocandan taraf başın sağ olsun" dedi. Peygamberimizin kızı "Amcam oğlu ölmemiş, ibadet ederken ilâhî korkudan bayılmıştır. Onun bu hali çokça görülmektedir" buyurdu.

Ali'nin (a.s) fakirlere yardım etmesi, emri altında olanlara muhabbet etmesi, çaresizlerin imdadına koşması, cömertliği ve affı hakkında bir çok kıssalar vardır. Eline geleni Allah yolunda fakir ve miskinlere verip kendisi çok zor koşullarda yaşıyordu. Çiftçiliği, fidan dikmeyi, su kuyuları kazmayı ve bayır yerleri yeşillendirmeyi severdi. Fakat bu yolda elde etti-

---

1- Tezkiretu'l-Havass, s.27.

2- Tezkiretu'l-Havass, s.27. Menakıb-ı Harezmi s.71

3- Menakıb-ı Al-i Ebu Talib, c.3 s.221. Menakıb-ı Harezmi, s.92.

ği şeyleri fakirlere vakfederdi. O Hazretin vakıfları "Ali (a.s) sadakaları" adında meşhurdur. Hilafetin sonlarında bunların epeyce (yirmi dört bin dinar) geliri vardı.[1]

İkinci İmam

Hz. İmam Hasan Mücteba (ve kardeşi İmam Hüseyin), Hz. Emirü'l-Mü'minin'in oğlu olup, Peygamberin kızı Hz. Fatıma'dan (a.s) dünyaya geldiler. Peygamber defalarca *"Hasan ve Hüseyin benim oğullarımdır."* buyurmuştur. Bu buyruğa göre, Ali (a.s) diğer çocuklarına *"Siz benim oğullarımsınız. Hasan ve Hüseyin de Peygamberin oğullarıdır."* demiştir.[2]

Hz. İmam Hasan (a.s) hicretin üçüncü yılında Medine'de dünyaya geldi.[3] Yedi yıl kadar değerli büyük babası Peygamberin yanında onun muhabbetli kucağında geçirdi. Önce Peygamberi ve ondan üç ay ya da altı ay sonra vefat eden annesini kaybedince, babasının terbiyesi altında büyüdü.

Babası Hz. Ali (a.s) şehit olunca, onun vasiyeti ve Allah'ın emriyle imamet makamına ulaşıp zahiri hilafeti de üstlendi, altı ay kadar Müslümanların işlerini idare etti. Bu müddette Ali (a.s) ve evladına aşırı düşmanlık güden ve yıllarca hilafet için savaşan Muaviye, (ilk olarak Osman'ın kanı için daha sonra apaçık bir şekilde halife olmak için savaştı) İmam Hasan'ın hilafet merkezine karşı ordu düzenleyip savaş açtı.

1- Nehcü'l-Belâğa, üçüncü bölüm, 24. mektup.

2- Menakıb-ı İbn Şehraşub, c.4, s.21 ve 25. Zehairu'l-Ukba, s.67 ve 121.

3- Menakıb-ı İbn Şehraşub, c.4, s.21 ve 25. Muhammed İbn Cerir-i Taberî'nin "Delailü'l-İmame" kitabı, Necef baskısı, yıl 1369 H. s.60. Fusulu'l-Mühimme, s.133. Tezkiretu'l-Havass, s.193. Tarih-i Yakubî, Necef baskısı, yıl 1314 H. c.2, s.20. Usul-u Kâfi, c.1, s.461.

Aynı zamanda İmam Hasan'ın (a.s) ordu komutanlarını yüklü paralarla satın alıp, O Hazretin aleyhine kışkırttı.[1]

Bilahare İmam Hasan (a.s) barışı mecburen kabul edip zahiri halifeti bazı şartlar altında (Muaviye hilafeti kendisinden sonra kimseye bırakmak hakkı olmayıp, hilafetin tekrar İmamın kendisine verilme ve Şialara taarruz edilmeme şartıyla) Muaviye'ye bıraktı.[2]

Böylece Muaviye hilafeti ele geçirdi. Daha sonra Irak'a gelip umumi bir konuşmasında barış şartlarını çiğnedi.[3] Bütün yollara başvurarak Ehlibeyt'i ve Şiîleri çok zor durumlara maruz bıraktı.

İmam Hasan (a.s) on yıl süren imamet müddetini çeşitli baskılar altında geçirdi. Hatta evinde bile can güvenliği yoktu ve bilahare hicretin ellinci yılında Muaviye'nin hilelerine uyan karısı vesilesiyle zehirlenerek şehit edildi. [4]

İmam Hasan insani değerlerde babasının hatırası ve ceddi Peygamberin aynasıydı. Peygamber hayattayken Hasan ve kardeşi Hüseyin, devamlı Peygamberin yanındaydılar ve bazen de Peygamber onları omuzlarına çıkarırdı.

Şia ve Sünnî, Peygamber'den (s.a.a) İmam Hasan ve Hüseyin (a.s) hakkında şöyle rivayet ederler:

1- İrşad-i Müfid, s.172. Menakıb-ı İbn Şehraşub. c.4, s.33. Fusulu'l-Mühimme, s.144.

2- İrşad-ı Müfid, s.172. Menakıb-ı İbn Şehraşub, c.4, s.33. A -dullah b. Müslim b. Kuteybe'nin "el-İmametü ve's-Siyase" kitabı; c.1, s.163. Fusulu'l-Mühimme, s.145. Tezkiretü'l-Havas, s.197.

3- İrşad-i Müfid, s.173. Menakıb-ı Şehraşub, c.4, s.35. el-İmametü ve's-Siyase, c.1, s.164.

4- İrşad-i Mufid, s.174. Menakıbi İbn Şehriaşub, c.4 s.42. Fusulu'l-Muhimme, s.146. Tezkiretu'l-Havas s.211.

Bu ikisi benim oğullarımdırlar ister otursunlar, ister kıyam etsinler.

(Zahiri hilafeti üstlenip üstlenmemekle ilgili kinayeli bir açıklamadır.)[1]

Hz. Peygamber ve Hz. Ali'den o hazretin imameti hakkında bir çok rivayet nakledilmiştir.

Üçüncü İmam

İmam Hüseyin (Seyyidü'ş-Şüheda), Ali (a.s) ve Peygamber-i Ekrem'in kızı Hz. Fatıma'nın (a.s) ikinci oğludur. Hicretin dördüncü yılında dünyaya geldi. Büyük kardeşi İmam Hasan Mücteba (a.s) şehit olduktan sonra Allah'ın emri ve kardeşinin vasiyeti üzerine imamet makamına ulaştı.[2]

İmam Hüseyin (a.s) on yıl imamet etti. Yaklaşık altı ay dışında bu müddetin tümü Muaviye'nin hilafeti zamanında en zor koşullar, acı durumlar ve en ağır baskılar altında geçti. Çünkü birinci olarak dinî yasalar toplumda değerini kaybetmiş, hükümetin istekleri, Allah ve Resulünun isteklerinin yerini almıştı. İkinci olarak da Muaviye ve dostları bütün mümkün yollara baş vurarak Ehlibeyt'i ve Şiîleri ezip, Ali'nin (a.s) ismini yok etmek istiyorlardı. Ayrıca Muaviye, oğlu Yezid'in hilafet temellerini atıp pekiştiriyordu. Halkın bir kısmı Yezid'in hiç bir şeye bağlı olmadığından onun hilafetine razı değillerdi. Muaviye de muhalefetlerin çoğalmasını önlemek için daha fazla baskılara başvuruyordu.

İmam Hüseyin (a.s) ister istemez bu karanlık günleri geçiriyor ve Muaviye tarafından yapılan her çeşit ruhsal işkence

---

1- İrşad-ı Müfid, s.181. İsbatü'l-Hüdat, c.5, s.129 ve 134.

2- İrşad-i Müfid, s.179. İsbatü'l-Hüdat, c.4, s.168-212. Mes'udi'nin "İsbatu'l-Vasiyye" kitabı, Tahran baskısı, yıl 1320, s.125.

ve baskılara katlanıyordu. Hicretin altmışıncı yılında Muaviye öldü ve oğlu Yezid babasının yerinde oturdu.[1]

Biat meclisi, Arapların içerisinde saltanat, imaret ve sair önemli konularda bir genelekti. Toplum özellikle tanınmış kişiler bu konularda sultana yahut emire biat eli veriyorlardı. Biatin ardından itaatsizlik etmek o kavme ar ve zillet sayılırdı. Aynı zamanda imzaladığı şeyden kaçmak kesin suç olarak bilinirdi. Hz. Peygamberin siresinde de bu, baskı olmadan yapılırsa geçerli kılınmıştır.

Muaviye hayattayken tanınmış kişilerden Yezid'e biat almıştı. Fakat İmam Hüseyin'e (a.s) dokunmayıp, biat teklifinde bulunmamıştı. Özellikle oğlu Yezid'e vasiyet etti ki[2] "Hüseyin b. Ali biat etmezse fazla ısrar etme ve öylece bırak kalsın." Çünkü Muaviye meselenin önünü ve arkasını iyice algılayabilmişti.

Ancak Yezid, gururu ve çekinmemezliği sonucu babası ölünce onun vasiyetini unutup, Medine valisine emir verdi ki, İmam Hüseyin'den benim hilafetime biat etmesini iste, etmezse başını Şam'a gönder.[3]

Medine valisi Yezid'in isteğini İmam Hüseyin'e (a.s) duyurunca İmam ondan bu konuda düşünmesi için vakit aldı ve geceleyin ailesini de alarak Mekke'ye hareket edip İslâm'da resmen emniyetli ve güvenceli yer olarak ilan edilen Allah'ın Haremi'ne (Mekke'ye) sığındı.

1- İrşad-i Müfid, s.182. Tarih-i Yakubî, c.2, s.226-228. Fusulu'l-Mühimme, s.163.

2- Menakıb-ı İbn Şehraşub, c.4, s.88.

3- Menakıb-ı İbn Şehraşub, c.4, s.88. İrşad-i Müfid, s.182, el-İmametü ves Siyase, c.1, s.203, Yakubî Tarih-i, c.2, s.229, Tezkiretu'l-Havas, s.235.

Bu olay, hicretin altmışıncı yılında Recep ayının sonları ve Şaban ayının evvellerinde vuku buldu. İmam Hüseyin (a.s) yaklaşık dört ay Mekke'ye sığınarak yaşadı. Bu haber yavaş yavaş İslâm ülkelerine yayıldı. Bir taraftan Muaviye devrindeki haksızlıklara razı olmayıp Yezid'in hilafetine karşı çıkanlar İmam Hüseyin'in (a.s) yanına gelip yardım edeceklerine dair söz veriyorlardı. Bir taraftan da Irak'tan özellikle Kufe şehrinden aralıksız mektup gönderip İmam Hüseyin'in (a.s) Irak'a gelip Müslümanlara önderlik ederek zulüm ve adaletsizliği yok etmesini ısrarla istiyorlardı. Elbette bu durum Yezid için çok tehlikeli idi.

İmam Hüseyin (a.s) hac mevsimine kadar Mekke'de ikamet etti. Müslümanlar İslâm ülkelerinden grup grup hac amellerini yapmak için Mekke'ye akın yaptılar. Bu arada İmam, Yezid'in onu öldürtmek amacıyla hacı kılığında bir grup memur gönderdiği haberini aldı. Bunlar amel sırasında ihram altına gizledikleri silahlarla İmam Hüseyin'i şehit edeceklerdi.[1]

İmam Hüseyin (a.s) hac amellerini yarıda keserek bir toplantıda kısa bir konuşma yaptı ve Irak'a hareket edeceğini bildirdi.[2] Ve bu konuşmada şehit olacağını da hatırlattı. Müslümanlardan onun yardımına koşmalarını ve bu hedef yolunda kanlarını vermelerini istedi. Ertesi gün de Ehlibeyt'i ve dostlarını alarak Irak'a doğru hareket etti.

İmam Hüseyin (a.s) biat etmemeğe kesin kararlıydı. Bu yolda şehit olacağını da iyi biliyordu. Umumi fesad, fikri inhitat ve toplumun özellikle Iraklıların iradesizliğiyle pekiştirilen Ümeyyeoğulları'nın büyük ve korkunç savaş gücünün onu yok edeceğini biliyordu.

1- İrşad-i Müfid, s.201.

2- Menakıb-ı İbn Şehraşub, c.4, s.89.

Tanınmış kişilerden bir grup, İmamın yanına gelip bu hareket ve kıyamın tehlikesini hatırlattılar. Fakat o hazret cevaplarında şöyle buyurdu:

> Ben biat etmeyeceğim. Zulüm ve fesat hükümetine boyun eğmeyeceğim. Nereye gitsem, nerede olsam da beni öldüreceklerini biliyorum. Mekke'den ayrılmamın nedeni ise, benim kanımın dökülmesiyle Kâbe'nin hürmetinin kırılmamasıdır.[1]

İmam Hüseyin (a.s) Kufe yoluna koyuldu. Daha Kufe'ye birkaç günlük yol varken Kufe'de Yezid'in valisi tarafından, kendi elçisinin ve tanınmış gerçek dostlarından birinin şehit olup valinin emri ile ayaklarına ip bağlanıp Kufe sokaklarında gezdirildiğini duydu.[2] Kufe ve yöresinin sıkı gözaltına alındığını ve İmam'la savaşacak mücehhez bir ordunun hazırlandığını duyunca ölümden başka bir yol kalmadığını anladı. İşte burada şehit olmak için kesin karar aldığını açıkça belirtti. Kufe'nin yaklaşık olarak yetmiş kilometre yakınlarında Kerbela ismindeki bir çölde Yezid'in ordusu onları ablukaya aldı. Sekiz gün burada kaldılar. Bu arada günden güne abluka çemberi daralıyor ve sürekli düşmanın sayısı çoğalıyordu. Bilahare İmam (a.s) çok az ashabıyla birlikte otuz bin kişiden oluşan ordunun muhasarasında kaldı. Ve Kufe'ye doğru hareketini devam ettirdi

Bu bir kaç gün içinde İmam Hüseyin (a.s), ordusunun yerlerini ayarlayıp dostlarını tasfiye etmeye karar aldı. Ashabına seslendi. Kısa bir konuşmada şöyle buyurdu:

> Bizim ölüm ve şahadetten başka bir yolumuz yoktur. Ben biatimi sizden kaldırdım. Gitmek isteyen, ge-

---

1- İrşad-i Müfid, s.201. Fusulu'l-Mühimme, s.168.

2- İrşad-i Müfid, s.204. Fusulu'l-Mühimme, s.171. Makatilu't-Talibiyyin, İkinci baskı, s.73.

> cenin karanlığından faydalanıp kendisini bu tehlikeli meydandan kurtarsın. Çünkü onlar bir tek beni öldürmek istiyorlar.

Daha sonra ışıkların söndürülmesine emir verdi. Maddî maksatlar için İmam Hüseyin'e (a.s) koşulanlar sahneyi terk edip dağıldılar. Fakat hak aşıklarından çok azı (40 kişiye yakın yaranı) ve Benî Haşim'den olan akrabaları kaldılar.

İmam Hüseyin (a.s) yine kalanları toplayıp konuştu ve şöyle buyurdu:

> Sizden her kim isterse gecenin karanlığından faydalansın ve kendisini tehlikeden kurtarsın. Onlar bir tek beni istiyorlar.

Fakat bu defa İmamın vefalı dostları bir bir kalkıp, çeşitli beyanlarla cevap verdiler ki, biz hiçbir zaman senin önder olduğun hak yolundan dönmeyeceğiz. Senin temiz eteğinden kopmayacağız. Ve elimiz kılıç tutana, kan damarımızdan akana dek savaşıp, senin hürmetini koruyacağız.[1]

Muharrem ayının dokuzuncu gününün sonlarında son teklif (ya biat ya savaş) düşman tarafından İmama ulaştı. Hazret o geceyi ibadet için vakit alıp yarınki savaşa hazırlandı.[2]

Hicretin 61. yılı Muharrem ayının 10. günü İmam, bir avuç dostlarıyla (toplamı doksan kişiden azdı. Kırk kişi önceden yanında olanlar ve otuzdan biraz fazlası savaş günü ve gecesi düşman ordusundan dönenler, diğerleri de İmamın Haşimi akrabaları. Örneğin oğulları, kardeşleri, kardeşi ve bacısı oğulları ve amcası oğullarıydı) sayısız düşman ordusu karşısında saf çektiler ve savaş başladı.

1- İrşad-i Müfid, s.205. Fusulu'l-Mühimme, s.171. Makatilu't-Talibiyyin, s.73.

2- Menakıb-ı İbn Şehraşub, c.4, s.98. İrşad-i Müfid, s.214.

O gün sabahtan akşama kadar savaştılar. İmam Hüseyin (a.s), Haşimi gençleri ve sair dostları son kişiye kadar şehit oldular. (Şehitlerin içinde İmam Hasan'ın (a.s) iki küçük oğlu, İmam Hüseyin'in bir küçük oğlu ve daha kundakta olan bir yavrusunu da saymalıyız.)[1]

Savaş bittikten sonra düşman ordusu, İmam'ın (a.s) haremini yağma ettiler ve çadırları ateşe vererek şehitlerin başını kesip elbiselerini çıkardılar. Cesetleri defnetmeden Ehlibeyt esirlerini teşkil eden sığınaksız kızları ve kadınları, şehitlerin başlarıyla birlikte Kufe'ye doğru hareket ettirdiler. (Esirlerin içinde erkek olarak İmam Hüseyin'in (a.s) yirmi iki yaşındaki oğlu dördüncü İmam Zeynelabidin (a.s) ağır hasta olarak, bir de onun oğlu beşinci İmam Muhammed b. Ali ve İmam Hasan'ın (a.s) oğlu Hasanü'l-Müsenna da bulunuyorlardı. Hasanü'l-Müsenna savaşta ağır yaralı olarak şehitlerin içinde kalmıştı. Fakat son anlarda diri olarak bulundu. Düşman komutanlarının birinin arabuluculuğuyla başı kesilmedi ve esirlerle birlikte Kufe'ye götürdüler.) Kufe'den de Dimeşk'e, Yezid'in yanına götürüldüler.

Kerbela vakıası, kadınların esir alınıp şehirlerde gezdirilmesi, (esirler içinde bulunan) Hz. Ali'nin (a.s) kızı (Zeynep) ve dördüncü İmamın Kufe ve Şam'daki toplantı yerlerinde konuşmaları Ümeyyeoğulları'nı rezil etti ve Muaviye'nin yıllarca yaptığı tebligatı etkisiz bıraktı. Hatta Yezid, Kerbela'da memurları eliyle yapılan bu işlerden kendisini temizlemeye çalıştı. Kerbela vakıası, etkisi geç olmakla beraber Ümeyyeoğulları'nı saltanattan düşürmekle birlikte Şia'nın kökleşmesinde büyük bir amildi. Gösterdiği en yakın etki çeşitli kıyamlar ve bunun yanı sıra da on iki yıl süren kanlı savaşlardır.

1- Biharu'l-Envar, Kompani baskısı, c.10, s.200, 202, 203.

Öyle ki, İmam Hüseyin'in (a.s) katillerinden hiçbiri intikam pençesinden kurtulamadı.

Tarihin İmam Hüseyin (a.s) ve Yezid'le ilgili bölümü okuyup o zamanın hakim sistemi üzerinde araştırma yapan kimse bilir ki İmamın bir yolu seçmekten başka bir seçeneği yoktu. O da şehit olmaktı. İslâm dininin apaçık bir şekilde ezilmesine neden olan biat, hiçbir koşulda İmam Hüseyin için mümkün değildi.

Çünkü Yezid, İslâm dinine ve kanunlarına saygı göstermemekle yetinmeyip, İslâm'ı ezmeğe korkusuzca tezahür eden bir kişiydi.

Fakat geçmişleri (babası), dinin kanunlarına din adına muhalefet ediyor ve zahirde dine saygı gösteriyorlardı. Hatta halkın inandığı Peygamber (s.a.a) ve sair dinî şahsiyetlere yardım edip, onların yanında bulunmalarıyla iftihar ediyorlardı.

İşte buralardan, bazı tarihçilerin İmam Hasan ve İmam Hüseyin hakkında ortaya sürdükleri görüşlerin yanlış olduğu aydınlığa kavuşmuş oldu. Bazıları diyorlar ki İmam Hasan ve İmam Hüseyin iki değişik tabiata sahiptiler. İmam Hasan sulhsever idi. Kırk bin askeri olmasına rağmen barışı kabul etti. Fakat İmam Hüseyin savaşı tercih etti. Nasıl ki kırk kişi olmasına rağmen Yezid'le savaşa kalktı.

Çünkü görüyoruz ki Yezid'e biat etmeği kabul etmeyen İmam Hüseyin (a.s) on yıl kardeşi gibi Muaviye'nin hükümeti döneminde yaşadı (Kardeşi de on yıl yaşamıştı) Ama hiçbir zaman muhalefet etmedi. Gerçekten de İmam Hasan ve İmam Hüseyin Muaviye ile savaşsalar da öldürüleceklerdi ve bunların ölümü İslâm'a hiçbir faydası olmayacaktı. Kendisini doğru yolda gösteren, sahabe, vahiy yazarı ve müminlerin dayısı tanıtan ve her hileye başvuran Muaviye'nin siyaseti karşısında etki etmezdi.

Kaldı ki elindeki imkanları kullanıp onları kendi dostları vasıtasıyla öldürtüp kendisi yas tutabilir ve kanlarını almak isterdi. Nitekim üçüncü halifeye de aynı muameleyi yapmıştı.

Dördüncü İmam

İmam Seccad ve Zeynelabidin lakaplarıyla tanınan Ali, İmam Hüseyin'in oğludur. Annesi de İran şahı Yezdgird'in kızıdır. İmam Hüseyin'in (a.s) dünyada kalan bir tek oğludur. Çünkü üç kardeşi Kerbela vakıasında şehit olmuştu.[1] Bu da, ağır hastalığı nedeniyle savaşa kadir olmadığı için Kerbela'da bulunmasına rağmen canlı kaldı ve harem esirleriyle birlikte Şam'a gönderildi.

Esaret zamanı bittikten sonra Yezid kamuoyunu kendi lehine çevirmek için onu ihtiramla Medine'ye gönderdi. İkinci defa Emevî halifesi Abdulmelik'in emriyle yakalanıp zincirle Şam'a getirildi. Daha sonra yine Medine'ye gönderildi.[2]

Dördüncü İmam Medine'ye döndükten sonra evinin köşesine çekilip ibadetle meşgul oldu. Ebu Hamza-i Sümali ve Ebu Halid-i Kabuli gibi Şia'nın özel kişilerinden başka bir kimseyle görüşmezdi. Bunlar da o hazretten öğrendikleri eğitileri diğer Şiîlere aktarıyorlardı. Böylelikle Şiîlik çok genişledi, etkisi de beşinci imamın zamanında ortaya çıktı.

Bu imamın eserlerinden olan "**Sahife-i Seccadiye**" elli yedi dua içermektedir. Bu dualar en üstün ve dakik ilâhî öğretileri içermiştir. Hatta "**Al-i Muhammed'in Zeburu**" adını almıştır.

İmam Seccad 37 yıl imamet ettikten sonra Şia rivayetlerine göre Emevî halifesi Hişam'ın emriyle ve Velid b.

1- Mekatilu't-Talibiyyin, s.52 ve 59.

2- Tezkiretu'l-Havas, s.324. İsbatü'l-Hüdat, c.5, s.242.

Abdülmelik'in vasıtasıyla zehirlenip[1] Hicret'in 95. yılında şehit edildi.

Beşinci İmam

İmam Muhammed b. Ali (a.s), lakabı Bakır'dır. Bakır, Peygamber-i Ekrem (s.a.a) tarafından kendisine verilen lakaptı ve ilimleri yarıp açan anlamına gelir.[2]

O hazret dördüncü imamın oğludur. Hicretin 57. yılında dünyaya gelmiştir. Kerbela vakıasında bulunduğunda dört yaşındaydı. Babasından sonra Allah'ın emri ve geçen imamların vasiyeti üzerine imamet makamına ulaştı. 104. ya da 107. yılında (Şia rivayetlerine göre[3] Emevî halifesi Hişam'ın kardeşi oğlu İbrahim b. Velid b. Abdulmelik'in vasıtasıyla zehirletilerek) şehit edildi.

Beşinci imamın devrinde bir yandan Ümeyyeoğulları'nın zulümleri, İslâm topraklarının her bir köşesinde çeşitli kıyamlara ve savaşlara neden olmuştu. Diğer taraftan da Ümeyyeoğulları'nın kendi arasında çeşitli anlaşmazlıklar meydana geldi ve bunlar hükümeti kendisine meşgul etmiş ve Ehlibeyt'e taarruz etmekten biraz da olsa alıkoymuştu.

Kerbela vakıasının meydana gelişi ve Ehlibeyt'in mazlumiyeti -ki o dönemde Ehlibeyt'i temsil eden dördüncü imamdı- insanlara Ehlibeyt'i sevdirmiş ve onlara aşık kılmıştı. Bu etkenler el ele vermiş, milleti özellikle Şia toplumunu sel gibi

---

1- Menakıb-ı İbn Şehraşub, c.4, s.176. Delailu'l-İmame, s.80. Fusulu'l-Mühimme, s.190.

2- İrşad-ı Müfid, s.246. Fusulu'l-Mühimme, s.193. Menakıb-ı İbn Şehraşub, c.4, s.197.

3- Usul-u Kâfi, c.1, s.469. İrşad-ı Müfid, s.245. Fusulu'l-Mühimme, s.202 ve 203. Yakubî Tarihi, c.3, s.63. Tezkiretü'l-Havas, s.340. Delailü'l-İmame, s.94. Menakıb-ı İbn Şehraşub, c.4, s.210.

Medine'ye ve beşinci imamın huzurlarına akıtmıştı. Böylece beşinci imam için geçen imamların hiç birinin zamanında meydana gelmeyen İslâmî gerçekleri ve Ehlibeyt'in öğretilerini yayma imkanı ve ortamı oluştu. Beşinci imamdan nakledilen sayısız hadisler, rical kitaplarında ve fihristlerinde yazılı çeşitli İslâmî konular dalında o hazretin mektebinde eğitilen ve yetişen sayısız Şiî bilginleri ve alimleri sözümüzün açık tanığıdır.[1]

Altıncı İmam

Sadık lakabıyla meşhur olan İmam Cafer b. Muhammed (a.s), beşinci imamın oğludur. Hicretin 83. yılında dünyaya geldi ve (Şia rivayetlerine göre) 148. yılında Abbasî halifesi Mansur'un emriyle zehirletilerek şehit edildi.[2]

Altıncı imamın imameti devrinde, İslâm ülkelerinde çeşitli kıyamlar özellikle Ümeyyeoğulları'nın hükümetini yıkma amacıyla düzenlenen kıyamlar, Ümeyyeoğulları'nı hilafetten düşürüp, soylarını kesmekle sonuçlanan kanlı savaşlar ve beşinci imamın yirmi yıl İslâm ve Ehlibeyt öğretilerini yayması sonucunda meydana gelen ortam, altıncı imama İslâmî bilgileri yaymak için daha münasip bir zemin hazırladı.

Altıncı İmam, Ümeyyeoğulları hilafetinin son zamanlarına ve Abbasoğulları hilafetinin ilk zamanlarına rastlayan imameti devrinde hazırlanan fırsatları elden kaçırmayıp

---

1- İrşad-ı Müfid, s.245-253. Muhammed b. Ömer b. Abdul Aziz Keşşi'nin "Rical-i Keşşi" kitabına, Muhammed b. Hasan Tusi'nin "Rical" ile "Fihrist" kitaplarına ve diğer rical kitaplarına müracaat olunsun.

2- Usul-u Kâfi, c.1, s.472. Delailu'l-İmame, s.111. İrşad-ı Müfid, s.254. Yakubî Tarihi, c.3, s.119. Fusulu'l-Mühimme, s.212. Tezkiretu'l-Havas, s.346. Menakıb-ı İbn Şehraşub, c.4, s.280.

dinî öğretileri geniş alanda yaymaya başladı. Çeşitli aklî ve naklî fenlerde bir çok ilmî şahsiyetler eğitti. Bunların başlıcaları şunlardır: Zürare, Muhammed b. Müslim, Mümin-i Tak, Hişam b. Hakem, Eban b. Teğlib, Hişam b. Salim, Hüreyz, Hişam-i Kelbi Nessabe, Cabir b. Hayyan-i Sufi (kimya alimi) hatta Ehlisünnet alimlerinden olan Süfyan-ı Sevri, Hanefi mezhebinin reisi Ebu Hanife, Kadı Sekuni, Gazi Ebu'l-Bahteri gibiler onun öğrenciliğini yapmakla övünüyorlardı. (Hazretin eğitim merkezinden dört bin mühaddis ve bilginin mezun olduğu meşhurdur.)[1]

Beşinci ve altıncı imamdan rivayet edilen hadislerin sayısı Peygamber-i Ekrem'den (s.a.a) ve diğer on imamdan aktarılan hadislerden daha çoktur.

Ancak İmam Sadık (a.s) imametinin son yıllarında Abbasî halifesi Mansur'un baskılarına maruz kalarak zor günler geçirdi. Ümeyyeoğulları tarafından Şiî seyitlere yapılmayan zulümler Abbasîler eliyle yapıldı. Onun emriyle Şiîler grup grup yakalanıp, karanlık hapislerde işkencelerle hayatlarına son verildi. Bir kısmının başını kesip bir kısmını diri diri toprağa gömdürdü. Bazılarını binaların temeline yahut duvarların arasında bırakarak saraylar yaptırdı.

Mansur, altıncı imamın Medine'de yakalanmasını emretti. (Daha önce Abbasî halifesi Seffah'ın emriyle de yakalanıp Irak'a götürülmüştü. Ondan daha önce beşinci imamla birlikte Dimeşk'e götürülmüştü).

Bir süre imamı göz altında sakladılar. Defalarca onu öldürmek istediler ve ihanetler ettiler. Bilahare Medine'ye dönüş iznini verdiler. İmam Medine'ye döndü. Denilebilir

---

1- İrşad-ı Müfid, s.254. Fusulu'l-Mühimme, s.204. Menakıb-ı İbn Şehraşub, c.4, s.247.

ki geri kalan ömrünü takiyye ve inzivada geçirdi. Sonunda Mansur'un emriyle zehirlenip şehit edildi.[1]

Mansur, imamın şahadet haberini alınca Medine'deki valisine mektup yazıp "Başsağlığı dilemek amacıyla İmamın evine git, vasiyetnamesini oku, vasi olarak tanıttığı kimsenin mecliste başını vur" emrini verdi. Elbette Mansur bu oyunla imamet meselesine son vermeği ve Şia adını kökten silmeği amaçlıyordu. Fakat Medine valisi vasiyeti okuyunca Halifenin planının tam tersine beş kişinin vasi tayin edildiğini gördü. Bunlar, Halifenin kendisi, Medine valisi, büyük oğlu Abdullah Efteh, küçük oğlu Musa ve Hamide idiler. Böylece Halifenin planı suya düşmüş oldu.[2]

Yedinci İmam

Kazım lakabıyla tanınan İmam Musa b. Cafer (a.s), altıncı imamın oğludur. Hicretin 128. yılında doğdu ve 183. yılında hapiste zehirlenerek şehit edildi.[3] Hazret, babasının şahadetinden sonra Allah'ın emri ve geçmiş imamların vasiyeti üzerine imamet makamına ulaştı.

Abbasî halifelerinden, Mansur, Hadi, Mehdi ve Harun'un zamanlarında yaşadı. Bu karanlık ve yaşanması zor devirde İmam takiyye ederek yaşıyordu. Harun, hacca giderken Medine'ye uğradığında, onun emriyle İmamı Mescid-i Nebi'de namaz kıldığı hâlde yakaladılar. Elini ve ayağını zincirle bağlayarak hapsettiler. Medine'den Basra'ya, Basra'dan Bağdat'a

---

1- Fusulu'l-Mühimme, s.212. Delailü'l-İmame, s.111. İsbatü'l-Vasiyye, s.142.

2- Usul-u Kâfi, c.1, s.310.

3- Usul-u Kâfi, c.1, s.476. İrşad-ı Müfid, s.270. Fusulu'l-Mühimme, s.214-223. Delailü'l-İmame, s.146-148. Tezkiretu'l-Havas, s.348-350. Menakıb-ı İbn Şehraşub, c.4, s.324. Yakubî Tarihi, c.3, s.150.

götürdüler ve yıllarca hapisten hapise aktarıldı. Bilahare Bağdat'ta "Sindi b. Şahik" hapishanesinde zehirle şehit edildi[1] ve Kâzimiyye denilen Kureyş mezarlığında defin edildi.

Sekizinci İmam

Rıza lakabıyla tanınan Hz. İmam Ali b. Musa (a.s), yedinci imamın oğludur. (En meşhur rivayete göre) hicretin 148. yılında dünyaya geldi ve 203. yılında da irtihal etti.[2]

Sekizinci imam, değerli babası vefat ettikten sonra Allah'ın emri ve önceki imamların tanıtmasıyla imamet makamına ulaştı. İmamet süresinin bir kısmını Abbasî halifesi Harun'un zamanında yaşadı. Daha sonra bir müddet, onun oğlu Emin ve bir başka bölümünü oğlu Me'mun'un zamanında geçirdi.

Me'mun babasından sonra kardeşi Emin'le anlaşamadı ve bu, bir çok kanlı savaşlara yol açtı. Sonunda Emin öldürülerek Me'mun hilafet kürsüsüne oturdu.[3]

Bu zamana kadar Abbasoğulları halifelerinin siyaseti, Şiî seyyidlere karşı baskı ve kanlı bir siyaset izlemekti. Gittikçe de bu baskı fazlalaşıyordu. Bazen Şiîler kıyam edip kanlı savaşlar meydana getiriyorlardı ve bunlar hilafet kuruluşunu zor duruma düşürüyordu.

Ehlibeyt'ten olan Şia İmamları ve rehberleri kıyam edenlerle işbirliği kurup onlara katılmadılarsa da toplumun çoğunluğunu oluşturan Şiî halk, imamlara, itaati farz bilip, on-

---

1- İrşad-ı Müfid, s.279-283. Delailu'l-İmame, s.148 ve 154. Fusulu'l-Mühimme, s.222. Menakıb-ı İbn Şehraşub, c.4, s.323 ve 327, Yakubî Tarihi, c.3, s.150.

2- Usul-u Kâfi, c.1, s.486. İrşad-ı Müfid, s.284-296. Delailu'l-İmame, s.175-177. Fusulu'l-Mühimme, s.225-246. Yakubî Tarihi, c.3, s.188.

3- Usul-u Kâfi, c.1, s.488. Fusulu'l-Mühimme, s.237.

ları Peygamberin gerçek halifeleri olarak tanıyorlardı. Kisra ve Kayser saraylarını andıran ve bir takım fasit kişiler tarafından yönetilen hilafet idaresini de İslâmî ve kendi imamlarına yakışır bilmiyorlardı. Bu ortamın devam etmesi hilafet için büyük tehlike sayılıyor ve onu şiddetle tehdit ediyordu.

Me'mun, önceki halifelerin yetmiş yıllık sorunları çözemediği eski siyasetlerini bırakıp yeni bir siyasetle bu kıyamları yatıştırmayı düşündü. Yeni siyaset, sekizinci imama veliahtlığı vererek tüm zorluklarını halletmeye çalışmasıydı. Çünkü Şiî seyitler de hilafette yer alınca artık kıyam etmezlerdi. Diğer taraftan Şia kendi imamını da, kirli ve pis bildikleri kişiler tarafından yönetilen hilafet idaresine bulaşmış görseler, onlar hakkında sahip oldukları manevî inançlarını yitirir ve mezhebi kuruluşları parçalanır ve böylelikle hilafet tehlikeden kurtulmuş olurdu.[1]

Bu maksatlara ulaşıldıktan sonra da, imamı yok etmekte hiçbir sakınca olmazdı. Me'mun bu maksatlarını gerçekleştirebilmek için imamı Medine'den Merv'e getirtti. İmamı huzuruna çağırıp ilk olarak hilafeti, daha sonra veliahtlığını imama önerdi. Hazret mazeret getirerek kabul etmedi. Fakat çeşitli yollara baş vurarak kabul ettirdiler. İmam (a.s) memleket işlerine, atama ve azletme olaylarına karışmamak şartıyla veliahtlığı kabul etti.[2]

Bu vakıa Hicretin 200. yılında meydana geldi. Fakat çok geçmeden Memun, Şia'nın hızla ilerlemesinden, imama karşı sevgilerin çoğalmasından, milletin hatta kendi ordusundan ve devlet adamlarından bile imama yönelmelerinden bu si-

---

1- Delailü'l-İmame, s.197. Menakıb-ı İbn Şehraşub, c.4, s.363.

2- Usul-u Kâfi, c.1, s.489. İrşad-ı Müfid, S 290. Fusulu'l-Mühimme, s.237. Tezkiretu'l-Havas, s.352. Menakıb-ı İbn Şehraşub, c.4, s.363.

yasetin de yanlış olduğunu anladı ve çare aramaya koyuldu. Çareyi imamı zehirleyerek şehit etmekte buldu.

İmam (a.s), şehit olduktan sonra İran'ın şimdi Meşhed denilen Tus şehrinde defnedildi.

Me'mun, aklî ilimlerin Arapça'ya tercüme olmasına çok özen gösteriyordu. İlmî meclisler düzenleyerek çeşitli din ve mezheplere mensup alimlerin tartışmalarını sağlıyordu. Sekizinci İmam da bu toplantılara katılarak çeşitli din ve mezhep alimleriyle tartışıyor ve mübahasa ediyordu. Bu tartışmalar, Şia'nın hadis kitaplarında kayıtlıdır.[1]

Dokuzuncu İmam

Hz. İmam Muhammed b. Ali (a.s), sekizinci imamın oğludur, en ünlü lakabı Taki'dir. Bazen de Cevad ve İbnü'r-Rıza lakabıyla anılır. Hicretin 195. yılında Medine'de dünyaya geldi. Şia rivayetlerine göre hicretin 200. yılında, Abbasî halifesi olan Mu'tasım'ın tahrikiyle İmamın kendi hanımı olan Me'mun'un kızı vasıtasıyla zehirlenip şehit edildi ve Kazimiye'de büyük babası olan yedinci imamın türbesinin yanında defnedildi.

Değerli babasından sonra Allah'ın emri ve önceki imamların bildirmeleri üzerine imamet makamına ulaştı. Babası şehit olurken kendisi Medine'de idi. Me'mun'un emriyle hilafet merkezi olan Bağdat'a getirildi. Zahirde bir çok ilgi ve muhabbet gösterdiler. Hatta Me'mun, kızını imamla evlendirip, imamı Bağdat'ta kalmaya mecbur etti. Bu vesileyle imamı içten ve dıştan göz altına aldı.

Bir süre sonra imam (a.s) Me'mun'dan izin alarak Medine'ye döndü ve Me'mun ölünceye kadar Medine'de kaldı. Me'mun'dan sonra Mu'tasım hilafeti ele geçirince, tekrar

---

1- Menakıb-ı İbn Şehraşub, c.4, s.351. Ahmed b. Ali b. Ebu Talib Tabersi'nin "İhticac" kitabı, Necef baskısı, yıl 1385 H, c.2, s.170-237.

imamı (a.s) Bağdat'a çağırttı ve orada göz altında bulundurdu. Daha sonra Mu'tasım'ın tahriki üzerine, imam hanımı tarafından zehirlenip şehit edildi.[1]

Onuncu İmam

Hz. İmam Ali b. Muhammed (a.s), dokuzuncu imamın oğludur. Lakabı Nakiy'dir. Bazen de Hadi lakabıyla anılır. 212. yılında Medine'de doğmuştur 254. Hicrî kamerî yılında (Şia rivayetlerine göre) Abbasî halifesi Mu'tazz tarafından zehirlenerek şehit edildi.[2]

Onuncu imam kendi hayatı boyunca Abbasî halifelerinden yedi tanesini gördü. Onlar, Me'mun, Mu'tasım, el-Vasık, Mütevekkil, Muntasir, Mustain ve Mu'tazz'dırlar. 243. yılında Mu'tasım'ın zamanında değerli babası Bağdat'ta zehirlenip şehit edildiğinde, kendisi Medine'de idi ve Allah'ın tayini ve babalarının tanıtması üzerine imamet makamına ulaştı. Mütevekkil'in zamanına kadar dinî eğitimlerle meşgul idi.

Mütevekkil 243 H. yılında dedikodulara kapılarak, kendi devlet adamlarından birine, imamı o günkü hilafet merkezi olan Samirra'ya celbetme görevini verdi. Yanı sıra bir mektup yazıp imamı (a.s) izzetle anarak onunla görüşmek isteğinde bulundu.[3] Elbette İmam (a.s) Samerra'ya geldi, gerçi kamuoyunda hiç bir baskı olmadı. Fakat elinden geldiği kadar ima-

---

1- İrşad- Müfid, s.297. Usul-u Kâfi, c.1, s.492-497. Delailu'l-İmame, s.201-209. Menakıb-ı İbn Şehraşub, c.4, s.377-399. Fusulu'l-Mühimme, s.247-258. Tezkiretü'l-Havas, s.358.

2- Usul-u Kâfi, c.1, S 497-502. İrşad-ı Müfid, s.307. Delailu'l-İmame, s.216-222. Fusulu'l-Mühimme, s.256-265. Tezkiretu'l-Havas, s.362. Menakıb-ı İbn Şehraşub, c.4, s.401-420.

3- İrşad-ı Müfid, s.307-313. Usul-u Kâfi, c.1, s.501. Fusulu'l-Mühimme, s.261. Tezkiretu'l-Havas, s.359. Menakıb-ı İbn Şerhaşub, c.4, s.417. İsbatü'l-Vasiyye, s.176. Yakubî Tarihi, c.3, s.217.

ma eziyet edip ihtiramsızlık etmekten de çekinmedi. Defalarca imamı katletmek ya da saygınlığını zedelemek için çağırttı ve Hazretin evini teftiş ettirdi.

Mütevekkil, Abbasî halifelerinin içinde risalet hanedanına en fazla düşmanlık güden birisiydi. Bilhassa Hz. Ali'ye (a.s) aşırı kini vardı ve ona açıkça küfür ediyordu. Eğlencelerde taklitçi birini O hazreti taklit etmekle görevlendirdi ve kendisi bu sahnelere bakarak gülüp eğleniyordu. Yine onun emriyle 237. yılında Kerbela'da İmam Hüseyin'in türbesinin kubbesi ve etrafta yapılan bir çok evleri yıkılarak yerle bir edildi. İmamın, tahrip ettikleri türbesini su altına bıraktılar. Daha sonra sürülüp, oradaki tüm eserleri yok etmek için, ziraat yapılmasına emir verdi.[1]

Mütevekkil'in hilafet yıllarında Hicaz'daki Şiî seyitlerin yaşantısı daha da acınacak hale gelmişti. Öyle ki, kadınların örtünecek elbiseleri bile yoktu. Hatta bir çarşafı namaz vakti olunca sırayla kullanıyorlardı.[2] Bu baskı ve eziyetleri Mısır'da yaşayan Şiîlere de yaptı.

Onuncu imam, Mütevekkil'in bu tür işkence ve eziyetlerine Mütevekkil ölünceye kadar katlandı. Ondan sonra Muntasır, Mustain ve Mu'tazz işbaşına geldiler ve sonunda Mu'tazz'ın sinsice planları sonucu zehirlenerek şehit oldu.

On Birinci İmam

Askeri lakabıyla anılan Hz. İmam Hasan b. Ali (a.s) onuncu imamın oğludur. Hicrî 232. yılında doğdu ve 260. yılında da (Şia rivayetlerinin bazısına göre) Abbasî halifesi olan Mu'tamid'in planı üzere zehirlenerek şehit edildi.[3]

1- Makatilu't-Talibiyyin, s.395.

2- Makatilu't-Talibiyyin, s.395 ve 396.

3- İrşad-ı Müfid, s.315. Delailu'l-İmame, s.223. Fusulu'l-Mühimme, s.266-272. Menakıb- İbn Şehraşub, c.4, s.422. Usul-i Kâfi, c.1, s.503.

On birinci imam, değerli babası şehit olduktan sonra, Allah'ın emri ve önceki imamların tayiniyle imamet makamına ulaştı. Yedi yıl imamet ettiği müddet zarfında, hilafet makamının sonsuz baskıları altında, zor bir durumda takiyye ile yaşadı. Kapısı hatta Şiîlere bile kapalıydı. Yalnız Şia'nın özel kişileri imamla görüşebiliyordu. Bununla birlikte çoğu zaman hapisteydi.[1]

Bu kadar baskının nedeni ise şunlardı: Evvela, o zamanlarda Şia'nın nüfusu artmış ve büyük bir güce sahip olmuşlardı. Şia'nın imamete inanması herkese güneş gibi aydınlığa kavuşmuştu. Şia imamları da toplumda tanınıyordu. Bu yüzden hilafet makamı imamları daha fazla göz altına alıp mümkün yollar deneyip, sinsi planlarla bunları yok etmeğe çalışıyordu.

İkinci olarak hilafet makamı, Şiîlerin, on birinci imamın bir oğlunun varlığına inandıklarını anlamıştı. On birinci imamdan ve diğer imamlardan nakledilen rivayetlere göre onun oğlunun Mehdi (a.s) olduğunu biliyorlardı. Bu inanç Peygamber-i Ekrem'den Şia ve Ehlisünnet kanallarıyla anlatılan rivayetlere dayanıyordu.[2] Ve Hz. Mehdi (Allah zuhurunu çabuklaştırsın) on ikinci imam olarak kabul ediliyordu.

1- İrşad-ı Müfid, s.324. Usul-u Kâfi, c.1, s.512. Menakıb-ı İbn Şehraşub, c.4, s.429 ve 430.

2- Sahih-i Tirmizi, Mehdi (a.s) bölümü, Sahih-i Ebu Davud, c.2, Kitabu'l-Mehdi bölümü, Sahih-i İbn Mace, c.2, Bab-u Huruci'l-Mehdi, Yenabiu'l-Mevedde, Muhammed b. Yusuf Şafii'nin "el-Beyan fi Ahbar-i Sahibi'z-Zaman" kitabı, Şeblenci'nin "Nuru'l-Ebsar" kitabı, Muhammed b. Abdullah Hatib'in "Mişkatu'l-Mesabih" kitabı, İbn Hacer'in "es-Sevaiku'l-Mührika" kitabı, Muhammed Saban'ın "İs'afu'r-Rağibin" kitabı, Fusulu'l-Mühimme, Sahih-i Müslim, Muhammed b. İbrahim Nu'mani'nin "el-Ğiybe" kitabı, Şeyh Saduk'un "Kemalu'd-Din" kitabı, Muhammed b. Hasan Hürr-i Amili'nin "İsbatü'l-Hüdat" ve Meclisi'nin "Biharü'l-Envar" kitabı, c.51, 52.

Bu sebeplere göre on birinci imam, diğer imamlardan daha çok göz altında tutuluyordu. Zamanın halifesi, Şia'nın inandığı imamet ilkesine son vermek ve bu kapıyı her zaman için kapatmaya kesin karar almıştı.

Buna göre imamın (a.s) hastalık haberi zamanın halifesi Mu'tamıd'a verilince, bir doktor göndermenin yanı sıra iç haberleri kontrol etmeleri için güvenilir adamlarından ve kadılarından birkaçını bu işle görevlendirdi. İmamın şahadetinden sonra da evini teftiş edip, imamın hizmetçilerini de ebeler, muayene ettiler. Gizli memurları iki yıl boyunca ümitleri kesilinceye dek imamın oğlunu bulmak için çalıştılar.[1]

On birinci imam şehit olduktan sonra kendi evinde değerli babasının yanında Samerra şehrinde defnedildi.

Şunu da bilmeliyiz ki, imamlar kendi hayatları boyunca sayıları yüzleri aşan muhaddis ve alimler yetiştirdiler ve biz bu kitapta onların isimlerini, teliflerini, ilmî eserlerini ve hayatlarını yazmayı münasip görmedik.[2]

On İkinci İmam

On ikinci imam, Hz. Askeri'nin (a.s) oğlu, Hz. Mehdidir. (Allah zuhurunu çabuklaştırsın.) Genelde İmam-ı Asr ve Sahibe'z-Zaman lakaplarıyla anılır. İsmi Peygamber efendimizin isminin aynısıdır. 256 yahut 255 H. yılında Samerra şehrinde dünyaya geldi. 260 yılına kadar babasının kefaleti altında gizli olarak yaşadı. Özel Şiîlerden başkası onu görme şerefine ulaşamadı.

1- Usul-u Kâfi, c.1, s.505. İrşadı Müfid, s.319.

2- Ricali Keşşi, Rical-i Tusi, Fihrist-i Tusi ve diğer rical hakkında yazılan kitaplara bakınız.

Babası vefat ettikten sonra imamet makamına ulaştı ve Allah'ın emriyle gaybeti seçti. İstisnalar hariç özel naiplerden başkasına gözükmüyordu.[1]

Özel Naipler

Hz. Mehdi (Allah zuhurunu çabuklaştırsın), babasının ve ceddinin güvenilir ashabından birisi olan Osman b. Said'i kendisine naip edip, Şiîlerin sorularına onun vasıtasıyla cevap veriyordu.

Osman b. Said vefat ettikten sonra onun oğlu Muhammed b. Osman Hazretin naibliğine ulaştı. Daha sonra Ebu'l-Kasım Hüseyin b. Ruh-i Nevbahti imamın özel naipliğini yaptı. Son olarak imamın mukaddes temsilciliğini yapan, Ali b. Muhammed Semuri olmuştu.

Ali b. Muhammed Semuri'nin ölümüne (329 h.k.) bir kaç gün kala hazretten bir bilgi geldi. Ali b. Muhammed Samuri'ye altı günden sonra öleceğini bildirerek özel naiplik döneminin artık sona erdiğini ve gaybet-i kübranın yani büyük gizlilik döneminin başlayıp, Allah zuhur için izin verinceye kadar devam edeceğini de ilan etmiş oldu.[2] Bu bilgi gereğince gaybet iki bölüme ayrıldı:

Birincisi: **Gaybet-i suğra**'dır (kısa gaybet dönemi). İki yüz altmış yılından başlar, üç yüz yirmi dokuzda biter. Yaklaşık olarak yetmiş yıl sürdü.

İkincisi: **Gaybet-i kübra**'dır (büyük gaybet dönemi). Üç yüz yirmi dokuzdan başlar ve Allah, zuhur izni verinceye dek

---

1- Biharü'l-Envar, c.51, s.342 ve 343-366. Muhammed b. Hasan Tusi'nin "el-Ğiybe" kitabı, ikinci baskı, s.214-243. İsbatü'l-Hüdat, c.6 ve 7.

2- Biharü'l-Envar, c.51, s.360-361. Şeyh Tusi'nin "el-Ğiybe" kit -bı, s.242.

devam edecektir. Peygamber-i Ekrem (s.a.a) ittifakla kabul edilen hadiste şöyle buyuruyor:

> Eğer dünyanın bir günü bile kalırsa Allah, o günü o kadar uzatır ki, benim torunlarımdan olan Mehdi zuhur etsin. Ve dünyayı zulümle dolduğu gibi adaletle doldursun.[1]

9- Genel Açıdan Hz. Mehdi'nin (a.f) Zuhuru

Peygamberlik ve imamlık konularında açıkladığımız gibi yaratık türlerinin hepsinde geçerli olan genel hidayet yasası gereği, insan türü de zorunlu olarak onu, insanlık üstünlüğüne ve saadetine ulaştırabilecek özel bir güçle (vahiy ve nübüvvet) donatılmıştır. Apaçıktır ki, eğer böyle bir üstünlük ve saadet, toplumsal bir yaşantıya sahip olan insan için mümkün olmayıp vuku bulmamışsa böyle bir donatım, boş ve batıl olur. Bilindiği gibi yaratılışta lağviyet ve batıllık yoktur.

Başka bir deyişle şöyle diyebiliriz; insanoğlu yeryüzüne yerleştiği günden beri tam anlamıyla mutluluğu içeren toplumsal bir hayat arzusunu taşır ve böyle bir günün geleceği ümidiyle adım atar. Eğer objeler dünyasında böyle bir arzu ve isteğin, gerçekleşir yönü olmasaydı böyle bir arzu onun tabiatına yerleşmezdi. Nitekim yemek olmasaydı açlık, su olmasaydı susuzluk ve neslin devam etmesi olmasaydı cinsel istek düşünülemezdi.

Dolayısıyla zorunlu olarak dünyanın geleceği, adalet, sulh, sefa ve samimiyetle dolu bir güne sahip olacaktır. İnsanlar fazilet ve üstünlüklerle dolup taşacaktır.

Elbette böyle bir olay insanın kendi eliyle gerçekleşecektir. Böyle bir toplumun lideri,insanlık dünyasının kurtarıcısıdır ki rivayetlerde Mehdi diye anılmaktadır.

1- Fusulu'l-Mühimme, s.271.

Yahudilik, Hıristiyanlık, Vesenilik, Mecusilik ve İslamiyet gibi dünyada hakim olan din ve mezheplerde beşerin kurtarıcısı diye birisinden söz edilmiştir. Tatbik ve uyarlamada farklı görüşlere sahip olmalarına rağmen hepsi onun zuhur edeceğini müjdelemişlerdir.

İttifakla kabul edilen Peygamber-i Ekrem'in (s.a.a) bu hadisi *"Mehdi benim neslimdendir."* şu hususu vurgulamaya yöneliktir.

10- Özel Açıdan Hz. Mehdi'nin (a.f) Zuhuru

Şia ve Ehlisünnet kanalıyla Resul-i Ekrem'den (s.a.a) ve Ehlibeyt İmamları'ndan Hz. Mehdi'nin (a.s) zuhuruyla ilgili, onun Peygamberimizin soyundan olduğuna ve kendi zuhuruyla beşerî toplumu gerçek kemale erdireceğine ve topluma manevî hayat vereceğine[1] dair sayısız hadislerin yanı sıra, onun bizzat Ehlibeyt İmamları'nın on birincisi İmam Hasan Askeri'nin (a.s) oğlu olduğuna[2] ve doğumundan sonra uzun

---

1- Örneğin: İmam Bâkır (a.s) şöyle buyuruyor: "Kâimimiz k - yam ettiğinde, Allah elini bütün kullarının başına kor. Onun vasıtasıyla akıllarını toplar ve böylece akılları kâmil olur." (Biharü'l-Envar, c.52, s.328 ve 336)

Hz. İmam Sadık (a.s) şöyle buyurmuştur: "İlim yirmi yedi harftir. Bütün peygamberlerin getirdikleri, sadece iki harftir. Bugüne kadar halk, iki harften fazlasını tanımamışlar. Bizden olan Kaim kıyam ettiğinde, diğer yirmi beş harfi çıkarır ve halk içerisine yayar ve iki harfi de diğerleriyle birleştirir. Böylece yirmi yedi harfi yayar." (Biharü'l-Envar, c.52, s.336)

2- Örneğin: İmam Ali İbn Musa er-Rıza (a.s) şöyle buyurmuştur: "...Benden sonraki imam, oğlum Muhammed'tir. Muhammed'ten sonra oğlu Ali'dir. Ali'den sonra oğlu Hasan'dır. Hasan'dan sonra oğlu Hüccet-i Kaim'dir. Gıybetinde beklenilir, zuhur ettiğinde itaat olunur. Dünyanın bir günden fazla ömrü kalmasa bile, Allah, o

süre gizli yaşadıktan sonra zuhur edeceğine ve dünyayı zulümle dolduğu gibi adaletle dolduracağı hususunda bir çok hadisler nakledilmiştir.

---

günü o kadar uzatır ki Hazret zuhur etsin ve yeryüzünü zulümle dolduğu gibi adaletle doldursun. Ama ne zaman geleceğini söylemek, kıyametin ne zaman olacağını haber vermeye benzer. Babam babasından, o da babalarından ve böylece Hz. Ali'den (a.s) naklen şöyle buyurmuştur: Peygamber'den (s.a.a) "Ey Resulullah, soyundan Kâim olan ne zaman zuhur edecek?" diye sorulduğunda şöyle buyurdu: "**Onun zuhuru kıyamete benzer. Allah'tan başkası onun vaktini belirtemez. Bu yeryüzü ve göğe ağır gelir. Size ancak aniden gelir.**" (Biharü'l-Envar, c.51, s.154)

Sıfr b. Ebu Delef, Hz. İmam Cevad'ın (a.s) şöyle buyurduğunu duydum diyor:

"Benden sonraki İmam, oğlum Ali'dir. Onun emri, benim emrim, sözü benim sözüm, ona itaat bana itaattır. Ondan sonraki imam, oğlu Hasan'dır. Onun emri, babasının emri, sözü babasının sözü, ona itaat, babasına itaattır." Sonra imam sustu. Söyledim. "Ey Resulullah'ın torunu, Hasan'dan sonraki imam kimdir?" Hüngür hüngür ağladıktan sonra şöyle buyurdu: "Hasan'dan sonraki, hakla kıyam eden ve zuhuru beklenilen oğlu, Kâimdir." (Biharü'l-Envar, c.51, s.158)

Musa İbn Cafer Bağdadi diyor ki, Hz. İmam Hasan Askeri'nin (a.s) şöyle buyurduğunu duydum: "Benden sonra, yerimde oturacak imam hakkında ihtilafa düştüğünüzü görür gibiyim. Ama biliniz Resulullah'tan (s.a.a) sonra imamları kabul edip yalnız oğlumun imametini inkar eden birisi, Allah'ın bütün peygamberlerini ve elçilerini kabul edip Muhammed'in peygamberliğini inkar edene benzer. Resulullah'ı inkar eden bütün peygamberleri inkar etmişe benzer. Çünkü sonuncumuza itaat etmek, ilkimize itaat etmek gibidir. Sonuncumuzu inkar etmek, ilkimizi inkar etmek gibidir. Evet oğlum gaybete çekilir. Allah'ın koruduğu kimseden başka, bütün halk gaybet döneminde şüpheye düşer." (Biharü'l-Envar, c.512, s.160)

Bir Kaç Soru ve Cevap

Şia muhalifleri şöyle itiraz ediyorlar: Şia'nın inancına göre, gaip imamın bin iki yüz yaşında olması lazımdır. Hiç bir zaman insanoğlu bu uzunlukta bir ömre sahip olamaz.

Cevap: Bu itirazın esası, istib'ada dayanır, yani böyle bir şeyin çok uzak bir ihtimal olma esasına dayanır. Gerçekten de böyle uzun ömürlü olmak ve bundan daha fazlasını yaşamak, pek nadir bir şeydir. Ancak Peygamber-i Ekrem'den (s.a.a) ve diğer Ehlibeyt İmamları'ndan gaip imamla ilgili nakledilen rivayetlere bakılırsa gaip imamın yaşantı türünün olağanüstü olarak tanıtıldığı görülür.

Elbette olağanüstü şeyle, muhal (mümkün olmayan) şey farklı şeylerdir. İlmî açıdan hark-ı adet=olağanüstü şeyin olasılığı asla nefy edilemez. Çünkü dünyada işlev sahibi etmenleri, gördüklerimiz ve tanıdıklarımızla sınırlamak ve buna dayanarak da haberimizin olmadığı veyahut eserlerini görmediğimiz veya anlamadığımız etmenlerin yok olduğunu kanıtlamak asla mümkün değildir. Bu yüzden insan oğlundan bir fertte veyahut bir kaç fertte, bin ve yahut binlerce sene yaşamasını sağlayacak etmenlerin meydana gelmesi mümkündür. Dolayısıyla, tıp dünyası uzun ömürlü olmanın sırrını bulmaktan şimdiye kadar ümitsizliğe kapılmamıştır.

Semavi kitaplara inanç gereğince peygamberlerin mucizelerini ve olağan üstü şeyleri kabul eden Kelimilerin, Mesihilerin ve Müslümanların, böyle bir itirazda bulunmaları çok şaşırtıcıdır.

Yine Şia muhalifleri şöyle diyorlar: Şia, imamın varlığını dinî hükümleri ve hakikatleri açıklamak ve halkı hidayet etmek için gerekli ve zaruri biliyor. İmamın gaybete çekilmesi bu amaca ters düşer. Çünkü halkın irtibat kuramadığı ve yararlanamadığı gaip bir imamın hiçbir faydası yoktur. Allah

insan toplumunu ıslah için bir imamı göndermek isterse, onu gerekli bir zamanda gönderebilme gücüne sahiptir. Gerekli zamandan binlerce yıl önce yaratmaya ihtiyaç yoktur.

Cevap: Bu itirazda bulunanlar imametin asıl manasını kavrayamamışlardır. Çünkü imamet bölümünde de vurgulandığı gibi imam yalnız öğretileri açıklamayı ve halkın zahiri hidayetini üstlenmiş değildir. İmam, bu vazifenin yanı sıra amellerin batınî rehberliğini de üstlenmiştir. Amellerin hakikatini Allah'a doğru iten ve halkın manevî hayatını düzenleyen odur. İmamın cisminin gizli veya aşikar olmasının bu hususta herhangi bir etkisi olmadığı apaçıktır. İmam, cisminin gaip olmasına rağmen batın yoluyla halkın ruhlarıyla ilişkidedir. Zuhur edip cihanı ıslah etmesinin vakti ermemişse de, varlığı her zaman için gereklidir.

Şia'nın Manevî Mesajı

Şia'nın insanlara manevî mesajı bir cümleden fazla değildir. O da şudur: "**Allah'ı tanıyınız.**" Diğer bir tabirle, "Saadete ve doğruluğa erişmeniz için Allah'ı tanımanız gerekir." Bu mesaj, Resulullah'ın (s.a.a). kendi davetini başlattığı ilk cümlesidir. Peygamber efendimiz (s.a.a) şöyle buyuruyordu: *"Doğruluğa erişmeniz için, Allah'ı bir olarak tanıyın ve birliğini itiraf edin."*

Bu mesajı açıklarken kısaca şöyle diyoruz: Biz insanlar, tabii olarak yaşantının bir çok maksatları ve maddî lezzetler peşindeyiz. Yemek, içmek, şık giyinmek, sarayları, güzel manzaraları, güzel hanımı, samimi arkadaşları, çok malı ve serveti, diğerlerinin sultamız altında olmasını, makamı ve isteklerimize karşı çıkan her şeyi yok etmek isteriz.

Ama ilâhî fıtratla, insanın bu lezzetler için değil de, bu lezzetlerin insanlar için yaratıldığını anlıyoruz. Onlar, insanın peşine düşmelidir, insan onların peşine değil.

Tamah ve şehvetin hedef edilmesi öküz ve koyunun içgüdü ve sıfatlarından, yırtıp parçalamak, başkalarına zulüm etmek, kaplan, kurt ve tilkinin özelliklerindendir. Ama insanın mantığı, sadece fıtrî akıl mantığıdır.

Akıl ve mantık, gerçekliğiyle bizleri hakkı izlemeye iletir, böbürlenmeye bencilliğe ve nefsi istekler tarafına değil. Aklî mantık, insanı kendisinden hiçbir istiklali olmayan ve yaratılanlardan birisi olarak biliyor. Kendisini tabiata hakim gören vahşi tabiatı istediği gibi evcilleştirdiğini ve dize getirdiğini sanan insanın, kendisinin de tabiatın oyuncağı ve onun emrine uyanlardan biri olduğunu söylüyor.

Akıl mantığı, insanın, bu geçici dünya ve varlığına bakışında dakik olmasını ister; ta ki bu dünyanın ve onda varolan bütün her şeyin kendiliklerinden var olmadığı, hepsinin sonsuz bir kaynağa dayalı oldukları ve yine insana müstakil gerçekler olarak gözüken bütün bu iyi kötü ve yer gök yaratıklarının başka bir gerçek gölgesinde gerçek gibi gözüktükleri, O'nun nuru sayesinde varolup, kendilerinden ve kendi yanlarından hiçbir şeyleri olmadığı, geçmişte varolan güçlerin, azametlerin, bugün efsaneden başka bir şey görünmediği gibi, bugünün gerçeklerinin de böyle olduğu ve bilahare her şeyin kendi çapında efsaneden başka bir şey olmadığı gerçeği aydınlığa kavuşsun.

Yok olmayacak gerçek, ancak Allah'tır. Her şey O'nun varlığı sayesinde varlık rengini alır ve O'nun zatının nuruyla aydınlanır ve yaratılır.

İnsan böyle bir kavrayışla donatıldığında, işte o zaman onun varlık dünyası gözü önünde suyun üzerindeki köpük gibi kaybolur ve açıkça dünya ve dünyadakilerin sonsuz kemal, ilim, kudret, hayat ve varlığa dayandıklarını, insan ve

diğer yaratıkların her birisinin kendi kapasitesine göre ebedi cihanı gösteren birer ayna olduklarını görür.

İşte o zaman insan kendisinden ve diğer varlıklardan, istiklali ve asaleti selbedip, hakiki sahibine geri verir. Her şeyden kopup yegane Allah'a varır ve O'nun azamet ve büyüklüğü dışında hiç bir şey karşısında baş eğmez.

Böyle olunca, insan Yüce Allah'ın velayeti ve emri altına girer. Tanıdığı her şeyi Allah'la tanır. Allah'ın hidayeti ve rehberliği sayesinde temiz ahlak ve iyi amellere bürünür. (Temiz ahlak ve iyi amel, fıtrat dini olan İslâm'ın içeriği ve Hakk'a teslim olmaktır.)

İşte budur insanın kemalinin doruk noktası ve budur kâmil insanın yani Allah'ın lütfüyle bu mertebeye varan imamın makamı. Çaba göstererek bu kemale eren bütün insanlar, farklı mertebeleriyle, o imamın gerçek takipçileridirler.

Bu noktadan şu husus anlaşılıyor ki, Allah'ı tanıma, İmamı tanıma, asla birbirinden ayrılmayan iki unsurdurlar tıpkı birbirinden ayrılmayn Allah'ı tanımayla nefsi tanıma gibi. Çünkü mecazi varlığını tanıyan kimse, muhtaç olmayan Allah'ın gerçek varlık olduğunu tanımıştır.

Hamd, Allah'a mahsustur.